Марин Колев

ВРАБЕВО

ПРЕЗ

ВЕКОВЕТЕ

2011 г.

Посвещавам тази книга на всички врабевени, които, където и да са, не забравят своето минало и не престават да работят за бъдещето на село Врабево.

Марин Колев

СЪДЪРЖАНИЕ

За автора	5
Вместо предговор	7
Роден край (стихотворение)	9
Увод	11
Откъде идват българите	15
Предварителни бележки	18
Предистория на Врабево и района	23
Легенда за село Ледево	26
Врабево и Освобождението от Византия	30
Каля Черква	36
Рабово бърдо	49
Богомилството по нашите земи	56
Това е България след 1230 г.	59
Падане на България под турско робство	61
Българомохамедани от Вирабива в турската армия	63
За името на Врабево	66
Още веднъж за името на село Врабево	68
Врабево след падането на България под турско робство	70
Легенди	76
Легенда за Гяур баир	77
Легенда за Елица	80
Името на Гяур баир през вековете	83
За Врабево	87
Антропонимия на с. Врабево	113
Средновековният смисъл на българските имена	121
Някои общи сведения за Врабево	154
Освобождението на Врабево	167
Врабевени, взели участие в Освобождението	173
Население	179
Топонимия	201
Топонимна система на Врабево	206
Наименования на местности	209
Речник на турските термини	215
Използвана литература	218

За автора

Марин Георгиев Колев е роден на 20 декември 1938 г. в с. Врабево. Зодия Стрелец. След две починали деца преди него, неговите родители го кръщават на Дева Мария, за да го закриля. Като единствено дете, е отгледан с голяма любов.

Възпитан отрано в трудолюбие, още петгодишен през лятото пасе кравите с по-голямата си братовчедка Йона.

Основно и средно образование завършва във Врабево. Буен и непримирим с несправедливостите и нередностите, той постоянно е с намалено поведение в горния курс. Но е много любознателен и проявява жив интерес към историята на родното си село. Започва да записва спомени, легенди и предания от живите възрастни врабевени за времето отпреди Освобождението на България от турско робство като: Христо Ночевски, дядо Васил Караиванов, Петър Халваджийски и др. Тази му събирателска работа продължава и до днес.

Завършил е също и Икономическия техникум в гр. Ловеч.

Трудовата му биография започва през 1960 г. като изготвител в цех “Прокаин” към Галенова фабрика –гр. Троян. След женитбата си се установява във Врабево. Работи на много места. Както той се изразява, само камбана не е бил, но като секретар на кметството е извършил много погребални ритуали.

Работил е към “Булгарплод” – гр. Троян, като икономист в Потребителската кооперация и ТКЗС – с. Врабево, секретар на кметството, н-к отдел “Специален” в завод “Чавдар”, като директор на ХВК “Нектар” и управител на фирма “Врамед” ООД – с. Врабево до пенсионирането си.

През 2001 г., вече пенсионер, излиза първата му книга – “Врабево – събития, традиции, легенди”, в която е събрал историята на Врабево през XIX и XX век. Готова е за печат и книгата „За да го има Врабево”, която чака спонсор, за да бъде отпечатана.

Рожба на любовта му към родното Врабево и неговите хора е книгата му “Врабево живее, работи и се смее”, която е изчерпана на пазара и сега се подготвя второто ú, разширено издание.

Неговата страст е историята на Врабево и рожба на тази страст е настоящата книга.

Вместо предговор

Тази книга е резултат на дългогодишна събирателска и проучвателна работа, извършена за периода от първите заченки на живот по нашите места, т.е. около 610 г., до 1900 г.

В нея са поместени данни за възникването на с. Врабево и съществуването му през византийско и турско робство. Анализирани са важните събития по онова време. Направен е подробен анализ на действащата данъчна политика в османската система за отделните проучени периоди, за които са намерени данни в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" (НБКМ) – София.

Използвани са: трудове на видни наши професори за черпене на данни за развитието както на икономиката, така и в данъчната система; книги, в които е направен пълен анализ на селищните системи по онова време, а също и именната система по българските земи; научни трудове на наши изявени професори, турколози, проучватели и др.

Черпени са материали от книгите: „Турски извори за българската история от XIII, XVI и XVIII век"; „Изкуство по българските земи през Османската епоха" от проф. С. Димитров и проф. Вера Мутафчиева; „Българската народност през XV век. Демографски изследвания" на проф. Христо Гандев; „Опис на Никополския санджак от 80-те години на XV век" от ст.н.с. д-р Румен Ковачев; „Известия на НБКМ за 1959 г.", т. VII, излязъл през 1961 г., от 363 до 490 стр., за наименованията на българските селища в турските документи на Ориенталския отдел на НБКМ от XV, XVI, XVII и XVIII век.; „Топонимията на Троянско" от Никола Ковачев; много статии и есета на ст.н.с. д-р Румен Ковачев.

Помощ за събиране и анализиране на историческия материал оказаха: доц. д-р Милко Палангурски и доц. д-р Атанасова от Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий”.

Неоценима е помощта и на ст.н.с. д-р Румен Ковачев от НБКМ, който през цялото време предоставяше нови преведени материали за Врабево.

Благодарение именно на тях в книгата е представен и анализиран точно периодът 1500-1900 г., за който са намерени много архивни материали в Истанбулския държавен архив за Османска Турция от ст.н.с. д-р Румен Ковачев. Без неговата помощ това трудно можеше да се случи. Той е ползван и като консултант по издаването на книгата.

Роден край

Аз родена съм в Балкана –
в малък, китен земен рай,
Врабево е мойто село –
моя свиден бащин край.

Сред баирите зелени –
там е моето селце!
Хората му са засмени,
всеки е с добро сърце.

Сутрин слънцето изгрява,
буди родната гора
и Гяур баир изправя
гордо своята снага.

Вечер вятърът повява –
шепне горският листак,
а Гяур баир запява
песен за велик юнак.

А звездите едри греят,
мигат със очи безброй –
гледат, слушат и немеят
във среднощния покой.

Спомен в детството ме връща-
в мен отеква весел звън.
Бащината родна къща
пак повика ме насън.

Родно мое, хубаво селце!
Дето и да бъда в този час –
винаги си в моето сърце,
вечно ще обичам тебе аз!

Клетва давам тук пред вас
и пред вас се вричам,
че до сетния си час
Врабево ще си обичам!

Стефка Углярова – Божкова

Из „Славянобългарска история”

...Написах за вас, които обичате своя род и език... Но някои не обичат да знаят за своя български род, а се обръщат към чужди обичаи и чужд език и не се грижат за своя български език... О, неразумни и слабоумни! Защо се срамуваш да се наречеш българин и не четеш и говориш на своя език? Или българите не са имали царство и държава? Толкова години са царували и са били славни и прочути по цялата земя...

...Аз видях, че много българи така постъпват и отиват по чужд език и обичаи, а своя хулят. Затова тук написах за ония отцеругатели, които не обичат своя род и език, а за вас, които обичате да знаете и слушате за своя род и език, написах да знаете...

Паисий Хилендарски

Увод

Необходимостта от историческо познание съпътства човека още от зората на цивилизацията. Стремежът да се опознае миналото приемал най-различни форми: устни предания от поколение на поколение, песни, легенди и приказки, които имали за задача да увековечат събития, личности или цели епохи. Древногръцката цивилизация освен всичко друго има и тази заслуга, че завещава на съвременното човечество писаната история, която по своята форма наподобява съвременните представи за този вид повествование.

Великите гръцки историци формулират за пръв път и задачите на историята. Тя има за цел не само да документира станалото, но и да осмисли, да извлече поука от него, да направи хората по-мъдри, по-малко суетни и по-уверени в собствените си възможности. Древните гърци добре са съзнавали, че писането на история е един вид изкуство. Затова в Древна Гърция историята е имала своя муза – Клио, по подобие на другите изкуства. Клио е вдъхновявала историците така, както музата на театъра Мелпомена е вдъхновявала драматурзите. Днес историята е станала по-рационална, но вероятно и по-скучна. Тя има своя муза и е причислена към категорията на хуманитарните науки. Щом е наука, а не изкуство, в нея трябва да господства повече хладният разум, отколкото емоциите. Дали обаче е така?

За повечето народи националната им история е натоварена със значителен емоционален заряд. Хората се радват на историческите успехи на своята нация и скърбят заради загубите или пропуснатите възможности. Има и такива съвременни нации, които са ориентирали своето национално мислене повече към бъдещето, отколкото към миналото. Въпреки това историята продължава да вълнува милиарди хора по земното кълбо.

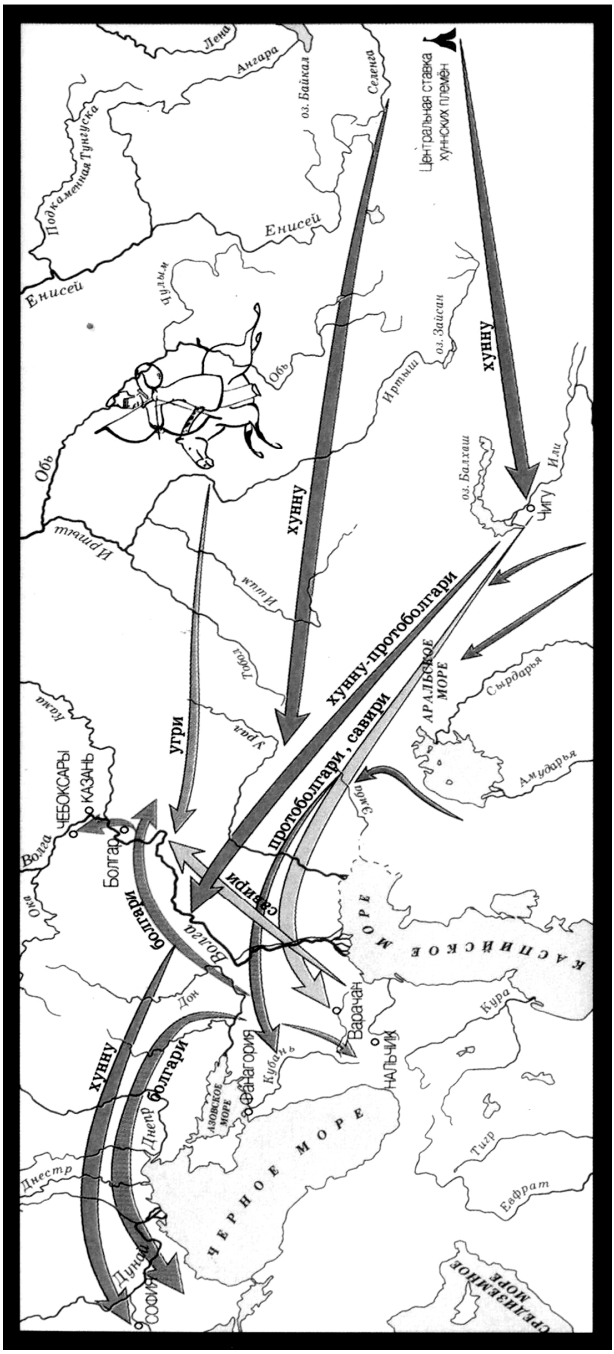
За българите националната история има и ще продължава да има огромно значение. Чрез спомени за българското минало Паисий Хилендарски е събудил заспалата национална съвестт на своите сънародници. Великият революционер Георги Раковски е бил и историк, който съвсем неслучайно се заема да проучи епохата на първите Асеновци. Според неговия замисъл на българите от XIX век им предстояло да повторят подвига на българите от времето на тази бележита българска династия, т.е. да възстановят българската държава след векове на чуждо владичество. Логиката, според която миналото е извор предимно на вдъхновение и национална гордост, крие и доста опасности. Понякога, съзнателно или не, историческото познание особено ако е поднесено недобросъвестно, е в състояние да разпали национални вражди. Всеки народ е в правото си да изтъква великите моменти и събития от своето минало. Понякога обаче това става чрез опити да се уязви историческият противник, който в съвременните условия най-често е съсед. Все пак историята неслучайно е наречена от древните мъдреци „учителка на народите". Тя може да преподава мъдро поуките от миналото, в което има от всичко: величие и падение, подвизи и предателство, доблест и низост, героизъм и страх. Нито един народ не бил пощаден от повратите на историческата съдба. Тази учителка обаче може да преподава историята и така, че от нея да лъха омраза към другия или преувеличаване на собствените достижения за сметка на постигнатото от другите. Някои неща могат да се премълчават за сметка на други. Не е никак случайно, че всички диктаторски режими полагаха и полагат особени усилия да накарат Клио да работи в тяхна полза. Тези опити обикновено не дават очакваните дълготрайни резултати. Истината в крайна сметка излиза на бял свят. Историческите познания са мощен инструмент за утвърждаване на националната идентичност.

В съвременните условия на преобладаваща европейска и световна интеграция това не е достатъчно. Националната история трябва да загърби навика си да създава негативен образ на съседа, да набляга на вечните вражди, да обосновава предимно собствените си претенции. Трябва да се има предвид, че историческият процес не е само войни, въстания и революции. В по-голямата си част той се твори чрез мирното сътрудничество между хората от отделните села, градове, държави и континенти.

Затова врабевени не трябва да забравят своето минало, защото историята на Врабево се крие далече в миналото, преди създаването на българската държава, когато по нашите земи са минавали легионите на Великата Римска империя. Да помнят, че земите на нашите праотци са отвоювани с цената на много жертви. Да знаят, че богомилството, като световна ерес, е започнало по обитаваната земя, която ние населяваме.

Всеки жител на Врабево трябва да знае, че по нашите земи е отвоювана свободата на България от византийско робство, че като типично българско село, при падането на България под турска робство цялото население за едно десетилетие напуска селото и се заселва из балканските села, далече от турските поробители. Така населението на Врабево демонстрирало своята любов към род и родина. Ние се гордеем с постъпките на нашите предшественици.

Поради това се опитах да събера този исторически материал за с. Врабево. Да го предложа на врабевени, за да знаят своята история и да се горедят със славното минало на своя край. С книгата „Врабево през вековете" се опитвам да повдигна самочувствието на врабевени и чрез своето славно минало да гледат твърдо напред в бъдещето, да обичат своя роден край, както са го обичали нашите деди, и да се гордеят, че са родени в село Врабево.

Лена
Ангара
оз. Байкал
Селенга
Подкаменная Тунгуска
Енисей
Центральная ставка хуннских племен
Чулым
Обь
Иртыш
оз. Зайсан
хунну
Или
оз. Балхаш
Чигу
Ишим
Тобол
хунну-протоболгари
протоболгари, савири
АРАЛЬСКОЕ МОРЕ
Сырдарья
Амударья
Кама
Вятка
Волга
ЧЕБОКСАРЫ
КАЗАНЬ
утри
Болгар
Оки
Рязань
болгари
савири
КАСПИЙСКОЕ МОРЕ
Дон
Кура
Азовское море
Таганрог
Кубань
Дунай
Днестр
ЧЕРНОЕ МОРЕ
Тигр
Евфрат
СРЕДИЗЕМНОЕ МОРЕ

ОТКЪДЕ ИДВАТ БЪЛГАРИТЕ?

Твърде стара, далечна и славна е историята на българските племена, идващи от Изток при Великото преселение на народите, когато китайските династии започват масови гонения на европеидното население от техните територии. Българските племена дотогава водят номадски живот. Началото им трябва да се търси далече на изток, из планинските хребети на Памир, Тян Шан, Алтай, от далечните брегове на река Лена, пресичайки реките Енисей, Об и Ертиш, високия Урал и стигайки до река Волга, където създават първата българска държава – Болгария, със столица град Болгар, на брега на река Волга, на 300 км южно от гр. Рязан.

Тази държава бързо замогва и забогатява. Тук се създават и първите търговски закони. Всички кораби, движещи се по река Волга, на всеки курс плащали определен данък. Търговците, минаващи през страната, а там минавал пътят на коприната, също плащали данък върху пренасяната стока.

Много от българската народност потегля на запад и югозапад. Една част се заселва в днешните Унгария, Македония, България, Албания и част от Италия.

Един от синовете на Хан Кубрат – Аспарух, минава Дунав, съюзява се със славянските племена и така се саздава славянобългарската държава, а неговите братя заселват споменаните по-горе държави. Така на Балканския полуостров възниква нова държава – България, която в бъдеще ще играе основна роля на Балканите заедно с Византия.

Във войните, които водел, Ченгиз хан побеждавал и поробвал всяка страна. Единствено българската държава му устояла и Болгария му нанесла първата военна загуба, като непобедимият дотогава Ченгиз хан намерил смъртта

си. Няколко години след тази война синът му нападa и опожарява цялата страна.

Волжска България съществува до възкачването на руския престол на цар Иван Грозни, който покорява България и я заличава от картата на Русия.

Хроника на събитията в района на Алтай и Тян Шан

- III-II хил. пр.н.е.- Масово преселване на траки-кимерийци от Балканите и Източна Европа на изток към Алтай, Тян Шан и Западен Китай.
- II хил. пр.н.е. – Начало на отглеждане на добитък и обработка на метали.
- XVIII-XIV век пр.н.е. – Бронзова епоха.
- XII-VIII век пр.н.е. – Карасукска култура на европеиди в Минусинския регион.
- XII век пр.н.е. – Династията Чжъу се възкачва на престола в Поднебесната империя. В управлението участва и европеидно население от т.нар. северни племена.
- VIII век пр.н.е. – Гробницата в Аржан, Тува. Аржански племенен съюз – аргипеите (юечжи).
- VIII век пр.н.е. – Започват гонения на европеидното население в Китай и изтласкването му към районите на Алтай, Тян Шан и Таримската падина.
- VII-VI век пр.н.е. – Културата на ди ли /тьо ло в района на Минусинската долина, Алтай и Саяните.
- V-IV век пр.н.е. – Ледените гробници в Пазърък.
- IV-III век пр.н.е. – Създаване на държавата Динлин-ха.
- III век пр.н.е. – Възход на племената хунну на границите с Китай през периода Хан.

- II век пр.н.е. – Първи придвижвания на хуни на запад. Хунският кхан-ю Модун превзема държавата Динлин. Бай-ди и Юе-чжи покоряват Бактрия.
- I-II век сл.н.е. – Китайците ди-ли и сян-би разбиват Хунската империя. Огромни маси от хуни потегят на запад.
- II век сл.н.е. – Държавата Динлин е покорена от сян-б, а после от гянгуните (киргизите). Народът ди ли потегля на запад подир хуните и постепенно се слива с тях.
- VII век сл.н.е. - Каган Дулу се завръща от запад и превзема Гейгу, държавата на гянгуните, където е била Динлин. Но скоро страната му потъва в Източния тюркски каганат.

ПРЕДВАРИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

“Историята е вестителка на древността, свидетелка на времената, вечна памет, светлина на истината и учителка на живота”.

Марк Тулий Цицерон
- римският оратор и писател

Тази характеристика на историята днес сме в състояние да допълваме и обогатяване, но не можем да я подминем без уважение. Защото всеки образован човек се оформя като пълноценна в обществено отношение личност чрез усвояване на познанията за историята на своя народ, на своето родно място – град или село. Необходимо е всеки да знае през колко размисъл и трудови усилия, през колко героизъм и жертви на миналите поколения се е стигнало до нашето време. Това, което днес е наше достояние и наша възможност за бъдещо развитие, е дело колкото наше, толкова и на нашите деди и прадеди. С една дума, ние, живите, никога не живеем сами, а винаги заедно с миналите поколения, чиито редици се губят в глъбините на тринадесет столетия исторически живот. Да знаеш миналото на своя народ, на своя роден край, то значи да тачиш и обичаш тия, които са живели преди тебе, които са работили и са се борили за свобода и щастие с вярата, че отстояват правата и бъдещето на всички поколения. Любовта към това дело ще ни направи по-мъдри, по-силни и с по-високо съзнание за собствено политическо и културно достойнство. Особено днес, когато ценностната система така бързо се променя, приемствеността на духа би рухнала, ако младите не познават миналото на своя народ, миналото на своето село или град.

Ето кое ни кара да се поровим из пепелта на отдавна изгаснали огнища, за да възкресим образа на нашето село от близкото и далечно минало.

“Като старите писачи и летописци и аз ще кажа:

- Не се чувствам достоен и аз нямам достатъчно сили да напиша история на родното си село Врабево, за което няма преки исторически или други документи, но предвид това, че за него няма писано нищо, аз се заех да запиша онова, което съм слушал от първите негови заселници след Освобождението, онова, което съм чул от своите родители, и онова, което аз съм преживял в него.

Историята на с. Врабево е покрита с патината на миналите столетия. Едно любителско изследване може да бъде допълвано от фантазията на народните предания, напластена върху оскъдните понякога исторически факти. Това особено се отнася до най-старата история на Врабево, докато за по-ново време разполагаме с редица документи, които хвърлят достатъчно светлина върху близкото му минало.”

/Пенчо Далеков/

В землището на Врабево и на околните села са намерени каменни чукове, добре огладени, останали от новокаменната епоха. Тези и други каменни сечива говорят, че тук са живели първобитни хора и е имало селища. В махалата “Маргатина” например е намерен каменен чук от твърде здрав камък, с който си служили някогашните хора, живели по нашите места през неолита. Какви хора са живели тук след тях, а именно в медната епоха, не се знае. Носители на бронзовата епоха /1900 – 900 г.пр.н.е./ тук, по нашите земи, били траките, които, както говори историята, дошли от север около 1900 г.пр.н.е., изтласкали местните жители – фригите, и заели техните места.

Дълъг е историческият живот на траките. Навсякъде из страната ни се срещат изкуствени могили, останали от изчезналите траки. Може да се каже, че живеем върху земен пласт, под който лежат тракийски селища. **Врабевското землище също е било населено с траки.** И тук от тях са останали няколко изкуствени могили като тая на м. "Копито", наречена "Шумната могила", друга, близко до нея, и трета – могила в западния край на "Кара поле", сега разорана, наречена от турците "Куртова могила" /вълча могила/ и др.

Римското владение на земите в днешна Северна България започва от 9-та година след н.е., когато тук се настанили римски легиони. След като завоюваните земи били разделени на стратегии, земите между р. Янтра и р. Вит влизали в стратегията Усдицесика, в която попадат и нашите земи. Когато римляните победили даките, за да заздравят своите северни граници, император Траян предприел строеж на укрепени селища, създал многобройни пътища и крепости, останки от които се виждат и днес, например крепостите в съседните Дебнево, Градница и другаде. Римски път минавал и през Врабевското землище, останки от който има и днес в м. "Лъките" – големи каменни блокове на около 200 – 300 м. Този път сигурно е водил от Търново или Нюкюп /Никополис ад Хемус/ за Троянския път /прохода/. Всички римски крепости по-късно били използвани от българите. Това се потвърждава и от намерените монети, украшения, съдове и др. при сегашното /1974 – 1975 г./ разкопаване на "Калето" в с. Дебнево, които произхождат от Второто българско царство /13-ти век/. Когато турците завзели България /1393 г./, също започнали да използват тия крепости и ги наричали "кале". Такива калета има в много селища, съседни на Врабево.

През VI век византийските императори напразно строяли крепости от Дунав до Стара планина, за да спрат

нахлуването на славяните от север. На вълни славяните нахлували в днешна Северна България, стигайки до Балкана, и се заселвали в свободните земи.

Началото на село Врабево може да се приеме, че е по това време, втората половина на VI век от н.е., когато славяните окончателно заселили днешната Северна България и станали част от населението на Византия. Тогава една голяма група славяни – една общност, състояща се от няколко задруги, стигнали до днешните места, огледали ги, харесали ги затова, че те били покрити с хубави гори и пасища, че тук имало много слънце и вода и турили началото на селото на днешната местност "Грамадето" на 0,5 км югоизточно от сегашното село. Така се пръкнало първото славянско селище тук. Жителите му построили своите малки къщурки /землянки/ и заживели мирен живот.

Малкото славянско селце през VII век укрепнало. Околностите му били покрити с буйна трева и гъсти гори, пълни с най-различни животни и птици, а полето обработено и засято. Изкласилите жита привлекли несметни ята врабци, които летели на орляци, нападали посевите и им нанасяли големи щети. От името на тия птици /врабците/, според мнението на проф. Игнат Пенков[1], е получило името си селището /врабец, врабци/ Врабево.

След време заселниците от малкото славянско селище разбрали, че ще е по-добре да го изместят по южните склонове на хълмовете, от двете страни на дола, който извира между двата баира. Там, където било старото селище, останали купища от пръст, камъни и други материали и местността почнала да се нарича "Грамадето", чисто славянска дума, запазена през вековете, за да ни напомня за някогашното селище. На тази местност са намирани глинени съдове /счупени/, останки от някогашни

[1] Игнат Пенков – "Изследване на селищата в Троянско" – сп. "Турист"

постройки и др. В съседство с тази местност има друга, наречена “Сръбци”, пак оригинална славянска дума.

При идването на българите в днешна България, те се пръснали между славяните, смесили се с тях и се образувал новият славяно - български народ. Славяните от нашия край не са могли да избягнат този процес на сливане и тъй като били по-многобройни, запазили името на селището си, обичаите, традициите си и своя начин на живот. Езикът на българите постепенно изчезнал и останал славянският. Така се формирало населението на Врабево през времето на Първото българско царство, което запазило бита, традициите и свободолюбието си и през времето на византийското робство /1014 - 1187/.

Театърът на военните действия в близост до българската столица предполага масово участие на жителите му във войните с Византия. Селото влизало в болярските владения на търновските боляри и изпитвало културното влияние на столицата Търново, която, както е известно, не била много далеч. Съхранена е до днес от поколенията врабевени и легендата за малко селце /на около два километра западно/ в местността “Ледево” от времето на византийското робство.

ПРЕДИСТОРИЯ НА ВРАБЕВО И РАЙОНА

Ако се разгледат трудовете на позабравените автори: А. Иширков – „Долината на река Осъм” от 1897 г., кн. 2, стр. 53-54; Г. Н. Златарски - „Геоложки изследвания на север от Балкана между Искър и Янтра”, кн. 19-20 от 1886 г., стр. 16-62; В. Миков – „Предисторически селища и находки в България”, кн. 7 от 1933 г., стр. 18-21; Х. И К. Шкорпил – „Могили и паметници в Българско” от 1898 г стр. 168; А. Милчев – „Археологическо проучване на Севлиевско и Троянско”, ФИФ, т. 50, 1956 г. кн. 1, стр. 489-501; В. Миков – „Тракийски накитни предмети от V-IV век пр.н.е., ИАП, кн. 17, стр. 146-156 от 1950 г. ще се види, че земите в Троянско и Севлиевско са били обитавани от различни племенни групи.

Откриването на каменни пробити чукове, каменни брадвички и четириръбести медни игли показва, че по време на неолита тук са живели хора. По-късно, през желязната епоха, траките са пълни господари на Троянския и Севлиевския край. От тях до наши дни са запазени многобройни надгробни могили, открити и укрепени селища. В разкопани от населението могили най-често са откривани погребения чрез трупополагане или чрез изгаряне, какъвто е случаят с могилата в местността „Урум конак”, в която е намерена урна от извършено погребение чрез кремиране. Много от могилите във Врабево са разровени от иманяри, но има една могила, която още не е разкопана.

В 1985 г. ТКЗС – с. Врабево решава да построи „Дом на механизатора” над Шарковския язовир. Започва подготовката на строителната площадка (по план – 2500 м^2), като за целта част от „Шумната могила” трябва да се разрови от западната страна. При подавняването се е получил скат, висок над 2 м. Учудващо е, че в изкопания материал не е открито нито еднодо камъче. Това показва, че

пръстта е насипвана. Строеж не се осъществява, но остава съмнение, че тази могила може да бъде тракийска гробница, и то на виден пълководец, като за това се съди от нейната големина.

Древните писатели почти нищо не са оставили в съчиненията си за Троянския край. Границата на Одризката държава от V век пр.н.е. е минавала далече на север от Троянско, но по това време не е известна ролята на Троянския проход. Дали през III век пр.н.е. келтските племена не са преминавали оттук на юг, също не е установено, но наличието на част от римски път в землището на с. Врабево показва, че е възможно от Дунав през Плевен, Ловеч, Врабево, Дебнево, Априлци през Марагидик келтски и други племена да са преминавали за Южна България, тъй като Балканът през Априлци е бил по-достъпен от Троянския проход.

Завоюването на дунавските земи от римляните става постепенно – 29-27 г. пр.н.е. Дълго време тракийските племена се бунтуват. Това заставя завоевателите да създават укрепени лагери – градове по Дунав и във вътрешността на Мизия, където настаняват военни части. С основаването на Никополис ад Иструм (с. Никюп, Великотърновско) от император Траян през 105 г. ролята на римските легиони се чувства по-осезателно и в Троянския край. Земите между Вит и Янтра по това време се заемат от стратегия Усдицесика. Долна Мизия се включва на юг от билото на Троянския проход и на изток до р. Росица.

Разделянето на римската робовладелческа държава през IV век улеснява нахлуването на варварски племена върху източната ú част – Византия.

Напразни са усилията на Юстиниан (VI век) да спре нападенията им чрез заздравяване на старите крепости и чрез издигане на нови, чрез преграждане на старопланинските проходи с преградни стени. В Троянско

отсядат славянски преселници. Животът през Средновековието не замира. За това говорят останките от селища в цялата Троянска община. Така нашите земи, и по-точно врабевското землище, е дозаселено от прииждащите от отвъд Дунав седем славянски племена около 600-610 г. След 680 г. тук навлизат и прабългарите и така се получават славяно-българските селища. По-многобройните славяни запазват своя език, обичаи и нрави и така прабългарите се претопили в славянските племена, като те стават защитници на техните селища. Затова в землището на с. Врабево все още има запазени славянски имена на местности и хора.

Новият славяно-български народ продължава своята божия мисия да се развива, усъвършенства и да подобрява своя начин на живот.

ЛЕГЕНДА ЗА СЕЛО ЛЕДЕВО И “МАРИН ДОЛ”

Години наред, наследниците на Василий българоубиец кръстосвали България, наслаждавайки се от победата над българите, какво не правели те само и само да претопят българския народ сред гръцкия. Не била изтляла мъстта, която таяли в душите си, към обичащия свободата българин. Не можели да забравят толкова победи на българите над мощната по онова време Византийска империя. Не можели да забравят победата на хан Крум над Никифор при Върбишкия проход, победата на цар Симеон в 917 г. при р. Ахелое до Несебър, след което Византия се задължила да плаща тежък данък на българския владетел. Небивалата жестокост на гърците започнала с разбиването на Самуиловата войска и ослепяването на 14 000 български войници, и тази жестокост продължила през цялото византийско робство /1014 - 1187/. Навред из българско шествали ромейски дружини, които грабили, опожарявали и принуждавали българите да се погърчват. Страхът от възраждането на силната Симеонова държава ги принуждавал да използват всички средства, за да ликвидират българския народ. И затова те не се спирали пред нищо.

Една такава ромейска дружина се озовала и в Севлиевското поле. В западния му край, скътано в южните склонове на предпланините на Балкана, се намирало българското селище Ледево. Сгушено в планинската верига, запазено от северните ветрове и далеч от всякакви пътища, по които могли да дойдат при тях ромеите, спокойно живеели 30-40 семейства. Ниските схлупени, но иначе приветливи и добре подредени къщички се гушели между дърветата. Занимавали се хората предимно със скотовъдство. Животът си свързвали с добитъка. Отглеждали кози, овце, едри биволи и златогриви коне. Откъснати от другите околни селища, те живеели мирно,

необезпокоявани от никого. Чуждо било за тях скъперничеството, лъжата, кражбата. Алкохола не познавали. Пиели само мляко и кристално чиста вода, що от “Извора” извирала. Широките и тучни пасбища предлагали добри условия за техните стада.

В един летен ден, прекосявайки Севлиевската низина, от изток на запад, ромейската дружина съгледала високо по южните склонове на високите баири големи стада добитък, а недалече от тях и китното селце. Поискали ромейските войници да видят това непознато дотогава за тях селце, скътано в заобикалящите го гори и баири. Извили конете си нагоре по мъчно проходим път, който ги отвел право в селцето. Ромеите останали учудени от хладнокръвието, с което ги посрещнали българите. Ядосало ги това им държане.

Те пожелали да се срещнат първо със старейшината на селото чичо Доброта. Началникът на ромейската дружина направил на Доброта следното предложение:

- Ако искате да живеете и занапред свободно, трябва да се погърчите.

На това предложение чичо Доброта отговорил:

- Ние сме българи и българи ще си останем.

Всички, които се събрали сред селцето, а там били дошли Славун, Делян, Никодим, Милена, красавицата на селото Мара и още десетина селяни, останали като вкаменени от отговора на чичо Доброта, но не се изплашили. Те не се уплашили и тогава, когато едно копие на ромейски войник се забило в гърба на старейшината. “Смърт на убиеца” - извикал Славун и като замахнал с топора, пръснал главата му, после скочил на освободения му кон и изчезнал към върха.

Ромеите решили да действат и да си отмъстят. Хванали красивата девойка Мара и заплашили, че ако не се погърчат, ще убият девойката. Селяните настръхнали, но не отговорили нищо. Това още повече вбесило и без това

разярените ромеи. Четирима от тях се спуснали, сграбчили девойката и я вързали за два коня, мислейки, че с това ще сплашат и сломят гордия дух на българите. После те поискали от тях да отговорят, но един от тях само повторил думите на чичо Доброта: “Ние сме българи и българи ще си останем”. Тогава ромеите подгонили конете надолу из дола и хубавицата била разкъсана. Много сълзи пролели селяните по непрежалимата красива и обичана от всички Мара. За спомен на Мара долът и до сега се нарича “Марин дол”. И до днес хората казват, че долът тече винаги тих, спокоен и бистър като сълзите на Мара и на храбрите българи, които пролели по непрежалимата Мара, но запазили народността си. Малкото село ромеите опожарили.

Селяните не могли да прежалят чичо Доброта и храбрата девойка, защитили с чест българщината. Когато ромеите си отишли, храбрите българи подкарали добитъка си и се изселили от това място, като прекосяват Балкана и създават ново селище, което наименуват Метеризово, сега с. Васил Левски.

И до днес в землището на с. Врабево съществува местност с името “Ледево” - източно от м. “Барковец”. През м. “Ледево” протича дол, който носи името “Марин дол”. Водите на “Марин дол” и днес са все така кристално чисти като сълзите на селяните, пролени по хубавицата Мара.

Много са версиите за образуването на с. Ледево. Говори се, че то е славянско селище, образувало се от славянското селище Грамадето, от което няколко задруги се отделят и създават новото село.

Друга версия е, че то е създадено от богомилите, отделено от всякакви пътища, където свободно е проповядвано богомилското учение. Ако е така, това дначи, че с. Ледево е възникнало някъде към X век.

Фактът, че преди няколко десетилетия там все още се откриват основи на жилища, каменна зидария, изгнили дялани греди и др., говори за неговото съществуване.

Думата „Ледево” е също славянска и значи студенина, т.е. селото е заселено нависоко, където е по-студено от Грамадето. Неоспорим факт е, че там са живели горди българи, които, отказвайки да се погърчат, са продължили да изповядват своята вяра.

Дори и да се е развило богомилството сред тях, те са били изстрадали хора и са го приели като свое спасение. Това, че са приели богомилството, не значи, че селото няма славянски произход. Както с. Грамадето, така и с. Ледево са се образували далеч преди създаването на славяно-българската държава, някъде към края на VI и началото на VII век. Идвайки, прабългарите се заселили между славяните, приели техните обичаи и език и също се трансформирали в славяни. Много от славянските обичаи съществуват и днес в с. Врабево, като „Тайлада”, „Уруглюване” и др.

ВРАБЕВО И ОСВОБОЖДЕНИЕТО ОТ ВИЗАНТИЯ

Тежко било понасяно византийското робство от свободните славянобългари във Врабево, затова когато почнали борбите за освобождение от византийците ,те взели дейно участие в тях. Военни /бойни/ действия се водили и по нашите земи между българи и византийци. От това време са останали много имена на местности и извори из землището на Врабево, които свидетелстват за съществуването на самото село.

Например в югозападния му край се намират няколко извора и това място носи името “Царевец”. Това име не е случайно, а е свързано с идването тук на високопоставена знатна особа – цар. Такова име “Царевец” има само в Търново, там, където са били царските дворци. Преданието разказва, че тук, на “Царевец” в с. Врабево при Освобождението на България от византийско робство имало военен стан, в който по-дълго време е оставал някой от братята Асеновци – вероятно най-малкият Иван /Калоян/. Високо на баира, над селото има друга местност с буен студен извор, наречен “Царска чешма”, също военен лагер на Асеновци. А в западната част на врабевското землище протича приток на р. Видима, наречен “Червещица”. Преданието говори, че тук някъде се срещнали българските и ромейските войски и в люта битка били избити много войници. Водата на дола почервеняла от човешка кръв и затова притокът бил наречен “Червещица”. Не е безинтересно да кажем, че в горното си течение един от притоците на “Червещица” носи името “Петров дол”, навярно от това, че тук българските войски са командвани от Петър – най-стария брат от Асеновци. Освен това в съседство с м. “Царската чешма” има местност, наречена “Мирови расти”. Преданието продължава да разказва, че при лютата битка гръцките войски се оттеглили на м. “Урум Конак” на почивка.

/Думата “урум” е гръцка, а “конак” – турска и преведена значи място за почивка./ Представителите на двете войски се срещнали на м. “Мирово расте” и тук сключили мир. Всички тия спомени и предания, останали в народното съзнание, са свързани с онова време от нашата история, когато братята Асеновци вдигнали въстание за освобождаването на България от византийско робство.

От историята е известно, че през 1186 г. братята Асеновци – боляри в Търново, подготвили въстание. Въстанието добило масов характер и в късо време обхванало цяла Североизточна България. Разтревожен от бързите успехи на въстанието, тогавашният византийски император Исак Ангел решил да се отправи на поход срещу въстаналите българи. Започнали упорити боеве, които продължили две години. През 1187 г. войските на императора минали на запад през Арабаконашкия проход и нападнали младата българска държава на Асеновци. Войските на императора били насочени право към Търново. Те обаче били спрени от българите при гр. Ловеч. Чак до Балкана българските войски здраво пазели пътя към Търново. Обсадата на Ловеч траяла около три месеца.

Българските войски, които прегражда пътя на ромеите от Ловеч до Балкана, откъдето най-пряко могли да настъпят към Търново, били ръководени от най-малкия брат от Асеновци – Иван /наречен после Калоян/. **По тия места, в землището на с. Врабево са водени големи битки, запазени са спомени в народната памет, свързани с имената на местностите**, за някои от които се разказва в преданията.

Движението на българските войски и боевете, водени по тия места, произвели такова силно впечатление на нашите деди, че никакви превратности на историята и никакви усилия от страна на завоевателите не са могли да ги заличат от народната памет. Византийските летописци

от онова време сигурно са ги описали в своите хроники, но ние нямаме възможност да ги проучим.

Усилията на ромеите да завладеят гр. Ловеч и да унищожат младата българска държава отишли напразно. Едничък успех, който те постигнали, било пленяването на Асеновата жена, след което почнали преговори за мир. **Мирът бил сключен през месец юни 1187 г.**

Исак Ангел – византийският император, бил принуден да сключи договор, според който била призната новата българска държава. Тази именно българска държава със столица Търново станала през 13 и 14 век център на културата в Източна Европа. Школите, които основали Теодосий Търновски и Патриарх Евтимий, привличали ученици от всички околни държави.

За да освободят жената на Асен, ромеите поискали равностоен заложник – най-малкия от Асеновци – Иван, който командвал българските войски на юг от Ловеч. Византийците крояли планове да го спечелят за своите кроежи като го изтъкнат за претендент на българския престол. Преданието говори, че именно тук, в землището на Врабево се намирал военният стан на Калоян и оттук той пазел откритията път за Търново.

Иван /Калоян/ с мъка приел постигнатото споразумение и заминал като заложник за Цариград. Когато пристигнал в ромейската столица, гордите ромейки били пленени от хубостта на младия Иван. Всяка девойка от двореца искала да свърже приятелство с него. Заради неговата хубост ромейките почнали да го наричат Калоиван, а по-после само Калоян, което на гръцки значи “хубав Иван”.

В Цариград Калоян престоял няколко години. Тук той се запознал с хитростите на ромеите и с тяхната тънка дипломация. Минали години – Асен и Петър станали жертва на вътрешни борби, подклаждани от Византия.

В 1197 г., след убийството на Петър, цар на българите станал най-малкият Асеновец – Калоян, който се бил завърнал от заложничество.

Когато Калоян стъпил на българския престол, той се заел преди всичко да се затвърди като цар на българите и да получи международно признание. За тази цел той се обърнал към папата в Рим с молба да бъде признат за цар, а българската църква за патриаршия. Дълго време продължила преписката между Калоян и папата по този въпрос, докато най-после той бил признат за крал на българите, а българската архиепископия начело с архиепископ Василий за примат на църквата. В отношенията си с папата Калоян се проявил като отличен дипломат, а в битките, които водил, като отличен пълководец. Той водил войни с Византия за присъединяване на българските земи, отнети от ромеите.

Едно от преданията разказва, че в дни на отмора и почивка, след упоритите боеве и труд, Калоян си спомнил за героичните битки на българите с ромеите при Освобождението на България от византийско робство, спомнил си за мирния договор и за своето заложничество и заповядал там, откъдето бил взет за заложник, да се изгради хубава църква.

Същата била съградена на 1,5 км източно от Врабево, на малка височина, наречена “Каля черква”, от “Калоянова черква” или “хубава черква”. А тя, според преданието, била наистина богато украсена. Ето защо населението от околните селища се черкувало в нея.

Близо два века църквата била средище на българите от този край. Настанали обаче тежки години за българския народ. В края на 14 век от юг държавата ни била нападната от турците, които се възползвали от вътрешните борби в страната между цар и боляри и я завладели.

Агарянците подложили на огън и меч всичко българско.

Не била пощадена и “Калояновата черква”. Село Врабево било опожарено, а населението му се разбягало към Балкана. Когато бурята преминала, някои от селяните – врабевени, се върнали и почнали да възстановяват къщите си.

Скоро обаче започнала турската колонизация. От Анадола били докарани турци, които заграбили земите и станали пълни господари. Във Врабево останали обитавани съвсем малко български къщи, за които се говори в турските документи от 15, 16 и 17 век.

Макар че изгонили българите от тия села като ги заселили с анадолци, в народната памет се запазил споменът за родното село и хубавата Калоянова черква.

Когато след Освобождението на България от турците, българите слезли от балканските села и махали и се заселили във Врабево, споменът за миналото на селото, за Калояновата черква оживял. И ето, там, на височината, дето според преданието била черквата, потомците на някогашните врабевени издигнали висок железен кръст и всяка година на празника св. Илия /2 август/ отивали и се черкували като принасяли курбан.

Не един иманяр е трошил кирки и лопати тук, търсейки имане, но напразно, защото завоевателят нищо не пожалил от Калояновата хубава черква. Останало само името в народната памет, оказала се по-силна от жестокостите на поробителя и която крепила българския дух през тежките робски години.

Във връзка с името на местността “Каля черква” интерес представлява изследването на Д. Кутровски.

Искам да се спра и на няколко легенди, останали от турско робство, тяхната достоверност и значение за с. Врабево.

Първата е за „Каля черква” (Калоянова черква). От историята знаем, че това, което са спечелили византийците

от войната с цар Асен и Петър, е пленяването на жената на цар Асен. Това е станало между селата Сенник, Дамяново и Врабево, когато е отивала при своя съпруг, който по това време е ръководил бойните действия. Няколко шпиони се вмъкват в тила на Асеновата армия, разбира се, не и без помощта на помагачи-българи. След прекратяването на военните действия, водени в землището на с. Вирабива, византийският император се признава за победен и в местността „Мирови храсти" той признава загубата и след няколко дни в Ловеч се подписва мирният договор, с който византийският император трябвало да плаща на България заради победата.

При размяната на пленници още при „Мирови храсти" Асен разбира, че жена му е пленена и в замяна на това византийците искат за заложник най-малкия брат на Асен и Петър – Йоан (Йоаница). Йоан много бил привързан към снаха си и брат си Асен и не се поколебал да отиде за заложник. Той бил твърде млад и много хубав и всички византийки луднали по него. С престоя си във Византия той научил всички хитрини на византийците от императорския двор, даже те са искали да го подкупят , като стане цар да го използват. Обаче Йоан не се поддал. Византийките започнали да го наричат Кало Йован – хубав, добър Йован, и след възкачването му на престола той приема името Калоиван – Калоян. Едната легенда разказва, че на мястото, където са го взели за заложник, е построена църква. Дали обаче тази легенда отговаря на истината , е трудно да се каже. Учените представят и друга версия.

КАЛЯ ЧЕРКВА

Топонимът “Каля черква” винаги е предизвиквал интерес към произхода му. Вътрешно всички сме убедени, че той е рожба на някакво историческо събитие. Поне наличните податки ни дават правото да предполагаме, че хълмчето с това интересно название е играло известна роля в създаването и на топонима на селището Врабево. При едно по-сериозно изследване, то може да ни изведе до определена информация за миналото на околността. В действителност дали е така?

Историографите често ползват топонимите почти наравно с писмените документи при разбулването тайните на миналото. В раздела “Културно-исторически местни названия” от труда “Топонимията на Троянско” /с. 47/ Н. Ковачев специално акцентува върху значението на този метод:

“По тези /културно-исторически - б.а./ топоними може да се разкрият ценни податки за стопанското минало, веществената култура и религиозните представи на населението от далечни и близки епохи.”

Ако се опитаме да потърсим етимологията на топонима “Каля черкова”, може би ще се приближим до истината за възникването му. По този път са преминали доста историци, които са се ровили в миналото.

Втората част на местностното название /черкова/ недвусмислено показва, че то е свързано с някаква църква. Това твърди и Н. Ковачев, който в своя труд го е причислил към раздела “Култови сгради, оброчища” /с. 53/, а в “Речник-показалец“ /с. 146/ го определя като “черковище”. Неоспоримо е, че названието произлиза от християнска църква, а не от езическо капище. Това се потвърждава и от дървения кръст, който доскоро стоеше на южния склон на хълма. Но за цялостното изясняване на произхода на топонима от особено значение е да

установим кога тази църква е получила названието “каля”? За това има няколко предания, но най-разпространеното е следното:

“При сключването на Ловешкия мирен договор /1187 г./ тук е била изградена църква, в която е отслужен молебен по случай заминаването на Калоян като заложник във Византия, поради което и назована “Каля /Калоянова/ черкова”.

От историческа гледна точка това предание не е обосновано, защото:

А) При заминаването като заложник във Византия, Калоян се е наричал Йоан – Йоаница /ИБ, т. 3, с. 131/. Това се потвърждава и от много документи за фамилията Асеновци. Йоаница се е наричал и във Византия, а така също и след завръщането си в България. Дори хронистът Н. Хоният е отбелязал, че когато Петър е отнел властта от Иванко:

“…. взел за свой помощник в делата и за участник в управлението Йоан.” /Възстановяването на Българската държава, с. 268/

Йоаница е прекръстен на Калоян едва когато е бил възцарен /1197 г./. Следователно тази църква в случая би трябвало да се нарича Йоанова църква, а не “Каля черкова”.

Б) Известно е, че до и непосредствено след Ловешкия мирен договор младата държава е водила продължителни и изтощителни войни /въстания/ и не е имала възможност в този момент да строи църкви по един или друг повод из страната. Слабата ú икономика е била изцяло военизирана. За това Др. Тенев пише:

“Новите икономически условия на епохата наложили и нови архитектурни форми. Размерите на сградите от Втората българска държава били малки, съпоставяни с миналото… и цялата архитектоника се подчинява на задачата … да представляват сигурни

убежища срещу нашествия.” /Чудната история на изкуствата, с. 91/.

В случая авторът лаконично определя милитаризирания характер на строителството през този период, който не би позволил да се изразходват средства за религиозни сгради, и то извън населени места.

Според друг вариант на това предание, Йоан е построил църквата след завръщането си от Византия. Това е възможно, защото в края на 12 век и началото на 13 век са изградени няколко манастира. Но независимо от икономическите затруднения, колкото и скромна да е била тази постройка, следва да е оставила поне някакви следи. Един царски храм по принцип се строи със здрави и солидни фундаменти, които следва да са се съхранили в някакви останки върху терена на хълма. За съжаление досега такива не са открити, което не ни дава право да предполагаме, че е съществувала църква.

Също така не е състоятелен и вариантът на легендата, че Йоан е повел в атака куманската конница срещу византийците от този хълм. По време на битката, той е бил едва на 16-17 годишна възраст /1187 г./. Недопустимо е такива здравомислещи пълководци като Асен и Петър да са поверили на Йоаница командването на това ударно поделение. Юношата все още не е имал опита на авторитетен военачалник.

Този вариант на легендата не е убедителен и от тактическа гледна точка. Едва ли ще се намери човек поне отчасти запознат със средновековната тактика за воденето на боя, който да проведе атака от такова голямо разстояние – от “Каля черкова” до “Кара поле”. Като че ли преданието, че цар Петър е нападнал изненадващо ромейците със същата конница, излизайки в тил на византийските войски от “Барковския дол” е по-близо до истината.

В заключение:

Хълмът “Каля черкова” не е свързан с живота и бойните действия на Калоян, т.е. топонимът не произлиза от името на царя.

Изследователят Н. Ковачев в труда си “Топонимията на Троянско” /с. 146/ твърди, че етимологията на това название въобще не е свързана с личното име Калоян или Каля. Едновременно с това авторът ни дава вярна следа, по която трябва да дирим неизвестното. Той счита, че топонимът идва от гръцката дума “калос”. На български език тя се превежда като “добър” и като “красив”. В случая е трудно да определим кое от двете значения е вложено в названието. Необходимо е да установим кога, къде и при какви обстоятелства думата “калос” е използвана в единия или в другия смисъл от българите през Средновековието.

Ще изходим от личното име Калоян, което е словосъчетание на гръцката дума “калос” и на Йоан. Как е получено това име и при какви обстоятелства? Според ст.н.с. Б. Примов, то е създадено със следния смисъл:

“Български цар станал третият брат от Асеновци – Йоан /Йоаница/, известен вече с името Калоян /от Калойоан/, което значело “добрият Йоан.” /ИБ, т. 3, с. 131/.

Описвайки епизода на коронясването на Йоан, Ф. Попова – Мутафова разказва:

“Очакваха тържественото появяване на новия цар – на младия Йоаница, на добрия Иван, както го наричаше народът – Калоян.” /Солунският чудотворец, с. 228/.

Това се потвърждава и в романа “Дъщерята на Калояна”, където на с. 73 е написано:

“Нали беше много добър – викаха му Калоян.”

Тези цитати недвусмислено ни подсказват, че в случая думата “калос” е носител на значението “добър”. Но това не е монопол само за най-младия Асеновец. В “История на кръстоносците” е записано, че:

“Барбароса е бил поздравен в Ниш от пратениците на Калопетър и брат му Асен …, а когато се наложило, те влезли във връзка с Калопетър за да им помага.” /ЛИБИ, т. 13, с. 257/.

“Този именно Калопетър бил сключил съюз със сръбските жупани.” /Възстановяване на Българската държава, с. 272/.

При коронясването на най-възрастния брат от Асеновци тълпата викала:

“Да живее Калопетър!” /Солунският чудотворец, с. 32/.

Историята ни доказва, че и Петър е бил “кало”, т.е. и той е бил добър. Горепосочените цитати ни доказват, че и при двамата братя тази дума е изпълнена със смисъла “добър”, а не с “красив”.

За да се убедим твърдо, че в случая “калос” е използвана от българския народ със значение “добър”, ще направим кратка справка за характера на братята Асеновци. Както виждаме, хората с любов са наричали Петър и Йоаница “кало” /добър/. Защо и Асен не е успявал да изтръгне от народа такова признание? Ако думата “калос” е използвана като “хубав”, то следва пръв да я е носил Асен, защото е бил най-красив от братята. Като че ли Слав Караславов ни дава ключ за отговор на въпроса като пише:

“Асен беше дързък и гневлив. Не се стесняваше да наказва… Повече ценеше смелостта отколкото кротостта, … Калоян не биваше да бъде суровия Асен, но в никакъв случай кроткия Петър.” /”И се възвисиха Асеновци”, с. 67/.

Византийските хронисти от тази епоха твърдят, че:

“Асен винаги бил склонен към крайни постъпки, решавал всичко с меч и вършел онова, което му внушавал гневът.” /Български ханове и царе, с. 110/.

Приемаме, че ромейците са го представили твърде едностранчиво, но няма съмнение, че в “характера на Асен

има много суровост” /пак там/. От гореизложеното се вижда, че Асен не е наричан “кало”, защото е бил суров, строг и гневлив, т.е. не се вмества в определението “добър”.

Както сами се убедихме, думата “калос” със значение добър е използвана от народа за да изрази добротата на двамата братя – възстановители на Втората българска държава. Считам, че изложеното е достатъчно за да се убедим, че топонимът “Каля черкова” трябва да се тълкува като “добрата черкова”, а не като “красивата”. Пък и малко вероятно е на този, отдалечен от селищата хълм да е издигната красива църква. Една такава сграда би оставила солидни следи от своята “красота”. **Следователно, възприемаме, че точният превод на топонима е “добрата черкова”.**

Естествено е да възникне въпросът: защо и при какви обстоятелства тази църква е наречена “добрата”? От ежедневието знаем, че когато използваме качественото определение “доброто” следва да го противопоставим на “злото”, т.е. щом има добро, има и зло. Тогава, при наличието на топонима “добрата черкова”, следва да е имало и съответния антоним “злата”. Ако е съществувало едно такова деление на християнската църква, то би трябвало да бъде отбелязано в историята. И наистина, историята ни информира, че:

“Основният белег на богомилите и катарите, както и на по-ранните източни еретици / манихеи, масалияни, павликяни и др./, е техния дуалистичен характер.” /ИБ, т. 3, с. 156/.

В какво се състои същността на техните религиозни дуалистични учения? Ст.н.с. Б. Примов дава следния отговор на този въпрос:

“Всички дуалисти схващат света като творение на две сили, или на две начала – Доброто и Злото.” /ИБ, т. 3, с. 156/.

Няма съмнение, че сме попаднали на вярна следа, която би ни извела до един правилен отговор за миналото на "Каля /добрата/ черкова". С голям процент на увереност можем да говорим, че тя е принадлежала на една от тези дуалистични ереси. За да установим точно на коя, ще трябва да потърсим времето, географския район и социалната среда, в която са се развивали тези религиозни учения. И така:

- Манихейството е възникнало през III век и е известно, че през VI век е изчезнало без да е достигнало популяризация на Балканския полуостров. /КБЕ, т. 3, с. 324/. Това изключва възможността "Каля черкова" да е обект на тази ерес.
- Масалиянството е било разпространено във Византия през VIII – IX век главно в манастирите, а неговите привърженици са били монасите. Не е получило популярност сред народните маси, особено в България. /КИС, т. 3, с. 63/. Изключено е "Каля черкова" да е била масалиянска.
- Катарите са привърженици на най-голямото еретическо движение в Западна Европа, създадено под влиянието на българските богомили, но то няма изява на Балканския полуостров. /КБЕ, т. 2, с. 645/.
- Павликянството е създадено през VII век в Армения. През VIII век големи групи павликяни са се преселили от Мала Азия във Византия – главно в района на Пловдив. Негови последователи е имало и в по-големите тракийски градове. /ИБ, т. 2, с. 736 и КБЕ, т. 4, с.46/. Малко вероятно е църквата да е била на тази ерес.
- **Богомилството се явява като основен претендент за собственост над "Каля черкова", защото:**

"Сведения на писмени извори и топонимични данни сочат, че от края на X век и началото на XI век богомилството обхващало и югозападните български

предели, както и земите на север от Стара планина.” /ИБ, т. 2, с. 376/.

Тази информация ни дава право по-уверено да търсим и в нашия край следи от богомилите сред названията на местностите. И защо не, след като тази ерес е:

“… идеология на угнетените слоеве, предимно из средите на селяните.” /ИБ, т. 2, с. 381/.

Виждаме, че социалната среда на учението са селяните, а “Каля черкова” е била обградена от множество селца и махали, чието население е добра почва за разпространяването на ереста. Възгледите на богомилите се нравели на широките народни маси и затова те ги поддържали всеотдайно.

“Със своята простота, острота и логична критика на социалните недъзи, то допадало на широките слоеве от българското общество и за кратко време се превърнало в масово народно движение.” /КИБ, с. 66/.

Известният византийски юрист Теодор Валсамон съобщава, че към 1170 – 1180 г. в пределите на империята имало:

“… цели градове и села, заразени от богомилската ерес.” /ИБ, т. 3, с. 117/.

За масовостта на движението се пише и в други византийски документи от това време.

Считам, че изявленията на византийските хронисти от Средновековието и на съвременните наши медиевисти по същество ни убедиха в предположението, че и в Троянския край е имало богомили. Не може да изключим влиянието на ереста върху такива “градища” като Градница, Дебнево, Добродан и др. Напротив, в този сравнително гъсто населен район, с подчертана имуществена диференциация не е бил мислим обществен живот без съответната социална реакция – богомилството. Това твърдят и историците, като доказват, че учението

проникнало най-бързо там, където кипял икономически, политически и културен живот. А проф. А. Милчев ни информира, че през Средновековието това е било характерен белег за районите на Ловеч и Севлиево. От този период /XI и XIV век/ тук са останали следи от богата духовна и материална култура. Защо тогава да считаме, че този район е стерилен от богомилска зараза? Напротив, тук тя е намерила благоприятен ареал за развитие. По пътеките на Ловешката предпланина и Видимската котловина са бродили богомилски "дедци и съвършени", за да сеят семето на ереста. Легендите потвърждават това. А в историческия роман "Василий врач" /И. Богданов/ е написано:

"Под нейните стени /крепостта "Хисаря" – Ловеч – б.а./ … е бил убит от враговете си поп Богомил." /с. 51/.

След като приемаме, че богомилството е шествало и в този край, то трябва да открием и някои следи от неговата дейност и съществуване. За да имаме успех в това начинание, ще трябва да си припомним някои от характерните му белези.

Както вече отбелязахме, учението се е отличавало със своя дуалистичен характер. Добрият познавач на ереста, акад. Д. Ангелов, твърди, че:

"… според богомилското учение човекът е създание на две творчески сили… То твърдяло, че в храмовете живеели демони /представители на злата сила/, т.е. църквата е под господството на злата сила."

Вследствие на тези възгледи, богомилите нарекли официалната църква – "злата църква" /служи на злата сила/, а своята – "добрата църква" /служи на добрата сила/. Ето как открихме логическия отговор за етимологията на топонима "Каля черква". Той е произлязъл от наличието на богомилско църковище в този район. Затова хълмът е наречен "Добрата /каля/ черкова".

Какво е наложило българската дума “добрата” да бъде заменена с гръцката “калос”? Известно е, че:

“Богомилството получава голямо разпространение по време на двувековното византийско владичество /1018 – 1185 г./ и особено през втората половина на XI век и началото на XII век.” /КБЕ, т. 1, с. 257/.

Историята твърди, че топонимите на гръцки език в България са останали от Византийско робство. От изложеното се вижда, че точно в този момент /XI – XII век/ е бил “разцвета/ на богомилството. Подходящ момент, не - като че ли единствен момент от миналото в който може да бъде основана “Добрата църкова” и наречена “Каля черкова”. Трябва да си припомним, че и Калопетър, Калоян и Калиакра са “рожба” на този исторически период /XI – XII век/. Тогава каква друга, освен богомилска може да бъде “Каля черкова” от XI – XII век?

Но тук отново възниква въпросът, защо тази църква не е оставила археологически следи върху терена? За тази цел е необходимо да си изясним какво е представлявала богомилската църква и нейните религиозни обреди.

Всеизвестно е, че в основата на това учение е пълното отрицание на:

“… външната страна на религията, разкоша и блясъка на църковната обстановка, пъстрите одежди на духовенството и многошумните литургии. Отрицателно се отнасяли и към църковните обреди и символи /причастие, кръщене, изповед, църковен брак, икони и др./… проповядвали, че не трябва да се посещават храмовете, защото в тях живеели злите духове.” /акад. Д. Ангелов, ИБ, т. 2, с. 371/.

Затова в противовес на официалната църква, богомилите извършвали своите богослужения на открито, без олтари, икони, пъстри одежди и др. култови вещи. При лоши метеорологични условия са използвали естествени

укрития /гъсти вековни дървета, пещери и др./, които впоследствие са наречени от народа черковища.

Липсата на следи от солидна църковна сграда върху терена на хълма е сериозна подкрепа на предположението, че "Каля черкова" е била богомилска, т.е. открито черковище на еретиците. Такива черковища в района на нашето село бяха запазени и до наши дни, като "Черковските ореи" /орехи/ в северозападния край на селото, "Черковището" – северно от "Дережика" и др.

Вероятно, в резултат на наслоеното от богомилските обичаи, врабевското население доскоро /1935 – 1940 г./ при тези черковища отслужваше молебени за "прогонването" на природните бедствия /суша, градушка и др./. Свещениците биваха принуждавани от богомолците да излязат от храма и да отслужват молебени под орехите при черковището за да бъдат "по-близо до Бога". Те /богомолците/ считаха, че свода на църквата ги "отдалечава" от Всевишния. Тези факти са неоспорими свидетели, че богомилите са имали голямо влияние над населението на селището, което е оставило дълбоки следи в техния живот.

Много от нас, по-възрастните, си спомнят, че на южния склон на хълма имаше забит дървен кръст до естествена вертикална дупка в земята с неустановена дълбочина. Според преданието, това било отдушник на някаква подземна църква, построена през турско робство от врабевското население. Подобно твърдение е необосновано, защото от турски данъчни документи е известно, че през 1644 г. в селото е имало седем български семейства, а за такова подземно строителство е била необходима стократно повече работна ръка. Също така, независимо от преследването на християните по това време, в българските селища е имало църкви и попове.

Ако наистина през турско иго е имало такава подземна църква, то ще са останали значителни следи от

нея, а и местното население ще да е запазило в паметта си повече спомени за същата. Времето от Освобождението е твърде кратко, за да заличи от народната памет подобен обект.

Опирайки се на тези факти, аз отново твърдя, че "Каля черкова" е принадлежала на богомилите и е представлявала открито черковище, при което са отслужвани молебени за еретиците от този район. Но защо местонахождението на църковището е вън от населеното място? Какво е наложило тази скритост? Причината ще потърсим в същността на учението.

Основната характерна черта на ереста е силната антифеодална и антивизантийска насоченост, поради което срещу богомилите започнала безмилостна борба, както от българската аристокрация, така и от византийските управници.

"Обявени за еретици, те били подложени на гонения и изтезания, били хвърляни в затворите като опасни за държавата престъпници." /КИБ, с. 87/.

Членовете на братствата били инквизирани, за да се откажат от учението. В противен случай били избивани или изгаряни на клади. Ето защо богомилите преминали в "нелегалност", като се укривали в набързо създадени "селища" /общинарии/ сред горските масиви или пущинаците.

Поради яростното преследване от властите, богомилите са избрали места за устройване на църковища и селища – общинарии, които осигурявали надеждна скритост от преследващите ги държавни служители и църковни институти.

Хълмчето "Каля черкова" считам, че напълно отговаря на условията, предявени към едно богомилско черковище. Закътано в шубрака на възвишението, тази църква на открито е приемала за богослужение богомилите и техните съмишленици от околните селища и махали. А

почти равното ú отдалечение от околните населени места я прави още по-удобна за посещаване. Тук обаче възниква въпросът, къде се е разполагала общинарията, в която са живеели дедците, съвършените и вярващите, които са били преследвани от властите.

Труднодостъпни и по-рядко посещавани от хората местности във врабевското землище има. Такива са “Орлова глава” и “Робово бърдо” – едни от най-високите върхове от Ловешката предпланина. Това благоприятства за ограничаване на посещенията на чужди хора по тези места, следователно те /върховете/ са подходящи за изграждането на укрита от властите и официалната църква богомилска общинария. Материални и документални следи за съществуването на такава в тези райони не са открити. Поради изключително лекия тип на жилищните постройки /землянки/ в братството, забвението е успяло да заличи всякакви следи от тях. Това налага да потърсим другаде отговора за съществуването им на тези терени. Наименованията на хълмовете могат да ни помогнат в това отношение. Отново топонимите ни предлагат услугите си.

Първият връх – “Орлова глава”, е получил наименованието си от орлите, които са гнездели в миналото по билото му. Трябва да си припомним, че още в началото на османското иго Врабево е било дадено като тимар на синовете на доганджи Умур. Доганджиите са ловели соколи и орли, обучавали са ги за лов и ги предавали на султанската свита. За наличието на птици от семейство “орлови” в нашето землище говорят и топонимите “Карталовото”, “Калугерското”, “Керкинезкото”, “Каракушево” и “Картал тепе”, които носят имената на съответните пернати. Следователно, наименованието на хълма “Орлова глава” не е свързано с богомилството.

РАБОВО БЪРДО

Освен легендите за с. Ледево и Каля черква, интерес представляват други три легенди, касаещи османското робство, както и наличието на богомилска ерес. Това е местността „Робово бърдо". Думата е типично славянска. Легендата говори, че по време на войната между цар Асен и Петър и византийската войска на Исак Ангел, водена в местността „Кара поле" (кърваво поле), заловените византийски пленници се изкарвани на високия хълм, където е бил военният стан на Асен. От него се виждало като на длан цялото бойно поле, покланяли се пред него и са държани в плен на „Робово бърдо". Както се вижда обаче, друго е становището на учените, разказано по-горе в легендата за Каля (Калоянова) черква. Учените свързват богомилството с „Робово бърдо", а така също и с „Гяур баир".

Етимологията на "Рабово бърдо" – наименованието на най-високия връх в района, е все още неустановена. От втората част на топонима "бърдо" се вижда, че е следствие от славянската дума "бръдо" /височина с тясно и дълго било/. Ако възприемем, че наименованието е рожба на старославянския език, то най-вероятно е възвишението да се е наричало "Рабово бръдо". Думата "рабъ – раба" означава "слуга" или по-точно "безропотен служител" на някого. От това следва, че през Средновековието това "бръдо" е било свързано с изявата на някакви слуги –служители /раби/. Кои са били те?

Ако проследим историята, ще установим, че думата "раб" се използва най-често в християнската религия. В този период императорите – християни са афиширали пред поданиците си своето безропотно подчинение /слугуване/ на Бога, т.е. те са негови "раби". Тогава всеотдайното "рабство на Бога" се е оценявало като една от най-високонравствените черти на човека. Към такава оценка

първоначално са се стремили и цезарите. Впоследствие обаче те станали "наместници на Бога" на земята, т.е. освободили Бога от "грижите му по проблемите на земните" и отстъпили на християнските маси величието "раб божий". В съответствие с това те заменили личното местоимение "Аз" с "Ние", което вече било изпълнено със смисъла "Ние – Бог и Аз". Това понятие беше запазено и у нас до последния ни монарх. Всички царски документи се издаваха от "Ние, цар Борис III, цар на българите"

Напълно разбираемо е, че с тази промяна авторитетът на прозвището "Раб божий" е спаднал значително. Християните продължавали да се назовават раби, но не с прежното самочувствие. Независимо от това думата "раб" продължила да се ползва с голяма популярност в старобългарския език. Дори върху паметника в с. Чеканчево /Софийско/, издигнат в памет на загиналите през войната 1912 – 1913 г. е написано "Раби твои". От това се вижда, че този термин се е настанил трайно в бита на българските християни. Тук трябва да отбележим, че сред християнските ереси от Средновековието този израз се е ползвал с още по-голямо уважение. Сред тях богомилите са се наложили като най-екзалтираните "раби божии". Така са се наричали помежду си членовете на общинарията, така са се обръщали към тях и жителите на съседните селища. Това е отразено добре в книгата на акад. Е. Станев "Сказание за Сибин" /с. 167/, където героинята:

"… се е отрекла от света на господарите и завинаги е преминала в света на божиите раби, като дала обет да стане съвършена."

От същата книга се вижда, че в ежедневието членовете на богомилската общинария се обръщали един към друг с прозвището "раб", като "раб Кънчо" или "рабиня Мария". Това слугуване и безпрекословно подчиняване на Бога те приемали доброволно и с

определена гордост се наричали “раби”. В това отношение, като че ли те са стигнали до фанатизъм, считайки, че с това доказват колко предани и верни са на бога. От своя страна, този фанатизъм е породил почит сред селското и бедното градско население, което се отнасяло с уважение към “рабите”. Богомилите отново възвърнали авторитета и популярността на тази дума сред широките народни маси. Дори те /масите/ са отъждествили думата “раб” с богомил. Ето защо считам за най-вероятно етимологията на “Рабово бръдо” да идва от някаква богомилска, т.е. “рабска” проява върху терена на това възвишение.

Вече оценихме бърдото като едно от подходящите местности за изграждането на богомилска общинария. Същевременно, при изследването на наименованието му, дойдохме до извода, че най-вероятно то да произхожда от раба – богомил. Това ни позволява да предполагаме, че в овразите и долчетата на “Рабово бръдо” са били закътани махалите на Рабската /богомилската/ общинария, укривайки се от противниците си. Легендата за “Марин дол” свидетелства в полза на подобно твърдение. Тя разказва, че:

“Византийски конен патрул случайно попаднал на една укрита от властите българска махала. Те заловили старейшината /може би дедеца/ на селището и го подложили на жестоки изтезания пред съселяните му. Неговата дъщеря Мария не издържала и се хвърлила върху патрулните, като успяла да убие един от тях. Другите я хващат и завързват дългите ú плитки за един от конете. Така са я влачили по каменистото корито на долчето до подножието на хълма, където са оставили безжизненото тяло на девойката. И до днес тази бара се нарича “Марин дол”.

Нима не е “историческа” информацията на легендата, в която се говори за “укрита българска махала” и то в района на “Рабово бръдо”, а най-важното е, че това

става по време на византийското робство. Това предание има стойността на една сериозна историческа следа.

Дали няма и други следи и мълчаливи свидетели за наличието на богомилска общинария във врабевското землище? Тук трябва да обърнем внимание на факта, че едно от южните разклонения на старославянското “Рабово бръдо” завършва с висок хълм, който носи турското наименование “Гяур баир”. Как да си обясним това съвместно присъствие на два разноезични топонима? Историята ни убеждава, че вследствие на продължителното съжителство на българи и турци, подобни явления изобилстват в нашия район. Врабевското землище със своите названия на местности като "Урум конак", "Кованлъка", "Исинйолу", "Каре поле" и др. е ярка илюстрация на това твърдение. Тези топоними са съществували трайно на български език преди заробването и са "потурчени или полупотурчени" от местните завоеватели. Дали не е била подобна съдбата и на "Гяур баир"?

Точното наименование на възвишението на турски език е "Хълм на неверника" /gavur - неверник/. В селото е възприето преданието, че този топоним произхожда от смъртта на един младеж - християнин /неверник/ върху билото на хълма. Смятам, че това не съответства на истината, защото турският фанатизъм от този период от историческото време в никакъв случай не ще да е позволил да се увековечи така трайно паметта на свой религиозен и етнически противник.

Къде да търсим логиката на названието на възвишението? Вероятно, като един от най-високите върхове от бърдото, той да е наследил наименованието на последното, т.е. преди падането ни под робство да се е наричал "Рабов връх". Тази "наследственост" е характерна черта в етимологията на българските топоними, а в нашия

край или по-точно в землището на с. Зла река към "Робската ртлина" има "Робски връх".

Напълно приемливо е да считаме, че при идването на турците - завоеватели те са заварили "Рабово бръдо" с "Рабски връх" като реалност и първоначално са ги използвали в техния оригинален вид. Впоследствие агите са забелязали пасбищата върху билото на върха и са ги използвали за нуждите на спахийската конница или за овчите стада, които са били задължени да отглеждат за да доставят месо за жителите на Истанбул. /Българите през XVI век, с. 22 и с. 23/. Тогава на турците все по-често се налагало да споменават наименованието на тази местност. Ето защо те са превели топонима на турски език, за да го използват по-лесно в ежедневната си реч. Така са постъпили и с имената на местностите, които са присвоили за свой имот. Именно тогава са били "потурчени или полупотурчени" старите български наименования "Ромейски бивак", "Асенов път", "Черно поле" като "Урум конак", "Исинйолу" и "Кара поле", които са принадлежали на земи, ползвани от османлиите.

Отново възниква въпросът, защо врабевските турци са възприели този топоним? Защо не са използвали най-близката до "раб" /слуга/ турска дума - "раят" и преименували върха в "Раятски баир", а са отишли твърде далеко с названието му "Гяур баир" /Връх на неверника/? Дали това е един свободен превод или просто е следствие на друго обстоятелство?

От изброените по-горе "потурчени" топоними се вижда, че агите в селото са се постарали да дадат точни преводи на същите, какъвто е случаят с "Бивака", който е уточнение като "ромейски", а не гръцки както се възприема от болшинството. По този начин те са успели да запазят точната информация за историческото време и смисъла на наименованията и националното присъствие в събитието, състояло се на местността. Тук веднага

възниква въпросът защо само "Рабски връх" прави изключение? Пренебрегната ли е "точността" на превода?

Знаем, че официалната християнска църква и властващата аристокрация са обявили богомилското учение за ерес, а неговите последователи "рабите" - за еретици. Думата "еретик" е гръцка и на български език има значението на "неверник". Следва, че богомилът - "раб", обявен за еретик, фактически е "неверник". Ето защо, турците са запазили и в този случай точността при превода и са възприели да наричат местността "Гяур баир" /Връх на неверника/, т.е. - "на раба". Този превод на топонима стои най-близко до оригинала.

Мнозина ще се усъмнят в предположението, че богомилите са били все още на обществената сцена при турската инвазия на Балканите, затова в "телеграфен стил" ще проследим развитието им след утвърждаването на Второто българско царство. И така:

При Асеновци те получиха свобода. До смъртта на Калоян:

"... се радваха на уважението на царя, който ги имаше за съюзници... /Български ханове и царе, с. 124/.

Неговият наследник Борил провел антибогомилски събор през 1211 г., на който издал строги присъди срещу "рабите божии". Независимо от това еретиците:

... никнели като "зли тръни" сред благодатната почва на православието." /Пак там, с. 127/.

Но само след 20 - 30 години те пак се радвали на свобода в България:

"... учудваща била толерантността на Иван Асен II спрямо богомилите... обширната му държава била "пълна с еретици." /Пак там, с. 138/.

Редували се добри и лоши години за "неверниците", но те показали изключителна резистентност и просъществували до края на XIV век. И не само

просъществували, но и се намесвали активно в обществено - политическия живот на страната. За това:

"С особена страст Ив. Александър воювал срещу еретиците... защото водачите на еретическото учение трябвало да изпитат цялата строгост на царския закон." /пак там, с. 199/.

За да вземе такива крути мерки и да проведе два антибогомилски събора Иван Александър е бил принуден от широко разпространилата се ерес. Неоспорим е изводът, че това социално движение е било активен участник в обществено - политическия живот на Втората българска държава до края на нейното съществуване. Има данни, че това е продължило и след поробването.

"След установяване на мохамеданството като официална религия християнството загубва значението като крепител на феодалния гнет и за богомилите няма вече поле за действие. Все пак остават да съществуват известен брой села в Южна и Северна България, чието население до края на XVI век запазват богомилските възгледи." /КБЕ, т. 1, с. 267/.

От това следва, че еретиците са били актуален проблем на Балканите при идването на турците /XIV век/, а в някои села те са просъществували и по време на османското иго. Следователно историята ни дава право да допускаме, че в нашето землище е имало богомили, които са отричали официалната /християнската/ църква, поради което са били третирани като "еретици - неверници". Тази борба не е останала тайна и за масата от турското население в чиято мюсюлманската вяра също е имало еретици. Ето защо, врабевските аги след като са разбрали, че "рабите" са еретици - неверници са превели топонима "Рабски връх" на турски език като "Гяур баир". По обратен път това свидетелства за присъствието на еретиците - богомили в селото ни през Средновековието.

БОГОМИЛСТВОТО ПО НАШИТЕ ЗЕМИ

Богомилите са идейните последователи на учението на българския свещеник поп Богомил, живял по време на царуването на цар Петър I (927-969 г.). Първите сведения за появата на богомилството говорят за враждебното отношение на Цариградската патриаршия към него и за окачествяването му като вредна за инересите на църквата и държавата манихейска ерес, примесена с павликянството.

Съвременните учени характеризират богомилството като дуалистично, антифеодално и реформаторско народно движение, възникнало в лоното на българската църква през V век и бързо разпространено в българските земи – Мизия, Тракия и Македония, в бурните времена, предшестващи византийското нашествие. Корените му, като цялостно социално по съдържание и и религиозно по форма движение, трябва да се търсят в българската обществена действителност през първата половина на X век и в изострения социален и религиозен антагонизъм.

Въпреки гоненениятa на църквата и светската власт появилата се в различни краища на Византийската империя ерес не могла да бъде заглушена и намерила свои идейни поддръжници в самата византийска столица.

Поп Богомил създава стройна система от разбирания за света и живота, за поведението на човека, за устройството на обществото, възприемайки творчески предходните дуалистични учения, на които придава определена социална и антифеодална насоченост. В духа на гностическите традиции, богомилството се стреми да опознае света и човешката природа и съобразно с това да обоснове поведението на човека в живота. Основният възглед на богомилите за освобождаването на човека от властта на дявола се отразил върху тяхната етика и върху обществено-политическите им възгледи. Те са проповядвали пост, въздържание, смирение и пр. Освен

това били против убийството, войната, не унищожавали дори животни, поради което се хранели с постни храни.

Богомилите имали и различно отношение към жената в сравнение с православното християнство. Те равнопоставяли мъжа и жената, допускало се и жени да бъдат свършени, да стават учители и проповедници.

Проповедта на богомилите е придобивала и определена политическа насоченост, която се изразявала в призив за неподчинение към представителите на привилегированата класа, които са имали власт над прикрепените към тях селяни.

Богомилите се обявявали против богатото украсяване на църквите, а хората да живеят в бедност. Затова те се черкували на открито, на определени за тази цел места. Според учени от близкото минало „Каля черква" или „Калоянова черква, както ние я наричаме, съгласно съществуващата легенда, разказана в книгата, е била такова сборище на богомилите. Тъй като постоянно са гонени от църквата и феодалната власт, извършвали своите ритуали сред полето, на закрити места. Местността „Каля черква" или в превод от гръцки „Добрата черква", се намира в центъра между селата Врабево, Враца (сега Стефаново), Дамяново, Дебнево, Бериево и несъществуващото вече с. Мирово, което се е намирало между селата Дамяново и Бериево.

Тук на тази височина, обрасла с гора, богомилите от тези села са извършвали своите проповеди. Поради близостта на тези селища до столицата Търново богомилството било силно развито. По всяка вероятност на тези сбирки е присъствал и извършвал своите проповеди и поп Богомил. Освен това, неслучайно идеологът и създателят на учението поп Богомил е убит в този район, близо до гр. Ловеч.

Докъм 1950 г. на върха скалата в местността „Каля черква" имаше кръст и на Спасов ден там се извършваше

молебен с курбан и осветяване на вода. Интересно е, че извън Врабево има още две местности, където са се провеждали такива молебени: „Держика”, край черковския орех, и над стопнаския двор на бившето ТКЗС, до черковскитте орехи.

Става ясно, че богомилството като учение или ерес, е било силно развито по нашите земи и то добре се е възприемало от селяните, които пряко били подчинени на своите феодали. Тъй като то ги подкрепяло в тяхната борба за освобождаване от феодалните порядки те били солидарни с него.

Разглеждайки имената на местностите „Каля черква”, „Гяур баир”, „Робово бърдо” и „Ледево”, учени от близкото минало предполагат, че те са били светилища на богомилите.

Какъв е приносът на богомилите към общочовешката култура:

- Религиозна свобода и толерантност;
- Религиозно и свещено равнопоставяне на половете;
- Реформиране на феодалния социален ред;
- Свещено отношение към всички живи същества;
- Непримиримост към основаните на властта и насилието църква и държава, наречени от тях „противочовешки общини”.

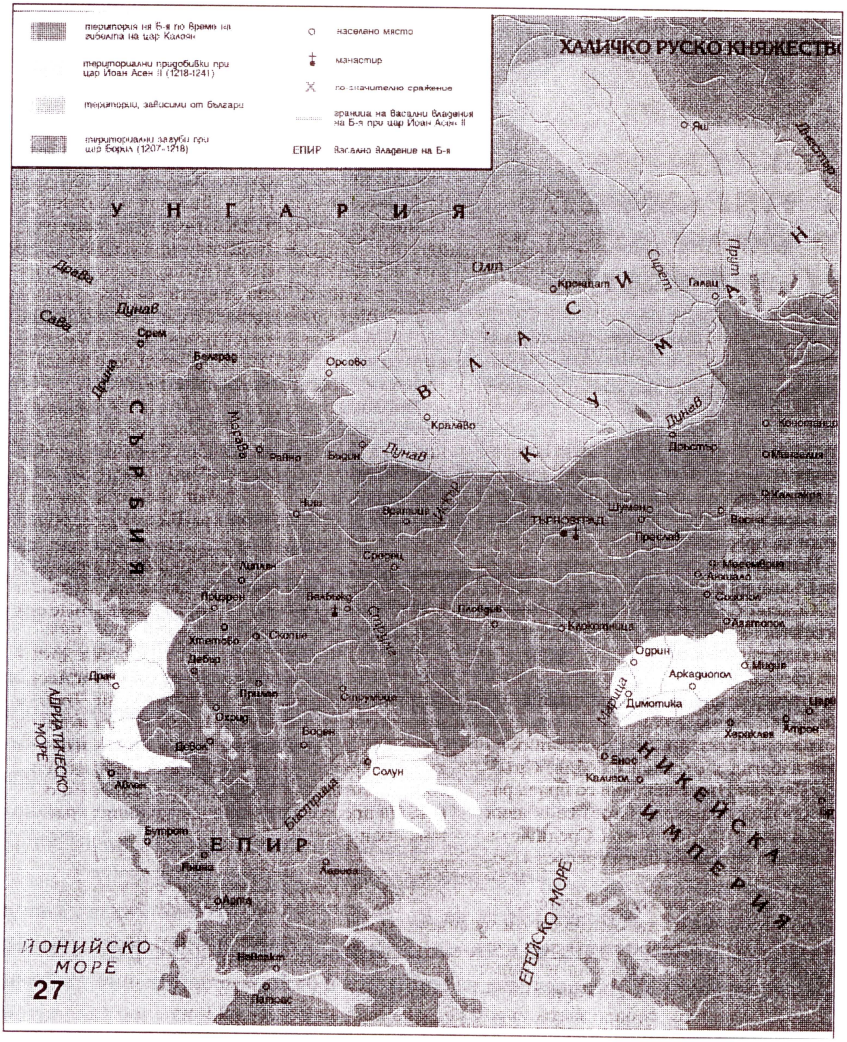
Богомилството под различни наименования се разпространява в цяла Европа и Мала Азия. В Европа и в поробената от Турция България богомилството, макар и със затихващи функции, се запазва до XVII век. Това учение просъществувало цели осем века под различни наименования.

ТОВА Е БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1230 г.

След битката при Клокотница (март 1230 г.) цар Иван Асен II включва към България всички земи, загубени по време на царуването на цар Борил. Тогава от България отпаднала цяла Тракия (завладяна от Латинската империя), Югозападна и Западна Македония, Поморавието, Белградската и Браничевската област. Цар Иван Асен II не само възстановил всички тези земи, но към България присъединява части от Югоизточна Тракия между Одрин, Аркадиопол, Димотика и Мидия, Халкадическия полуостров, албанските земи, земите от Солун до Атина и Южна Албания, включващи почти цяла континентална Гърция. Това са и част от териториите на Епирската държава, която след 1230 г. била зависима от българския цар.

От картата се вижда, че България граничи на североизток с руското Галичко княжество, на северозапад - с Унгарското кралство, на запад - със Сърбия, на югоизток – с Латинската империя и с Никея.

Ето такива царе като Иван Асен II България е имала много. При него границите ни се миели на четири морета: Черно море, Мраморно море, Бяло море и Егейско море.

територия на Б-я по време на гибелта на цар Калоян
територии придобивки при цар Иоан Асен II (1218-1241)
територии, зависими от българи
територии, загубени при цар Борил (1207-1218)
населено място
манастир
по значително сражение
граница на Васални Владения на Б-я при цар Иоан Асен II
ЕПИР Васално Владение на Б-я
ХАЛИЧКО РУСКО КНЯЖЕСТВО
У Н Г А Р И Я
С Р Ъ Б И Я
В Л А Х И
Яш
Днестър
Прут
Сирет
Галац
Кроншат
Олт
Дунав
Сава
Тиса
Сирем
Белград
Морава
Видин
Орсово
Кралево
Рабиня
Дунав
Дунав
Дръстър
Констанца
Мангалия
Кавалия
Шумен
Варна
Провадия
Търновград
Преслав
Ихтиман
Средец
Пловдив
Карлово
Месемврия
Ахиалло
Созополи
Ахатополи
Одрин
Аркадиопол
Мидия
Димотика
Харакея
Хирон
Енос
Кавала
Солун
Ихтиман
Струмица
Велбъжд
Скопие
Хвостно
Дебър
Драч
Пришан
Охрид
Девол
Воден
Аулон
Бутрот
Янина
Арта
Превеза
Лепсос
Лиляш
Подрон
АДРИАТИЧЕСКО МОРЕ
ЕПИР
НИКЕЙСКА ИМПЕРИЯ
ЕГЕЙСКО МОРЕ
ЙОНИЙСКО МОРЕ
27

ПАДАНЕ НА БЪЛГАРИЯ ПОД ТУРСКО РОБСТВО

От първите години на своето управление Цар Иван Шишман не остава пасивен наблюдател на османското придвижване в стратегически важната посока на военно настъпление по течението на р. Марица и стария военен път от Цариград през София към западните части на Балканския полуостров. Откъсването на Софийско не само на практика „разполовявало" територията на Търновска България, но и предопределя прекъсването на връзките между нейните северни и разположените на запад – югозапад територии.

Поредица от местни и чужди документални свидетелства и хроники, преплетени с народни предания и легенди, говорят за оказваната в периода 1371 – 1377 г. съпротива на населението от Софийско, Самоковско и Ихтиманско и за провала на военните походи, начело с османския удж бей Лал Шахин.

Въпреки това обаче, вероятно през 1372 – 1375 г. след упорита съпротива падат и крепостите: Раховица, Цепина, Баткун, Заград, Станимъка и др. Ударите в посока на Софийско и Подморавието не закъсняват – последователно е преодоляна съпротивата на гарнизоните в София (1383 г.), Ниш и Пирот (1385 г.). След погрома на османските сили при Плочник (1387 г.) султанът бързо се справя с непокорните си васали, и на първо място с Иван Шишман. При похода на великия везир Али паша от 1388 г. към източните части на Търновското царство в ръцете на завоевателите попадат крепостите Шумен, Преслав, Овеч и Венчан, както и важната твърдина Силистра. Няколко години след завземането на последната османците сформират санджак Силистре – факт, който ясно показва важното значение, което последните отдавали на своята експанзия в тази насока.

Неблагоприятният за християнството завършек на битката при Косово поле (1389 г.) откъсва западните части на Търновското царство. Васалният търновски владетел се оказва в изключително неблагоприятно положение, още повече, че не изпълнил докрай задълженията си като васал. Вече не можело да се мисли за ефективна защита.

Така, отрязана от запад и изток, се оформя окончателно територията, която след адането на Търново (1393 г.) и Никопол (1395 г.) влиза в османската военно-административна структура под названието Никополски санджак (Опис на Никополския данджак от 80-те години на XV в., стр. 36, 1997 г., Румен Ковачев). Към този санджак спадала и каза Търнови, към която се числяло и с. Вирабива.

От 1393 г. започва най-кървавата петвековна история за българския народ – потъпкван, облаган с непосилни данъци и големи държавни доставки за издържане на османската армия. От поробените българи са събирани наемници за подпомагане на редовната турска войска, обединени във военни подразделения (войнуци), командвани от турски офицери.

Българо-мохамедани от Вирабива, служещи в турската армия

На основание превод на фрагмент от подробен регистър на имената на служещите като акънджии и топчии нови мюсюлмани (българо-мохамедани) от вилаета Румели, съставен през месец Рамазан 994 (16.VIII-15.IX.1586 г.) се вижда , че към редовната турска войска са прикрепени и опълченски формирования, съставени от българо-мохамедани. За ръководител на тези турски формирования е назначаван турски офицер. Така наречените акънджии били нередовни армейски части, събирани на принципа на опълчението преди започване на военните действия. Те осъществявали набези в тила на противника с цел разстройване на неговите комуникации и продоволствени запаси. Някои от това опълчение били обучавани и за топчии.

На стр. 10 от посочения по-горе подробен регистър става ясно, че от Вирабива са участвали 8 човека българо-мохамедани. Ето и техните имена: Хюсеин Бърак (самият той) има отраснало момче, което е годно за военна служба (така че) служи на мястото (на баща си), Бали Искендер, Урудж Мустафа, Сали Искендер, Махмуд Хакъп, Хасан Махмуд, Хюсеин Бали и Хасан Хамза. Този документ за имената от Вирабива е от 21.VIII.1586 г.

В тази година българите във Вирабива са от 107 домакинства или около 1400-1500 жители.

Интересно защо една малка част от тях са приели исляма, какво ги е накарало тези българи да сменят своята вяра. Навярно по-ниските данъци, които са плащали мохамеданите.

Врабевени са свободолюбив народ и когато е започнало масово ислямизиране, почти всички жители напуснали селото. Така е станало и в съседните села. Така се образували балканските селища: Гумощник, Велчево,

Скандало, Зла река, Видима, Ново село, Острец, Колибито (Черни Осъм), Малки Врабево и редица махали от Предбалкана.

Във Вирабива остават 5-6 домакинства. Всички останали жители напускат селото и се заселват в новообразуваните селища.

Легендата разказва, че след Освобождението се завръщат внуците и правнуците на тези, които се изселили от селото. Те знаели за произхода си от своите деди и прадеди.

Останалите 5-6 български семейсва в селото работели по турските имоти и помагали на турските семейства. Турците нарекли тези българи „ярлийци", т.е. местни хора.

Ловешкият владика, идвайки във Вирабива, предложил на ярлийците да се изселят в с. Бериево или с. Враца, които били български селища. Те му отказали и останали да работят на турците. Тогава владиката ги проклел: „От 5-6 семейства никога да не станете повече". При повторното идване на владиката във Вирабива те го помолили да отмени клетвата, като му предложили жълтици, но той им отказал.

Това проклятие тегнело над ярлийците и те никога не надвишили броя от 5-6 домакинства.

По време на Новоселското въстание много турци от Врабево и Дебнево взели участие в зверското потушаване на въстанието и веднага след Освобождението турците, наплашени от възмездие, бързо напуснали Врабево. И досега в селото няма нито една турска или циганска къща.

След възкачването на престола на сина на султан Селим II (1566-1574 г.), Мурад III (1574-1595 г.) администрацията на последния провеждала едно от последните регулярни, пълни и цялостни описания на приходоносните обекти и военни формирования в тази част на държавата.

До времето на окончателното завладяване от страна на османците на Босна и Херцеговина във вилает Румелия били включени всички османски владения на изток от проливите. Тогавашният термин „вилает” се различава от късния вилает, продукт на реформаторската дейност от XIX век.

В този същия подробен регистър е споменато за пръв път османската административна единица, наричана по името на завареното от османците средновековно българско укрепено селище Хоталич. По-късно успоредно с това име се споменава и османското му име „Серви” или „Селви”. В действителност в регистъра за пръв път се споменава под тези две имена днешното Севлиево, и то не като обиктовено селище, а като град.

За по-любопитните споменатият регистър си има собствена сигнатура: BOA: TO, 625 и е притежание на Османския архив в Истанбул, Турция и на Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий” – София.

ЗА ИМЕТО НА ВРАБЕВО

Интерес представлява произходът на името на с. Врабево. Данни за неговото име има едва от 1515 г., когато се споменава в турските финансови архиви като Вирабива, каза Търнови, Никополски санджак. Наименованието Вирабива по време на турското робство е било трансформирано няколко пъти: от Вирабива, Вирабюва, Рабива, Рабьово, Рабево и до днешното Врабево.

Знае се, че селище на мястото на днешното Врабево е съществувало още по времето на Източната римска империя. За това свидетелства остатъчна част от римски път с дължина около 200 м, застлан с грамадни каменни блокове. Навярно тогава през селището е минавал тогава важен път за римските легиони, свързващ Северна с Южна България.

По това време в Римската империя говорим език е латинският. Ако разгледаме в детайли думата Вирабива ще видим, че тя се състои от две латински думи – „виа", което значи „път", и „вива", което се превежда като „жив". Може би към думата „виа-вива" по време на турското робство са прибавили буквата „р" и е станало по-лесно произнасянето му на турски език като „Виравива" (Вирабива).

Трудно е да гадаем дали двете латински думи „виа" и „вива" не означават „жив път" или „път на живота". Можем да допуснем, че при наличието на останки от такъв стабилен римски път и значението на „виавива" като „път на живота", то селището е с римско наименование.

Виабива е било с важно стратегическо значение за Източната римска империя по направлението Никопол – Плевен – Ловеч – Врабево – Априлци - през Балкана към с. Тъжа за Южна България и оттам за Истанбул, защото се знае, че проходът Беклемето е открит много по-късно.

Името Виавива идва да ни покаже, че селището е съществувало далече преди основаването на Славяно-

българската държава, тъй като Източната римска империя съществувала много преди началото на новата ера. Наличието в землището на Виабива множество тракийски могили също говори за ранното съществуване на селище по нашите земи. Предполага се, че то е служило като начало на пътя, минаващ през Балкана, защото конете на римските легиони преди да потеглят към Балкана е трябвало добре да си починат - предстоял им труден преход. Това е още едно потвърждение за името на селището „Виабива", т.е. „път на живота".

Изложената по-горе хипотеза с латинското значение на името звучи добре, но се нуждае от доказване.

В книгата си „Топонимията на Троянско" Николай Ковачев развива тезата, че името на Врабево произлиза от: „враб", „врабча", „врабец". Има и други тълкувания за корена на името: „раб", „раб божий" или „роб". Тези две тълкувания на името Врабево не са много достоверни, защото когато е работено върху тези имена, все още не сме били притежатели на турските архиви от Ориенталския отдел на НБКМ – София, където никъде на се споменава нито Врабево, нито Рабево (то се споменава след 1876 г.). Така, че най-правдоподобна остава хипотезата за произхода на името Вирабива от латински като „пътя на живота" или „живия път", а това е достатъчно за да търсим корените на Врабево като селище далече през вековете.

Пепелта на столетията е заличила голяма част от историята на Врабево. Аз съм сигурен, че има такава история и тя може да ни разкаже много за нашите праотци. И дано се намерят родолюбиви врабевени, които да се опитат да разровят тези исторически данни за Виабива, зарити дълбоко в земята. Тази земя, която е скрила в прегръдките си доказателства за развитието, оцеляването, занаятите и културата на населението по нашите места.

Има още много какво да ни каже най-старата история на Виабива...

Още веднъж за името на село Врабево

Някога, вероятно през Второто българско царство, Врабево било владение на болярин от Търново. Този болярин наричал хората, които му работили земята, "раби" /от славянската дума раб - слуга, подчинени хора/. Когато отивал в селото, той казвал, че отива в Рабево, т.е. в селото на неговите "раби". С течение на времето, при разпадане на падежните форми в българския език и при употребата на предлозите предлогът "в" се слива с думата "Рабьово" и се получило името "Врабьово". Това обяснение се основава на запазеното в народната памет предание, че Врабево е робско село.

Турците запазили това име и чак до наши дни те не казваха: "Отивам във Врабево", а "Отивам в Рабево".

В турските документи, запазени в Народната библиотека "Св. Св. Кирил и Методий" - гр. София, ето как е записано името на селото:

- В документ от 1430 г. е записано с. Вирабива - /Врабево/. ОАК /отделна архивна колекция/ 265N8 л.10б.

- В документ от 1618 г. селото е записано с. Рабива - /Pabuwx/ /Рабево/. ОАК 89/57 л.2а.

- В документ от 1638 г. селото е записано с. Вирабюва - /Wupabьwwx/ /Врабьово/ Тн /Търново/ кадия 1018 джизие л.2а.

Второто обяснение е това, което приведохме по-горе, а именно, че Врабево иде от българските пленници – раби, останали тук и основали селото, наречено на тях Робево, после Рабево, а още по-късно Врабево.

Третото обяснение е на проф. Игнат Пенков, изложено в статията му “Селищните имена в Троянско”, че името Врабево иде от птиците “врабчета”, каквито имало извънредно много по нашите места, когато дошли славяните и основали селището.

Интересно е да се знае, че в документите на руските войски по време на Освободителната война /1877 г./ и след това селото се отбелязва с името Врабец.

А ето и четвъртото обяснение за произхода и за възникването на името на Врабево.

В книгата си "Антропономични ойконими от Севлиевско" Никола П. Ковачев /стр. 96/, издание на Висшия педагогически институт – В. Търново, смята, че името "Врабево" произхожда от антропонима Врабо, Врабио /корен – врабец, врабче, врабка/.

Това обяснение се доближава до обяснението на проф. И. Пенков, само че единият го свързва с името на птиците "врабчета", а другият – с името на човек.

Ето това са обясненията за произхода на името "Врабево". Не може да се каже кое е най-правдоподобно. Може би мнението на Н. Ковачев отговаря по-пълно на въпроса, тъй като много местности из землището са свързани с антропоними. Пък и в самото село има чешма, наречена "Ламбанка", по името на която цялата махала носи това име. Името на чешмата е свързано с антропонима "Ламбо", човекът, който най-първо е построил чешмата. Тази чешма е преживяла турското робство и ни разказва за българина Ламбо, нейния майстор.

ВРАБЕВО СЛЕД ПАДАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ ПОД ТУРСКО РОБСТВО

На 17 юли 1393 г. България паднала под турско робство. Тежко време настава за българския народ след тази дата. Завоевателите постепенно изгонвали българите от плодородните земи и на тяхно място заселвали турци, докарвани от Анадола. Това, разбира се, не е станало непосредствено след завладяването на България. Колонизацията на селата в Севлиевската котловина и тези по поречието на р. Видима е продължила повече от два века /15 и 16 век/. В продължение на тези двеста години Врабево е все още българско село. Само администрацията е турска и покрай нея се настаняват някои турски семейства. Околните селища, както и Врабево, стават тимари на турски военачалници. Тимариоти на Врабево били Али и Енехан – синове на Доганджи Омур; на Дебнево – Дауд и Илиос – синове на Оглан Мустафа; на Дамяново – Ян баши Ибрахим и т.н. По стари турски документи, които се пазят в Народната библиотека “Св. Св. Кирил и Методий” – София, се узнават много неща за съдбата на тези села. От тези документи, се вижда, че през 15 век в Дебнево има 6 мюсюлмански къщи /семейства/, в Дамяново – 4 къщи, в Градница – 3 къщи, а Врабево, Хирево, Бериево са още чисто български села.

Следващите години обаче все по-често български семейства напускали тези селища и търсили убежище към Балкана. По-важни причини за това изселване били следните:

- В края на 15 век било заселено първото турско село Чадърлу /Сенник/ с много турци, което уплашило значително българското население.

- През тези селища минали доста българи от полските села. Те бягали към Балкана и разказвали за турските зверства.
- Вдигането и потушаването на първото Търновско въстание през 1593 г., ръководено от Тодор Балина и дубровчанина Павел Ажоржевич. В подготовката взел участие и ловешкият епископ Теофан, който имал връзки с по-първи хора от околните села като Врабево, Дебнево, които са съчувствали, а може би някои са взели участие във въстанието. От историята знаем, че турците жестоко потушили това въстание. Трябва да се приеме, че тогава именно една голяма част от българите са се изселили към Балкана и са сложили началото на новото селище Ново село.
- От документите се вижда, че през 17 век /1618, 1638 и 1639 г./ българското население в споменатите селища намалява наполовина. След второто Търновско въстание /1683 г./ турците наново излели гнева си върху българското население, което окончателно напуснало селата си. Врабево, Дебнево, Дамяново, Добродан и др. станали турски села, обаче запазили звучните си български имена, за да напомнят, че тук българи са живели и след време пак ще живеят, а поробителят ще си отиде там, откъдето е дошъл – Анадола.

Нашите ориенталисти /турколози/ са проучили документи от Народната библиотека. Данните според тях, са изложени в "Известия на Народната библиотека за 1959 г.", том. VII, излязъл през 1961 г., стр. 363 – 490 – "Наименования на българските селища в турски документи" на Ориенталския отдел на Народната библиотека "Св. Св. Кирил и Методий" от 15, 16, 17 и 18 век, от Руси Стойков.

В този труд Р. Стойков пише:

"За селищата, спадащи към Севлиевска кааза /Хаталич/ нямаме нетурски домашни документи /сведения/, тъй като този край е бил встрани от главните пътища по онова време, по които са минавали европейски пътешественици. В замяна на това, турските документи изобилстват с данни за селата в този край, като се почне от първите години на робството и се стигне до Освобождението. Най-много сведения има за тимарите[2] в Севлиевско, пръснати във всички тимариотски регистри на Османската империя. Най-добри сведения за селищата в Севлиевско, към което се числяло и с. Врабево, има в пет турски документа, които разкриват следното:

В първия документ се съдържат данни за селата в Севлиевско, извлечени от турски регистри на феодални владения в Никополски санджак[3], датиращи откъм средата на 15 век, т.е. 50-60 г. след падане на България под турско робство. От тези данни се вижда кои селища в Севлиевско към кои феодални турски владения са принадлежали. В този документ ето какво се казва:

Документ № 1 (средата на 15 век)

"Врабево е тимар на Али и Инехай /Енехан – б.а./, синове на Доганджи Омур, които го владеят съдружно и двамата участват във военните походи.

Врабйово има къщи – 69, вдовици – 2, приход – 6174 акчета."

От този документ се вижда, че Врабево било едно от големите български села, тъй като от други документи узнаваме, че другите /околните/ селища били обложени с много по-малък данък. По това време Врабево е било все

[2] Тимар – турско военно-феодално владение с годишен приход под 20000 акчета /1 акче = 1/112
част от гроша/.
[3] Санджак – окръг. Санджак бей – окръжен управител.

още чисто българско село, дадено като тимар на братята Али и Инехай /Енехан/.

Документ № 2 (от втората половина на 16 век)

Вторият документ съдържа данни, извлечени от регистри за десятък и други данъци, събирани от селата в Търновския вилает приз втората половина на 16 век и в началото на 17 век. По-голямата част от данните в този документ се отнасят за селата в Севлиевско. Тук трябва да се каже, че до края на 16 век Търновският вилает[4] е включвал изцяло Севлиевско. От началото на 17 век нататък Севлиевско /южната му част – половината/ се обособява като отделна административна единица под названието "Кааза Хоталич", към която се числяло и село Врабево. В този документ има кратък регистър на джизието[5] от неверниците във вилаета Търново. Същият през 17 век е включвал две кази – Търново и Хоталич. В този документ Врабево е записано Рабиево, което има 78 къщи, а цялата каза Хоталич имала 1205 къщи, от които се събирал данък джизие.

Интересно е да се отбележи, че докато първият документ е от средата на 15 век, то вторият е от 22 август 1618 г. Според първия документ българските къщи са 69 и 2 вдовишки, а във втория – българските къщи са 78, т.е. с 9 повече. Следователно, още няма изселване на българите от селото, в което е имало само административни органи и владетели на селото. Нека се знае, че това са къщи само на неверници /българи/, тъй като само от тях се е събирал данък джизие. При това, както се отбелязва в документите, в къщите са живеели големи семейства /задруги/ от 10-15 и повече човека, които работили заедно. Ако приемем, че

[4] Вилает – през 17 век се равнявал приблизително на нашите днешни окръзи.

[5] Джизие – поголовен данък, събиран от всички немюсюлмани на възраст от 18 до 60 години.

средно във всяка българска къща е имало по 12–13 човека, то в селото е имало повече от 1000 българи.

В регистъра на джизието от неверниците във вилаета Търново от 1638 – 1639 г. с. Врабйово има вече 50 къщи или за 20 години 28 български семейства са напуснали селото поради турската колонизация, която бързо се разширява в Севлиевската котловина и по поречието на р. Видима.

В краткия регистър на джизието от неверниците във вилаета Търново, отнасящ се към 1643 – 1644 г. нов препис от Али ефенди, кааза Хоталич има 17 селища с общо 657 къщи. В този регистър българското население напуска селата и заминава за Балкана. Село Рабиево /Врабево/ има вече само 7 къщи, с. Дамяново – 6 къщи, с. Душево – 4 къщи и т.н.

Такова било положението на врабевското население през 15, 16 и 17 век.

Врабево било заселено с турци, дошли от други места или родени вече в селото. Между тези турци останали да живеят 7 български къщи /семейства/. Те нито се увеличавали, нито намалявали и били наричани от турците “ерлийци”, т.е. местни хора. Те живеели в западния край на селото, близо да мегдана, наречен “Камъка”. Дори до Освобождението те останали 5–6 къщи и се отличавали със своята покорност, заради което турците ги почитали. Днес има потомци на тези българи, които се наричали “ярлийци”. /Ярлийци – турска дума – местни хора/.

За тези българи /ярлийците/ има следното предание.

От дългото съжителство с турците те станали толкова послушни и верни на мохамеданите, че някои от тях били готови да приемат турската вяра /Исляма/. За тези им намерения научил владиката от Ловеч, който дошъл в

селото да провери истина ли е това. Той разговарял с ярлийците и ги посъветвал да напуснат Врабево и да отидат или в Бериево, или във Враца, които били чисто български села, но от вярата си да не се отказват. Ярлийците му отказали, не го послушали и останали във Врабево. На тръгване владиката ги проклел така:

- Останете тук, но повече от пет къщи да не се увеличавате!

Ярлийците продължавали да живеят във Врабево още дълги години, но повече от 5 къщи не се увеличили. Владишкото проклятие тегнело върху тях.

Преданието разказва по-нататък:

Когато след Освобождението в 1891 г. във Врабево дошъл владиката от Ловеч да освещава новопостроената църква, представител на ярлийците отишъл при него, дал му няколко жълтици и го помолил да снеме от тях някогашното владишко проклятие, за да могат да се увеличат и те.

(Преданието е разказано от Добри Тотев – бивш кмет на селото и виден общественик.)

ЛЕГЕНДИ

Тежък бил животът на българите в селото през първите два века от робството – 15 и 16 век и част от 17 век, докато все още живеели в село Врабево. До нас са достигнали от това време няколко легенди, свързани с някои местности. На първо място тук стои легендата за името на най-високия хълм – Гяур баир.

Тази легенда е любимата за врабевени, защото в нея е втъкана любовта на българката – врабевянка към родното, към народността и вярата. Легендата се разказва поне в три варианта, но ние ще предадем този, който е потвърден също и от народната песен, надживяла времето на робството.

За Гяур баир има три легенди. Ето една от тях:

Младият българин Стоян се счепква с бея за мома Деляна и беят му казва, че момата ще бъде негова, ако той я изнесе на върха на баира без да почива. Стоян я изнася и там умира. Баирът е наречен „Гяур баир".

Но и тук се намесват учените, които свързват името „Гяур баир" с богомилството, както и в легендата за „Каля черква". Дали е така никой със сигурност не може да каже, защото пепелта на забравата е заличила всичко. Но врабевени са идеализирали образа на младия Стоян, също като образа на Калоян. Допреди 40-50 години на Каля черква имаше кръст, при който врабевени на Спасов ден осветяваха вода и принасяха курбан.

Легенда за Гяур баир

Страх и ужас обзели народа ни, когато турците завладели България. Не минало много време и те докарали от Азия много народ, за да се заселят опразнените села и градове, жителите на които или били избити, или пък избягали в Балкана. Такава участ сполетяла и с. Врабево. Повечето от тогавашните врабевени избягали към Балкана, а по-малката част останали в селото: едни още самостоятелни, а други – работници на турците. Българите продължавали да си празнуват българските празници и неделните дни, да си правят хора и сватби.

И тук преданието разказва:

Бил хубав пролетен ден – Великден. Всички българи – и млади, и стари, излезли на хорото, което се виело в североизточната част на селото /Пачниковата поляна/. Момите и момците играели вити хора, а старите стояли отстрани и гледали весели. Те си спомняли за своята младост и често въздишали за свободата, за българското.

От всички моми в селото най-лична и най-красива била мома Деляна. Очите ú били черни черешови, а веждите ú – морски пиявици. Момците копнеели по нея и всеки искал да се ожени за нея. Деляна задиряли и турците. Те искали да я потурчат – ханъмка да стане. Това желаел и беят – управител на селото. Но друго мислела Деляна, друго искало нейното сърце. Тя копнеела да има мъж силен, снажен, от турците да не се страхува.

И такъв ерген имало в селото – казвал се Стоян. Турците го мразели и ненавиждали заради неговата красота и сила. Омразата си към него изразявали, като го наричали “гяур” /неверник/. На хорото, при ергените, бил и млад Стоян. Само Деляна още я нямало. Разнесло се из селото, че Стоян – гяуринът щял от хорото да отвлече

хубава Деляна. Не било това по волята на бея и той дошъл на хорото със своите хора, за да не допусне гяуринът да вземе хубавата мома.

По едно време се задала хубавата Деляна, съпровождана от трите си булини. Видял я Стоян, видели я и другите момци, видял я и беят. Всички се чудели на нейната хубост. Тя често поглед към левент Стоян отправяла. С него дума си били дали – заедно да си тръгнат и двамата да се вземат.

Разбрал това беят, излязъл напред и казал:

- Гяур Стоян, момата твоя ще бъде, само ако ти, без да спираш, я изнесеш на този баир – и посочил към него.

Погледнал Стоян баира, погледнал бея и злоба закипяла в младите му гърди. После се обърнал към Деляна и с поглед се разбрали – така нека бъде.

Грабнал Стоян Деляна на гърба си и тръгнал към върха. Върви и не чувства товара, защото любовта му към Деляна крила му давала. Но стръмен е хълмът, силите му отмаляват. Малко, още малко и той ще стигне върха и тогава негова ще е Деляна.

А долу хорото е спряло. Очите на всички са отправени към върха – ще издържи ли млад Стоян, ще изнесе ли хубава Деляна. Ето, изгубва се от очите им, той е вече на върха.

Но що става там? Товара си Стоян снема от гърба, обръща очи към Деляна, пада на земята и умира. Деляна прегръща още топлото тяло, целува го и напразно се мъчи с голямата си обич да го съживи.

Момците, другарите на Стоян, отиват на върха, вземат тялото и го погребват в подножието на баира, там където сега са гробищата на Врабево.

Оттогава хълмът носи името “Гяур баир”, по турския прякор на непокорния българин – гяур Стоян. Там, където умира Стоян, поникнал люляк – цветето на любовта, който и сега цъфти и разказва за силата на любовта и за драмата, що станала тогава.

След като понесли тялото на Стоян надолу, Деляна не можала да понесе загубата и потеглила на северозапад. Прекосила “Робово бърдо”, спряла край един хубав бистър кладенец, наплискала се със студена вода, влязла в близката букова гора и знаейки заканата на бея, надянала на врата си примката на въжето и така сложила край на живота си, като се обесила, но не предала своя народ и своята вяра.

До ден-днешен край този извор, наречен по-късно “Кюнкът”, се извисява букова гора, носеща името “Момина гора”. Гората получила това име, защото в нея намерили след няколко дни безжизненото тяло на мома Деляна, увиснало на една бука. Погребали я до гроба на млад Стоян.

Легендата разказва, че оттогава българските гробища са преместени под "Гяур баир”.

Още една легенда от времето на турското робстство се разказва от уста на уста. Това е легендата за Елица, храбрата девойка, която спасила своя закрилник Ангел войвода (хайдутин по нашите зами), но сама загинала от вражески куршум.

Легенда за Елица

Хубава е местността „Елица”. Тя се намира на 3 км югозападно от Врабево. Зелени ливади, заградени с хубава дъбова гора, измежду която лятно време разцъфтяват миризливи липи. Над ливадите е "Високата кория", а под тях са "Лъките", дето се вият водите на "Гърми дол". Падне ли обилен дъжд, долът приижда, повлича камъни и дървета и запява забравена песен за хубавата Елица.

...Овчарка била Елица - девойка, дъщерята на дядо Добри - воденичаря, що имал воденица на Гърми дол, там, където много по-късно била Босевската воденица. Сутрин Елица откарвала бащините си овце надолу по лъките и стигала чак до "Пладнището", където били колибите на врабевските турци Кара Моллоолу Али, Мурад Ходжа, Дервиш оглу Али и др. Цанил дядо Добри Елица ратайкиня у Дервиш оглу Али - богат турчин в селото. А тя била мома красива и лична, като цъфнал мак сред зелените ниви и вече очаквала своя любим сокол за мъжка прегръдка и сладка целувка. Защото тя имала вече изгорник на сърцето, хубавия Ангел - хайдутин по горите, начело на малка чета, закрилница на сиромаси и страшилище за турци - изедници. Много пъти Ангел слязъл с малката си чета в дядо Добревата воденица и там нощувал.

Много чорбаджии и турци четата на Ангел наказала и ограбила. И това, що заграбвали от тях, било хайдушкото имане, заровено /скрито/ близо да воденицата. Точният нишан на имането знаели само Ангел и дядо Добри.

Но ето, една нощ разбойници-турци нападнали воденицата, дядо Добри бил убит и имането останало скрито в земята. Елица била в турските колиби, заедно с други ратаи - българи, и нищо не знаела за случилото се. В същото време далеч на юг в гората /в Балкана/ в неравен бой с врага била разбита Ангеловата чета. Разпръснали се

хайдутите, както се пръскат яребици, подгонени от усорлици. Останал сам, Ангел тръгнал към роден край, към дядо Добревата воденица. Дълго се лутал из гъстите гори и в една тъмна нощ стигнал воденицата. Тя била пуста. Насред пода лежал трупът на убития воденичар. Не разбрал хайдутинът какво е станало и къде е неговата изгора - Елица. Ужас го обхванал и той напуснал воденицата. Отправил се на изток и преди зората да подбелее, той стигнал до "Пекели чаир", събрал накапала шума, направил си легло, прегърнал пушката си, легнал и заспал мъртвешки сън.

...През тази нощ вест дошла до Дервиш оглу Али във Врабево и Кара Осман бей в Дебнево.

- Пръснати комити скитат из горите на двете села. Нека потери се юрнат по техните следи.

Събрали се дрипави турци и цигани, дигнали сопи, пушки, ятагани и поели към "Пекели чаир" и "Високата кория".

Съмнало се. Отскочило слънцето една копраля на изток и нагряло със сребърните си лъчи уморения хайдутин. Изправил се той, разтъркал сънени очи и погледнал надолу - далече пушели селските комини, а още по-нататък поле се полюляло със златно жито. Бистри поточета се виели из полската шир и блестели като скъпи гердани по земната пазва. Насам - гори. Тук-там поляни, по които овчари изкарали на паша своите стада.

- Колко е хубава бащината земя! Но жесток враг вилнее из нея.

И отново тежка злоба закипяла в кръвта на хайдутина. Той се замислил дълбоко, унесъл се в спомени за пръсналите се другари и не усетил как в туй време зад шубраци и дървета с вик се строполили върху му озверени турци. Изпукала пушката в ръцете на хайдутина, но куршумът писнал, разгънал гъсти клони и литнал да стига далечното небе. Изтръпнали юнашки ръце във вражеска

примка, помътил се гордият поглед и краката запристъпяли, удряни безмилостно от жестокия враг.

Когато излезли из горите на "Пекели чаир", писнали зурли, заудряли тъпани и така повели хайдутина към Врабево Дервиш оглу Али сам да го разпита.

Минали през "Червещица" и излезли на "Пладнището", дето овчари пасели стадата си. Завили овчарските кучета. Пияните золумжии гърмели след тях - жумбиш си правели. Скрили се овчарите изплашени. Само една овчарка стояла и гледала като вкаменена. Елица била. Трепнало девойкино сърце. Леко помръднали устни, да извика искала, но не посмяла.

- Той е - само помислила и в гърдите и бликнала като вулкан потуляна дива злоба.

- Той е - и разгоряла огнената любов към нейния любим, която прави силни и най-слабите. Гняв и ужас я подтиквали. Бързо, по-бързо от ястреб се спуснала, повалила първия враг, отнела остър ятаган и прерязала яката примка от любимите ръце. Две хали сега се развихрили - Елица и Ангел хайдутин.

Разбягали се дрипавите турци и цигани, кой където види.

Но изпращяла вражеска пушка. Елица ахнала, полюляла се и паднала безмълвна. Между тревичките, като червена лента, полазила нейната топла кръв.

Вдигнал Ангел своята любима на рамо, стиснал здраво в ръка пушката си и се изгубил в гъстата гора - закрилница на хайдутите. Когато стигнал близо до воденицата, погребал Елица и със съкрушено сърце се отправил за "Маргатина", дето разказал за случилото се. Разказал и се загубил в гората да мъсти за народното тегло. А хората почнали да наричат това място "Елица" - спомен за хубавата Елица.

...Всичко това е вече отдавна забравено. Воденицата на дядо Добри - разрушена. Но когато бури забучат по

"Високата кория", като че ли се чува тъжната легенда от тежкото робство. Гори и урви, шума и трева за нея разправят - за храбрата Елица девойка.

Колкото и да са идеализирани образите от тези легенди, те са поддържали вярата на българина, че ще дойдат по-добри дни, че всички трябва да бъдат смели като гордата Елица, която не пожалила живота си, за да спаси своя любим Ангел войвода.

Името на Гяур баир през вековете

Още по времето на Източната римска империя по нашите земи е съществувал живот. Няма точни данни откога са се заселили хора в землището на с. Врабево, но със сигурност се знае, че това е далече преди образуването на славяно-българската държава. За това свидетелства запазения римски път между местностите „Пладнището" и „Долната дъбрава". На разстояние от около 200 метра има застлан път с големи каменни блокове, запазен от римско време. Навярно този път е използван за преминаване през Балкана, защото проходът „Беклемето" е създаден много по-късно. Пътят е свързвал Никопол, Плевен, Ловеч, Врабево през Ново село и с. Тъжа за Южна България.

Римската империя е съществувала преди новата ера и навярно оттогава е съществувало и селището, което след векове е получило името Врабево.

По-точни данни за живот по нашите места има по времето на Великото преселение на народите, когато седемте славянски племена отвоюват земите от римляните. Тогава, на около 500 метра югоизточно от селото се заселват в своите землянки няколко славянски общинарии с цел да бъдат по-близо до обработваемата земя. С течение

на годините виждат, че това място е много влажно и воднисто и неудобно за живеене. Те забелязали, че високият връх над техните землянки спира силните и студени северни ветрове, спира градоносните облаци, които се спускали с ярост от върха, и открили, че докато по северните склонове на южните предпланини снегът още се белее, то по южните склонове на северните предпланини тревата се зеленее и минзухарят е разцъфтял. Освен това от този връх извира и доста пълноводно за времето си дере.

Така първите заселници се преместват в подножието на върха около дерето. Върхът нарекли „Добрият връх" заради добрините, които той им предлага. Това наименование се е запазило векове през римско време и първото българско царство до падането на България под Византийско робство. Византийските хронисти го споменават като „Кала буно", което на български означава също „Добрият връх".

През Второто българско царство върхът отново възстановява старото си име „Добрият връх" и такадо края на XIV век, когато започва турското заселване на нашите земи. Турците започват да го наричат „Кала тепе". Това е гръцко-турско наименование, но все пак със същото значение: „кала" (от гръцки) – „добър" и „тепе" (от турски) – „връх". Но откога получава това нарицателно робско название „Гяур баир", никой не може да каже със сигурност. По всяка вреоятност това става през XVI или XVII век.

Може би няма да излязат прави учените от 50-те години на миналия век, които твърдели, че там е имало сборище на богомилите, макар и малко останали по онова време, които турците наричали както и всички останали българи „гяури" (неверници). Много се съмнявам в тези изводи. Склонен съм да вярвам на легендата за млад Стоян и мома Деляна, разказана по-напред в книга, която

разказва трагедията на двама влюбени, които платили с живота си, но не предали своята вяра. След смъртта им беят наредил със злоба този баир да носи безславното име „Гяур баир".

Дълбоко вярвам, че има нещо вярно в тази легенда. Защото млад Стоян е погребан под върха и след като намират трупа на обесилата се Деляна я погребват до него. Оттогава българските гробища са преместени под Гяур баир. Преди това те са били на мястото на сегашното училище, но поради развилнялата се епидемия от чума по хората в каза Търнови, в т.ч. и във Вирабива, българските гробища са препълнени и са преместени под Гяур баир. Съгласно легендата тук първо са погребани млад Стоян и мома Деляна. Следователно можем да гадаем в коя година се е случила тази трагедия, като си послужим със султанска заповед № 25 от 20.VII.1659 г. (Фрагментът е датиран по аналогия с датата на частично оцелял текст в полето – 29 шеввал 1069 (20.VII.1659 г.), сигнатура: НБКМ „Ориенталски отдел", ф. 179, а, е 207, Превод: М. Калицин, копие от заповедта е приложено в книгата).

Молителите от раята отиват при каймаканина на каза Търнови и молят да им бъде намален данъка, защото много хора измрели от чумната епидемия, други си напуснали домовете заради нея и насилията и терора. Тази чумна епидемия е траела 6-7 години. За тези години по нареждане на султана на 10 ханета (къщи) е плащано за 9. Едно домакинство е освобождавано.

От ук правя извода, че след упоменатите 6-7 години чумна епидемия се е напълнило българското гробище, а Стоян и Деляна първи са погребани под Гяур баир. Значи тази случка е станала между 1660 и 1700 година.

Затова защитавам тезата, че легендата за Гяур баир е достоверна и не мога да се съглася със становището на учените от 50-те години на миналия век.

През 2010 г. по идея на Стефан Радионов Стратев и негово предложение пред ръководството на Софарма АД в лицето на г-н Огнян Донев и г-н Минко Минков на върха на Гяур баир да бъде поставен метален кръст с височина 15 метра и построен параклис. Идеята е одобрена от Лавчанския владика. Строителна група от Софарма – Врабево изпълни поръчката.

Според мен построяването на параклиса и кръста ще доведе и до промяна името на баира. Вместо да носи името Гяур баир (Баир на неверниците или Робски баир), отивайки към върха младите ще казват: „Хайде да ходим на Кръста”.

Тази моя хипотеза за подмяна на името ще я доказва времето. С този кръст и параклис ще се увеличи и посещението на врабевени на върха и той би могъл да се превърне в парк за разходки, развлечение и туризъм.

ЗА ВРАБЕВО

„...Старо селище, споменавано в турски документ от XV век. Преди Освобождението и непосредствено след него принадлежало към Севлиевско. В землището му, в местностите „Турските гробища", „Долната дъбрава", „Нановското", „Саматева могила" се извисявали надгробни могили. В местността „Урум конак" в могила е открито погребение чрез изгаряне, прахът на мъртвеца е бил положен в урна. Открито селище и могила съществува в местността „Барковец".

Врабево през 60-те години е събрано с леко удължаване край шосето. За най-ранни махали се смятат „Центъра" , „Камъка" и „Ярлийци". Други махали са „Горния край" и „Долния край", „Ламбанка" и „Кубадън".

До освобождението в селото е имало многочислено турско население. Като стари български родове се приемат: Бабастаните, Бандетата, Божковци, Борджиите, Деликъневци, Заяците, Зъзровци, Казанджиите, Касалиите, Кошутите, Лютовци, Матеевци, Минковци, Нановци, Папазите, Поневци, Толеците, Халважиите, Ръдковци, Шолеците, Ярлийците.

По-късно преселници пристигат от планинските села Ново село, Острец, Зла река, Велчево, Черни Осъм, Враца, Белиш, Севлиево и Троян.

В 1880 г. населениео наброява 1271 души, от които 967 българи, 290 турци и 16 цигани, а в 1956 г. вече е 2221 жители. Основният поминък е земеделие, скотовъдство, пчеларство, зеленчукопроизводство и пчеларство в Унгария, Румъния и Америка.

По говорни особеностти Врабево е близо до севлиевския говор."

Из „Топонимия на Троянско" от Н. Ковачев, стр. 13

„...Врабево (Враб`уу), писмено отбелязано през XV век в турски документ: „Село Вирабива: домакинства – 69, вдовици – 1, приход – 6174 акчета”, от тимара на Али и Ине хан, синове на доганджи Умур (ИБИ, т. 13, 1966, с. 183). В кратък регисттър за джазие от 1618 г. е към „каза Хоталич” – „село Рабива”, в регистър от 1638 г. 9 „село Вирабива”. В махазар от 1781 г. жители от околията изтъкват като разбойници Челенкли оглу Мустафа от Дебнево и Али бей от Рабово (НБКМ – София, ОАК, 89/57, л. 2а: ТН, кадия, 1048, джазие, л. 21: СЕ 91/42). Народното предание тълкува името с това, че селото било „рабско – робско” на турчин от с. Дебнево. През 1865 г. в регистър за цигани, обложени с данък „макту”, са представени от черибашията Мехмед от с. Рабово (НБКМ, СЕ 3/6, № 1254, 1951).

Формите Вирабива, Вирабюва насочват към българското Врабево, където натрупването на начални съгласни Вр според турските фонетични закони е отстранено чрез епентетично „и”: суфиксът „-ива”, „-ювa” е турски облик на нашия „-ево”. Формите Рабива, Рабово с изпуснато „в” в началото също са под турско влияние и по народна етимология и свързване с „ра - рабски” – „роб - робски”. Научното обяснение на СелН трябва да се търси в насока на едно ЛИ „Врабо, Врабьо”, корен във врабец, врабче, врабка, стб. враб-ън-ен, -ин. Сравни МН: Врабски трап (Зр), Врабското (Бл. Нс), с. Врабците (Габровско), в Полша: Wróbievo (15 век), ЛИ Wrób; в Румъния: Vrabie, селище в обл. Роман Сърт; в Чехия: Vrabie, Vrabi, Vrabsko (А. Т. Илиев, Румънска топонимия, с. 89) Виж Н. П. Ковачев, „Антропонимични ойконими от Севлиевско в турски документи от XV век. Трудове на ВПИ във Велико Търново, т. 3, 1966, с. 96.”

Из „Топонимия на Троянско” от Н. Ковачев, стр. 63

От началото на XVI в. санджак Никопол представлява основната част, от заварената от османците Търновска България. Втората нейна част, санджак (знаме) София, поради важното си военностратегическо положение се превръща в главен (Паша санджак) сред санджаците еялета Румили. По това време селищата от казата с център днешния град Велико Търново все още не са вътрешно ясно структурирани по нахии и голямата част от тях спадат в административно отношение към града. В историческата литература съществува предположението, че след овладяването на Търновска България османците формират казата Лофча на базата и в границите на личните владения на цар Иван Александър (виж Р. Коначев, „Опис на Никополски санджак от 80-те години на XV век, С. 1997, стр. 205), както и изследванията на стопанството и административното деление, изготвено на базата на сведенията от пространни новополучени от ВОА (Басбаканлик Османли Архиви) – Истанбул регистри и отнесени към основната част от територията на днешна Северна България.

Регистърът има сигнатура: ВОА, ММ 11 и е притежание на Османския архив в Истанбул и Народната библиотека в София. На практика той е съставен по време на управлението на султан Селим I (1512-1520 г.). След възкачването на престола на сина му, султан Сюлейман Канони (1520-1566 г.), последният нарежда пълно и цялостно описване на приходоносните обекти в държавата. В действителност такова не е провеждано по установените вече правила, а описните комисии се опират на синоптичните данни на подробни описи от времето на султан Селим. Така на бял свят се появява известният ни вече опис не само на различни по вид обекти в Румелия (сигн. БОА, ТД 370). За някои кази, вероятно поради липса на време за работа „по места”, в столицата описната комисия „преписва” синоптичните данни отпреди

съставени по време на обстоен преглед и работа „на място” подробни тефтери. Така част от сведенията за селища от казата Търнови, извлечени при преброяването от времето на Селим попадат в регистъра, съставен в първите години от управлението на султан Сюлейман.

Разполагаме с превод на фрагмент от муфассал регистър – подробно записване на данъчните приходи на населението от тимари, зеамети, хасове, мукатаи, мюлкове, вакъфи, чифлици, манастири и крепости по територията на санджак Никболу. В тефтера са представени имената на мъжете неверници – данъкоплатци, както и видът и обемът на издължените данъци, десятъци и такси за някоя от финансовите години 1515-1516 г.

Село Вирабива, днешното с. Врабево, спада в административно отношение към каза Търнови. Приходите от следната данъчна справка са определени за тимар на Абди сарач, т.е. за с. Вирабива. Наименованието на отговорника на тимара Абди сарач показва, че той е бил майстор занаятчия на кожени приспособления за яздене на коне.

СПРАВКА

за начислените и внесени данъци от домакинствата неверници (българи) през 1515 или 1516 г. в с. Вирабива

- Домакинства (пълночленни) мюсюлмани – 3, неженени – 2
- Домакинства (пълночленни) неверници – 52, неженени (повечето младежи, годни сами да изкарват прехранат си) – 27

Вид данък	Акчета
Налаган данък на мюсюлманите, чифт заедно с бенак (неверници)	82
Испенч (поземлен данък за неверници)	1975
Кокошка и хляб	52
Сено и дърва	624
Свесла грозде	52
Пшеница (десятък) 15 килета х 25,6 кг	1500
Ечемик 65 килета	390
Овес, ръж и просо	725
Десятък грах 5 килета	100
Десятък върху пчелен мед	350
Десятък върху сено	125
Десятък върху плодове и орехи	149
Данък върху свинете, включително и тези за Коледа	50
Макту (данък за отсек) от 3 къщи по 50	150
Данък ниабет, женитба и баджъ шира	220
Всичко приходи за турската хазна:	**6 544**

От данните в справката се вижда, че в с. Вирабива през този период (1515-1516 г.) все още няма турско нашествие за заселване. Наличните три домакинства мюсюлмани са семейства от турската администрация. Домакинствата на неверниците – 52, говори, че селото си е било чисто българско.

Много интересна е системата за определяне на данъка в селските райони. Специална комисия обхождала местността и решавала каква ще бъде реколтата през годината и въз основа на решението на комисията се определял поземленият данък и десятъкът върху евентуално получената реколта. Разликата в данъците, които плащали мюсюлмани и неверници, е доста голяма. Данъкът на мюсюлманите се е определял от обработваемата земя плюс чифтовете волове, с които ще я обработват, и броя на работоспособните членове на домакинството.

Данъците на неверниците са много по-големи. Освен поземленият данък, който трябвало да плащат, особено много им тежал данъкът „десятък". С него се облагала продукцията, която евентуално ще се произведе през годината. Количеството продукция, определена за десятък, се превръщала в акчета (това е основна монета по това време в държавата) и се плащала от неверниците. Така наложеният данък за отчетния период (1515-1516 г.) за мюсюлманите е 82 акчета, а за неверниците – 6462, или общо 6544 акчета. От тези данъци, разбити по домакинства, на трите мюсюлмански домакинства се пада средно 27 акчета годишно, а на неверниците – по 124, или пет пъти повече. Продукцията, която комисията определяла за данък десятък, се изчислявала в цариградски килета, като 1 киле = 25,6 кг.

Както се вижда от справката, всичката продукция, която се произвеждала от неверниците, се облагала с

данък, дори се налагал и данък върху свинете, включително и тези за Коледа. Впечатление прави и десятъкът върху пчелния мед, който е равен на 350 акчета. Този данък не се наблюдава в останалите селища, което показва, че на територията на Вирабива са отглеждани много пчелни семейства, и освен земеделието и скотовъдството основен поминък е било и пчеларството. Интерес представлява и данъкът, който се налага на младите неженени мюсюлмани и неверници, които са годни сами да изкарват прехраната си, а той е 8 акчета на човек. Това напомня на ергенския данък отпреди 20-30 години, налаган на неженените младежи и девойки.

Така за въпросните 1515 или 1516 г. в турската хазна от тимара Вирабива трябвало за влязат 6544 акчета.

Към санджак Никболу (Никопол), каза Търнови, в тефтера са представени имената на мъжете–данъкоплатци, както и видът и обемът на издължените данъци, десятъци и такси за някоя от финансовите години 1515-1516 г. Село Вирабива спада в административно отношение към каза Търнови и приходите от следващия данъчен сбор са определени за споменатия тимар. Вирабива е било тимар на Абди сарач. Вероятно той е бил занаятчия, който е произвеждал кожени приспособления за коне и е бил главният администратор на селото и представител на турската власт, отговарял е за събирането на данъците от българите. Цялата турска управа на Вирабива се състояла от 3 пълночленни домакинства мюсюлмани и 52 пълночленни домакинства неверници.

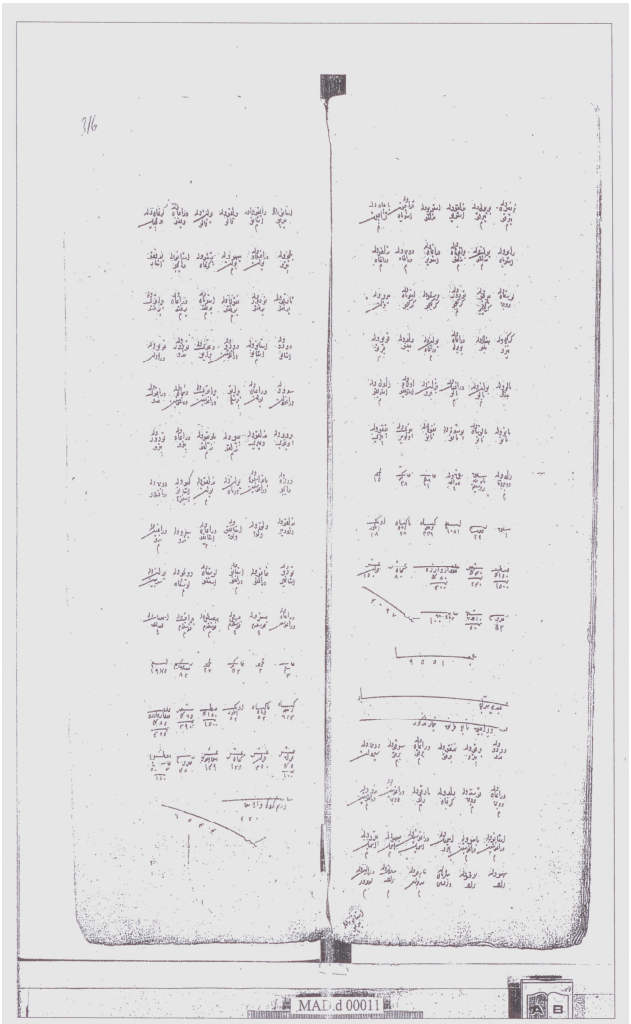
Ето и имената на данъкоплатците неверници
(с. 316а и 316б):

Додо, син на Недьо
Ненко, син на Петро
Серго, син на Берко
Драган, син на Добре
Рад, син на Герган
Драгошин, син на Добре
Стано, син на Драгошин
Исмил, син на Петро
Михо, син на Исмил
Мишо, син на Рад
Троян, син на Драган
Средан, син на Рад
Стано, зет на Мирчо
Велко, син на Кальо
Драган, син на Венко
Милчо, син на Петро
Михо, син на Йован
Стано, син на Данчо
Тодор, син на Йофко
Драган, син на Йофко
До(е)до, син на Стано
Додо, син на Драгошин
Тодор, син на Недьо
Церо, син на Драгодан
Брато пришълец
Душман, син Драгошин
Пройо, син на Димитри
Пейо, син на Неделко
Драган, син на Петро
Добро, син на Данчо
Йован, син на Върбан
Гено, син на Стано

Берко, син на Петро
Драган, син на Берко
Добре, син на Продан
Коста, син на Добре
Марко, син на Рад
Недьо, син на Драгошин
Байно, син на Драгошин
Драгошин, син на Исмил
Петре, син на Исмил
Йофчо, син на Рад
Марко, син на Троян
Владан, син на Луд(ц)ар
Райко, син на Стано
Йован, син на Кальо
Герган, син на Момчил
Драгослав, син на Йован
Петко, син на Герган
Марко, син на Йофко
Никола, син на йофко
Братой, син на Йофко
Стано, син на Стано
Димитри, син на Брайо
Гуньо, син на Дражан
Драгжан, син на Йован
Братой, син Драгошин
Драгой, син на Недьо
Неделко, син Димитри
Белит(и)ко, син Неделко
Тодор, син на Петро
Байо, син на Драгошин
Неделко, син на Йован
Добре, син на Драгослав

Неделко, син на Радомир	Вълк, син на Вълк
Стано, син на Вълк	Драган, син на Стано
Перо, син на Недьо	Драгил, син на Недьо
Тодьо, син на Станимир	Гаго, син на Драгно
Стано, син на Драгино	Люцкан, син на Стано
Вуйчо, син на Люцкан	Йован, син на Сърбин
Драган, син на Драгошин	Джафер, син Костадим
Хасан, син на Костадим	Мустафа, син Костадим
Барак, син на Костадим	Исмаил, син на Абдулах

От имената на данъкоплатците неверници силно впечатление прави, че синовете на Костадим – Джафер, Хасан, Мустафа и Барак, заедно с Исмил, син на Петро и Исмаил, син на Абдулах, са приели исляма, навярно, за да се отърват то високите данъци на неверниците, а това е много по-рано от предприетото масово помохамеданчване, което започва някъде след 1550 г. Това на вид доброволно приемане на исляма не може да се обясни.

СПРАВКА

за начислените и внесени данъци от домакинствата неверници (българи) през 1541 или 1542 г. в с. Вирабива

- Домакинства мюсюлмани – 3, неженени – 2
- Домакинства неверници – 42, неженени – 50, вдовици - 3

Вид данък	Акчета
Налаган данък на мюсюлманите, чифт заедно с бенак (неверници)	82
Испенч (поземлен данък за неверници)	2300
Данък от вдовици	18
Сено и дърва	504
Кокошка и хляб	42
Свесла грозде	74
Пшеница 160 килета	1630
Ечемик 17 килета	426
Овес 80 килета	400
Грах 6 килета	120
Бакла 1 киле	5
Десятък върху пчелни кошери	360
Десятък върху коноп	130
Десятък върху плодове	160
Данък върху свинете, включително и тези за Коледа	430
Данък шира медре 32	160
Десятък върху пчелен мед	10
Данък ниабет и баджъ шира	360
Данък баду хава и пъдарщина	3800
Всичко приходи за турската хазна:	**11 011**

Ако се разгледат данните за имената на данъкоплатците неверници и платените от тях данъци, ще се види следното:

Село Вирабива е тимар на Умур, син на Юсуф, сер- и аскер войнуган. Самата титла на отговорника на тимара Вирабива говори, че той е бил началник на военнопомощно формирование за подпомагане на турската армия, съставено от българи. За военноначалник на такива български формирования задължително е назначаван турски ръководител.

От справката за внесените данъци прави впечатление, че по незнайни и необясними причини домакинствата неверници от 52 през 1515-1516 г. са намалели на 42 през 1541-1542 г. По-страшното е, че въпреки намаляването на данъкоплатците начислените и внесени данъци за 1541-1542 г. са много повече от тези през 1515-1516 г. През 1541-1542 г. при 42 домакинства са внесени данъци 11011 акчета, което прави по 262 акчета н домакинство, а за предния период са се падали по 124 акчета. Тези цифри показват, че за 26 години данъците на българите са се увеличили с два пъти, а тези на мюсюлманите са се запазили, както и броят им – 3 домакинства. И през този период няма заселени нови мюсюлмански семейства във Вирабива. Селото все още се отчита към каза Търнови, защото още не е била сформирана нахията Хоталич.

И през този отчетен период невероятно висок е данъкът върху пчелните кошери, който много рядко се е срещал по останалите тимари. Прави впечатление и неимоверно високият данък „бад-у хава и пъдарщина" в размер на 3800 акчета. Това е невероятна цифра, която трудно може да се срещне и в далеч по-големи селища. Навярно се е случило нещо в селото, за да бъде наложен този допълнителен данък, който липсва през 1515 г., както и през 1585 г., т.е. 44 години по-късно. Навярно селото е

имало някакво провинение, за да бъде наложен този данък еднократно.

Регистърът, от който са извадени цитираните данни, както и имената на данъкоплатците, има сигнатура: ВОА, ТД 416 и е притежание на Османския архив в Истанбул и Народната библиотека – София. Това е класически пример и първокласен продукт на османския кадастър, съставен по времето на султан Сюлейман Кануни (1520-1566 г.).

През 1541-1542 г. с. Вирабива все още спада към споменатото Търнови и е тимар на Урум, син на Юсуф, сер-и аскер войнуган. Умур е бил „главатар" на войската войнуци. Българските войнуци по това време представлявали значително по численост веоннопомощно формирование и начело на тази военна сила е назначаван турски ръководител. По всяка вероятност от тези български войнуци при сражение са убити трима, защото в списъка на данъкоплатците фигурират и 3 вдовици, които са облагани с минимални данъци. Прави впечатление, че през тези две години неверниците данъкоплатци са намалели с 10 домакинства. Навярно из Родопите и Македония е започнало насилственото ислямизиране и 10 семейства са напуснали Вирабива и са се установили из балканските селища.

Жители неверници през този период (с. 676 и 677):

Поп Йован	Драгой Братой	Братой Драгошин
Митре Тодор	Манчо Радо	Богдан Недко
Драган Божко	Петри Добро	Йован Гено
Петри Смило	Душан Драгошин	Драган Драгошин
Петро Димитри	Драган Йован	Петро Тодор
Церо Недьо	Петко Драган	Мирко Петко
Стано Драгошин	Радивой Дечо	Добривой Цанчо
Стано Цанчо	Малчо Петро	Митро Симчо

Коста Добро	Стоян Радо	Манго сиромах
Велко Кало	Йован Кала	Неделко Йован
Стоян Бойко	Драгошин Исмил	Ильо Неделко
Братой Драгостин	Драган Брато	Петко Неделко
Дражин Тодор	Кондозо Драгостин	Неделко Радан
Драган Братой	Гергино Рад	Рад Драгой
Стоян Братой	Йофко Петро	Драган Малчо
Рад Малчо	Стоян Богдан	Добрин Богдан
Момчил Неделко	Марко Драган	Драгол Митро
Стоян Митро	Манчо Йован	Драган Йован
Петко Мирко	Драган Петро	Симо Драгой
Неделко Драгой	Върло Душман	Илийо Драган
Петро Боян	Малчо Драгостин	Игнад Дабижив
Стано Рудо	Никола Стано	Неделко Малчо
Димитри Добро	Стано Никола	Постол Малчо
Ненчо Тодор	Храно пришълец	Станко пришълец
Недьо пришълец	Балабан Васил	Неделко неженен
Петри неженен	Дабижив Неделко	Петко Дабижив
Неделко Драган	Марин Вуйо	Рад Марко
Петри Георги	Йован Драгой	Никола пръв
вдовица Маргулица	вдовица Стана	вдовица Рада

От тези данъкоплатци има трима пришълци, навярно това са семейства, избягали от настъпващия ислям по нашите земи. От тази наблюдавана година се вижда, че нито едно семейство не е приело исляма.

T.T-0413

Към 80-те години на XVI век селищата от казата с център днешния Велико Търново вече били сравнително ясно структурирани по нахии и голяма част от тях спадали в административно отношение към старопрестолния град (виж Р. Ковачев, „Опис на Никополския санджак от 80-те години на XVI век, С. 1997, 205 стр.).

В превод на фрагмент от муфассал регистър намираме подробно записване на данъчните приходи на населението то тимари, зеамети, хасове, мукатаи, мюлкове, вакъфи, чифлици, манастири и крепости по територията на санджак Никболу (Никопол), каза Търнови, нахия Хоталич, в която под № 18 село Вирабива спада вече към Хоталич. В тефтера са представени имената на мъжете данъкоплатци, както и видът, размерът и стойността н аиздължените данъци за някоя от финансовите 1585-1586 години.

В историографията вече има богата литература относно средновековния Хоталич и превръщането му в края на XV век в съставна част от структурата на голямата каза Търнови. Да се има предвид, че днешният град Севлиево не е пряк продължител на Хоталич, а по-късно османско селище, формирано някъде по времето на съставяне на този регистър. (виж Р. Ковачев, „Нахията Хоталич в края на XVI век – селища, население, стопанство” – сборник „Изследвания в чест на чл.кор. проф. С. Димитров”, Студия „Балканика”, т. I, С.2002).

Регистърът има сигнатура: BOA, ТД 718 и е притежание на османския архив в Истанбил и Народната библиотека – София. След възкачването на престола на сина на Селим II, султан Мурад III (1574-1595 г.), администрацията на Мурад, макар и в различни от предшествениците си темпове, провежда регулярно пълно описване на приходоносните обекти в държавата. Тефтерът е съставен вероятно по времето на великия везир Хадъм Месих паша около 1585 г. Регистърът се съхранява

в Басбаканлик Османли Архиви (BOA), Истанбул и Народната библиотека – София. Преди години, когато Р. Ковачев и проф. Радушев подготвяли първия „Опис на регистри от Истанбулския османски архив към Генералната дирекция на държавните архиви на Република Турия", С. 1997, са посочили на основание откритата в края на описа кадийска заверка, че този регистър е създаден вероятно в началото на XVII в. и представлява последното, предвид общата развала на ленната система, записване на тимарите по бившите Шишманови владения на север от билото на Стара планина. Впоследствие приемат известни корекции на датата, предложени им от д-р Майкъл Кийл на основата на конкретни наблюдения върху друго копие от тефтера (асъл дефтера), открито от него вече в архива в Анкара.

СПРАВКА

за начислените и внесени данъци от домакинствата неверници (българи) през 1585 или 1586 г. в с. Вирабива

- Домакинства мюсюлмани – 27, неженени – 16
- Домакинства неверници – 104, неженени – 75

Вид данък	Акчета
Налаган данък на мюсюлманите, чифт заедно с бенак (неверници)	418
Данък върху неженените мюсюлмани	120
Испенч (поземлен данък за неверници)	2275
Сено и дърва	1248
Кокошка и хляб	104
Свесла грозде	208
Пшеница 150 килета	1650
Ечемик 100 килета	900
Овес заедно със смесено зърно 150 килета	900
Леща и грах 10 килета	200
Данък шира медре 150 х 5	750
Всичко приходи:	**8773**
Липсва една данъчна страница от архива	4227
Всичко приходи за турската хазна:	**13 000**

При разглеждане на справката за начислените и внесени данъци от домакинствата неверници през 1585-1586 г. в с. Вирабива първото впечатление е, че домакинствата мюсюлмани са се увеличили от 3 на 27 и неженени мюсюлмани – на 16. Увеличени са и домакинствата на българите – от 42 са нараснали на 104 и неженени – на 75. От тези данни ясно се вижда, че е започнало масово преселване на мюсюлмани от Анадола към България.

Редица жители на Вирабива по една или друга причина също са приели исляма. Нарастването на броя на домакинствата неверници по всяка вероятност се дължи на факта, че в Родопите и цяла Южна България е започнало масовото помохамеданчване на българското население, от една страна, и заселването на турци от Анадола, от друга страна. Това принуждава по-будните български семейства да мигрират на север от Стара планина, където все още не се е преминало към пълно заселване на турци.

От данъчната справка се вижда, че непосилните данъци се увеличават с всяка изминала година и за Вирабива те са нараснали на 13 000 акчета. Прави впечатление, че появилите се вероятно от средата на столетието мюсюлмански семейства в селото идват с мюсюлманския си проповедник – имама Тайб Анатоли. В същото време част от мюсюлманите били доскорошни българи, които по различни причини приели исляма. Затова свидетлства прозвището „син на Бога" (Аллах), което е давано на обръщенците, като по този начин се прекъсвала връзката на новия мюсюлманин със спомена за бащиния род и име. Например: Юсуф, син на Ябдуллах.

Друг характерен начин за преминаване към исляма са докараните от военен поход пленници, често не от български произход. За да променят своя социален статус, те приемали религията на своите поробители.

Интересен е начинът за определяне на поземления данък на наверниците.

Според проф. Х. Иналджък в ранната османска епоха съществувала следната фискална логика: размерът на земята, заедно с трудовия капацитет, определяли данъчния статус, следователно, една семейна единица с чифлик (орна площ, която се обработвала с чифт волове) образувала работен екип, който плащал в добавка към десятъка ресм-и чифт като данък на селското семейство. (виж Х. Иналджък, „Към идентичността на Османската

империя – власт и поданици” – В: „Балкански идентичности. Ч. V, С. 2003, стр. 43-44).

Данъците на турските заселници и на българите, приели мюсюлманската вяра, били предназначени за поддържане на религиозния култ и свещените за мюсюлманите градове, разположени на Арабския полуостров, Мека и Медина. Отличилите се борци за вяра получавали почетна титла, давана на заслужили воини, като титлата „гази”. Например: гази Мустафа, син на спахия. Село Вирабива през този период е имало и свой свещеник, поп Драгошин. Вирабива е класически пример за това, че начело на християнската общност в селото в далечната 1585 г. не само е стоял свещеникът, но често той е бил и неин представител пред османската власт.

В използваната от османската финансова канцелария арабица по принцип не са използвали диакритични знаци. Често писарите нямали нужния опит за раота с българските и въобще с балканските антропонимични системи и предавали по своему имената на раята неверници. Това пък от своя страна предполага различни варианти на четене на една и съща графична конструкция, което може да има и сходни варианти в изписаните имена на данъкоплатци. Вглеждайки се в регистрите с имена за описания период, а така също и за миналия преди него век, се вижда, че е показателен примерът на предаване на името от баща на син и на внук.

Обширна е литературата по въпросите, свързани с използването на различните имена на българите – според тяхното значение, произход и форма, в средновековния османски период.

Разглеждайки имената през 1515, 1541 и 1585 г. прави впечатление, че още през далечната 1515 г. двама глави на домакинства неверници са приели исляма, и то много преди да стане масовото потурчване. Навярно те са търсели някакви облаги, за да продадат вярата си. Това са

българите: Исмаил, син на Абдуллах, и Исмил, син на Петро. Въпреки, че синът на Петро приема исляма, неговите трима сина - Драгомир, Михо и Петре, отказали да приемат исляма. Приели да се казват: Драгомир, син на Исмил, Михо, син на Исмил и Петро, син на Исмил.

За отбелязване е, че през 1541 г. няма българи от Вирабива, които да са приели исляма. Както през 1515 г., така и през 1541 г. във Вирабива е имало само по 3 мюсюлмански семейства.

Съвсем друго е положението през 1585 г. През средата на XVI век започват масово да прииждат турци от Анадола и да се заселват по българските земи, особено из Тракия и Делиормана. Това не отминава и с. Вирабива. През 1585 г. тук се заселват 20 мюсюлмански семейства, а 7 български приемат ислямската вяра. Българи, приели исляма, са: Балъ Искендер, Хюсеин Балъ, Сефер Балъ, Реджеп Мехмед Балъ, Юсуф Мустафа, Юсеин Юсуф и Хасан Абделлах. Няма обяснение на какво се дължи това, дали на лични интереси или са били заплашвани от повечето турци, заселили се в селото.

Село Вирабива от каза Търнови към 1585-1586 г. преминава към Хоталич, като през това време в него се заселват 20 домакинства от Мала Азия, увеличават се и домакинствата неверници. Вероятно това се дължи н азапочналото вече принудително ислямизиране из Южна България и оттам идват българските семейства и се заселват в с. Вирабива. От 42 домакинства неверници през 1541-1542 г., през 1585-1586 г. те вече са 104. Навярно насилствената ислямизация е предизвикала това раздвижване на българите на север, за да се спасят от потурчване. Въпреки всичко седем домакинства от Вирабива са приели исляма, независимо под каква форма е станало това.

Ето имената на членовете на домакинствата неверници за 1585-1586 г. (стр. 670-671):

Поп Драгошин
Неше Драгошин
Петко Прокоп
Ненчо Недьо
Никола Ненчо
Ваньо Манчо
Йован Неделко
Неделко Добрика
Неделко Йован
Петко пришълец
Малчо Йован
Ильо Петре
Никола Петре
Станко Дадко
Слав Драго
Драган Кръстю
Добре Петри
Стано Никола
Йован Стойно
Петре Неделчо
Манко Брата
Черногор Станчо
Царо Недьо
Драган Йован
Драгой Ненчо
Петко Дабижив
Божко Петри
Стойко Йован
Петри Драгане
Манчо Ерменчо
Драган Стойно
Неделко Васил
Стойно Саво
Стано Стано
Никола Стано

поп Стойчо
Прокоп Стоян
Станчо Недьо
Минчо Ненчо
Стойчо Никола
Пеше Манчо
Никола Йован
Ванчо Братой
Никола Косе
Драган Стоян
Момчил Малчо
Петре Ильо
Петре Неделко
Райко Харадуч
Драган Петри
Малчо Кръстю
Петко Петри
Станчо Радой
Петри Радой
Георги Иван
Сава Брато
Куцар Маньо
Манчо Митре
Драган Йован
Куцар Ненчо
Душман Дабижив
Велко Божко
Недьо Гено
Стоян пришълец
Петко пришълец
Васил Неделко
Георги Васил
Саво Стойно
Петри Петко
Богдан Стано

Маленко Драгошин
Стоян Прокоп
Ильо Ильо
Неделко Ненчо
Манчо Недьо
Деде Ване
Драголин Неделко
Йован Братой
Косе Никола
Йован Стоян
Грозьо стар
Васил Ильо
Манчо Йован
Георги Петри
Петри Драган
Петри Добрико
Куцар Никола
Стойно Радой
Неделчо Йован
Брата Манко
Станчо Манко
Недьо Царо
Йован Драган
Ненчо Драгой
Неделко Драган
Стойко Дабижив
Георги Драгно
Драгане Митре
Добре Стоян
Марко Петко
Тодор Васил
Димитри Саво
Стано Нанчо
Стано Никола
Добре Никола

Петри Добре	Куцар Малин	Йован Малин
Неделко Малин	Малин Радо	Манчо Радо
Герган Радо	Йован Драган	Драган Йован
Добре Недко	Никола Добринко	Димитри Добринко
Гено Добринко	Неделко Мано	Петри Стано
Банчо Стоян	Злати Дано	Богдан Злати
Гошо Драган	Драган Гошо	Ристо Гошо
Петри Недьо	Драган Петре	Неделко Тодор
Бречан Неделко	Брайтой Драган	Тенчо Драган
Драган Ильо	Нено Ильо	Царо Тодор
Драган Царо	Петри Саво	Стойчо Радо
Рад Братой	Стойчо Петро	Йован Стойно
Стоян пришълец	Стано Чедоград	Стоян Течо
Пеко Мартин	Обретин Душман	Станчо Обретин
Владо Йован	Тодор Драган	Неделко Пейо
Петко Неделко	Неделко Янош	Тодор Дражин
Драшко Стано	Драгошин Курд	Петрико Никола
Стан Неделко	Тодоркин Тодор	Прокоп Дабижив
Куцар Игнад	Новак Игнад	Илонко Неделко
Димитри Неделко	Данкоч Стоян	Бранко Велко
Гольо Коста	Драган Коста	Грозьо стар

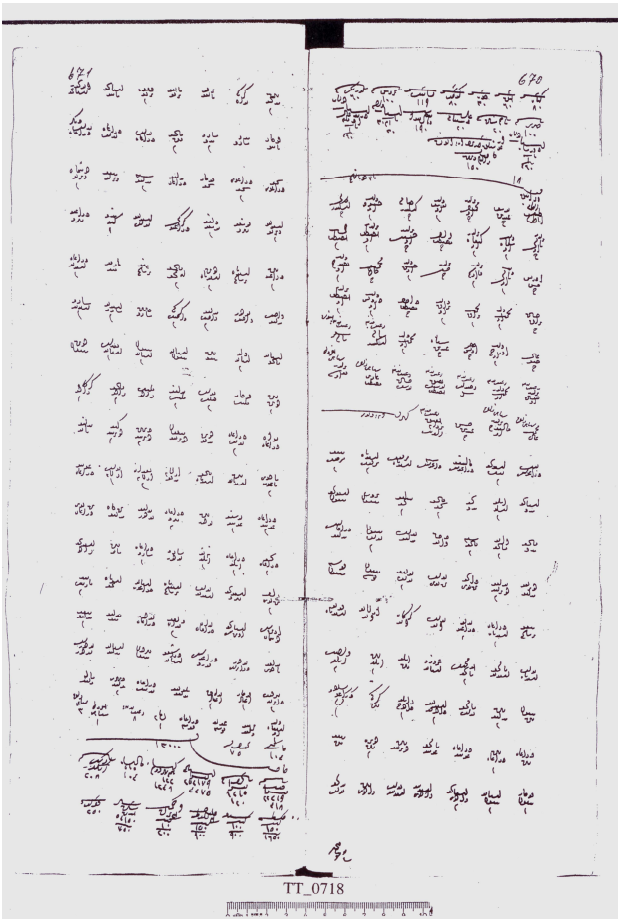
Докато в 1515 г. имената на данъкоплатците не са толкова сигурни и са записвани например Йован, син на Петре и т.н., то в следващите два периода 1541 и 1585 г. в данъчните регистри данъкоплатците фигурират със собствено и бащино име, което довежда до по-ясна данъчна политика и по-бързото събиране на данъците.

Друго, което се наблюдава в именната система на нашите прадеди е, че децата биват кръщавани на техните дядовци и баби. Това е наследена славянска тратидиция, която и днес се прилага. Именната система на българите постоянно се е усъвършенствала през различните периоди на нашето развитие.

СПИСЪК

на данъкоплатците мюсюлмани от с. Вирабива през 1585 г-, извадени от данъчните регистри от Османска Турция и съхранявани в Оринеталския отдел на Народната библиотека – София

Таиб Анатоли, имам
Махмуд, негов син, чифт
Салъ Искендер, чифт
Кейвен, негов брат, неженен
Хюсеин, негов брат, чифт
Хамза Мустафа, неженен
Балй, негов син, неженен
Брат му Хасан, чифт
Махмуд Хаджъ, чифт
Хюсеин Барак, чифт
Мехмед Барак, неженен
Давуд Мустафа, чифт
Брат му Мустафа, неженен
Син му, неженен
Синан Абдулах, чифт
Юсуф, син на Абдулах, чифт
Юсуф, негов син, неженен
Хюсрев, негов син, неженен
Вюлед, син на Мустафа, чифт
Мустафа, негов син, неженен
Евренос Хасан, чифт
Не се чете, негов брат, неженен
Хасан, негов син, неженен
Насух, негов син, неженен
Мехмед, негов син, неженен
Барак, негов син, неженен
Дервиш, негов син, неженен
Али Джюнейд, чифт
Хазър Юнус, чифт
Мехмед, негов син, неженен
Балъ Искендер, рая на Мека и Медина
Сефер Балъ, рая на Мека и Медина
Брат му Хюсеин, рая н Мека и Медина
Мехмед, негов син, рая на Мека и Медина
Реджеп, негов син, рая на Мека и Медина
Освободеният роб Юсуф Мустафа, рая на Мека и Медина
Хюсеин Юсуф, рая на Мека и Медина
Гази Мустафа, син на спахия
Муав... пенсиониран спахия
Мехмед Али, син на спахия
Малкоч, негов брат, син на спахия
Хасан Абдуллах, чифт
Освободеният роб Перване, рая на Мека и Медина

„Имената показват живия творчески поглед на българина към значението и формата им. С тях той изразява отношението към децата си. Те са неделима част от духовното богатство на нашия народ и наред с това са и негова национална отлика от другите народности, близко или далечно сродни.

Трябва да се изтъкне, че българските лични имена са извънредно разнообразни, особено по форма. В много списъци на български граждани от миналото се срещат рядко еднакви имена – нещо, което за жалост не се наблюдава нито в днешно време, нито в близкото минало. Еднообразието, което се шири до голяма степен при днешните имена може да се избегне по развоен път и като се подбират съдържателни старинни и хубави, традиционни имена, запазени и до ден днешен.”

Проф. Йордан Заимов

АНТРОПОНИМИЯ НА СЕЛО ВРАБЕВО

Лични, фамилни и родови имена и прякори

Лични имена на врабевени през XVI век

Най-старите известни данни към този момент за с. Врабево са от 1515, 1541 и 1585 г. (по материали на Р. Ковачев, НБКМ-София). За трите периода те са 345 лични имена на данъкоплатци–българи, жители на Врабево. Точният им брой трудно може да се установи, защото в османските тефтери, особено през 1515 г., имената на данъкоплатците, глави на домакинства са записвани като: Дражин, син на Петре; Дабижив, син на Малчо; Рад, син на Братой и т.н. Въпреки трудния им прочит можем да направим някои наблюдения относно характера на имената. Тези 345 лични имена са достатъчни, за да може да се правят анализи на именната система за тази епоха. Имената са само мъжки, защото това са данъчни тефтери, в които фигурират само главите на домакинствата, а това са мъжете. В тези тефтери има само три лични имена на жени, и то вдовици, като глави на семейства (Рада, Стана и Маргулица).

От общия преглед на личните имена можем да определим начина на образуването на имената на нашите праотци.

Значително място в личните имена на врабевени от онова време заемат календарните християнски имена като: Йован, Михаил, Георги, Никола, Петре, Недялко, Игнат, Марин, Дамян, Атанас, Стефан. Това са типични славянски имена, запазени от миналото, които се използват и днес. Над 20 % от сегашните имена на врабевени също носят името на светци.

Друга форма на приемане на имена от онова време, а то е валидно и за съществуващата сега именна система, са умалителните имена като: Гита, Митре, Митю, Марийка, Минчо, Маленко, Маринчо, Милко, Иванчо, Наско и много други.

Характерна форма са разширените имена като: Мирослав (Миро и слава); Станимир (Стано и мир); Доброжив, Драгослав и др.

В списъка с имената на врабевени както в миналото, така и сега, са тези на българските царе: Асен, Петър, Калоян, Борис, Михаил, Ивайло, Крум, Симеон и др. Това се дължи може би на факта, че в землището на с. Врабево са се водели епични боеве между войските на цар Асен и Петър с византийската армия. Тук още съществуват наименования, свързани с тези битки, като: Царевец; Мирови расти (където е сключено примирието); Царската чешма (от това възвишение цар Асен е ръководел военните действия); Кара поле (кърваво поле), което през турско е преименувано в Червещица, защото вместо вода по него е потекла кръвта на убитите българи и ромеи; Петров дол, който е защищаван от цар Петър; Каля черква, наричана преди Калоянова черква, за която се разказват легенди.

Може би тези царски имена са повлияни и от факта, че Врабево се намира на 80 км от Велико Търново и по времето преди турското робство то е било владение на знатни търновски феодали.

В края на разпадането на феодалната Турска империя врабевени са успели да запазят част от своите лични имена от миналото, които са преживели столетия. Тези имена се употребяват и днес: Стойко, Стоян, Марин, Игнат, Георги, Ненко, Първан, Добри, Добрин, Михо, Мишо, Герган, Продан, Драган, Недялко и много други.

Голяма част от имената от близкото и далечно минало отдавна са забравени, но някои от тях се

възстановяват: Преслава, Милица, Християн, Доброслав, Златан, Добри, Момчил, Богдан, Добрин, Драган и др.

Много лични имена вече не се помнят и не се използват: Дражан, Добривой, Драгостин, Радан, Продан, Храно, Рад, Новак, Обретен, Слав, Драгота, Доброта, Драгошин, Стано, Йован, Банчо и др.

Лични имена на врабевени от XX век

За всички родени във Врабево от 1900 до 2010 г. има данни в кметството на селото и ще бъдат представени в отделна справка, заедно с един списък на избирателите за местни избори на 28.10.2007 г. Чрез анализа на тези справки ще придобием представа какви са били предпочитанията на врабевени при даване име на новородено, а от избирателните списъци може да се направи анализ на имената от 40-те и 50-те години на XX век.

От тези списъци може да се види кои са най-използваните мъжки и женски имена и да бъдат сравнени със справките за най-употребяваните имена в България, които са приложени в книгата. Съпоставката с тези данни показва, че първите десетина имена съвпадат с тези във Врабево. Има и известно разминаване, като в нашите списъци някои имена са заели по-предни позиции, а други – обратно.

Във Врабево е запазена традицията от дълбока древност първото дете, ако е момче, да се кръсти на свекъра, за да продължи родовото име, а ако е момиче – на свекървата.

Образуване на българските имена през 1515, 1541 и 1585 г. от именните основи: Рад-, Драг-, Стан-, Добр-, Брат- и други окончаващи на –слав, -слава, -мира, -вой.

Значението на именните основи Рад-, Драг-, Стан-, Добр- и Брат- като антропонимична структура за създаването на производни имена е голямо. Всяка етническа формация със свой език и култура създава и собствен репертоар на личните имена, които се използват от всички членове на формацията. В течение на дългия исторически живот последната може да възприеме културни влияния, които да обогатят този репертоар с имена от чужд езиков произход. Новите имена се вграждат в бита и навиците на населението, стават присъщи на народността и минават като нейно собствено достояние. Така се е случило и с българската народност.

Именният репертоар, донесен от славяно-българските племена през VI и VII век, се попълва след християнизацията им с имена от библейски, евангелски и гръцки езиков произход. За да се ориентираме върху културно-битовата функция на всеки от двата пласта имена и тяхното взаимно влияние, би трябвало първо да ги разгледаме поотделно, а след това във взаимна връзка. Естествено е да започнем с по-стария пласт – славяно-българския, защото към него се отнасят възможните по-късни влияния и защото естествено той по-дълбоко характеризира народностната антропонимична традиция. В именния репертоар на жителите от Вирабива от XV век са се запазили цяла група имена, които са общи за всички славянски народи от времето на тяхната древност и които части са се съхранили и до днес в отделните славянски страни: те със своето общославянско разпространение още през Средновековието показват древен произход. Имаме предвид двусъставните имена с втора съставка –слав, -мир и –вой. Те образуват цели гнезда.

Двусъставните славянски имена, срещани в подробните османски регистри на ленни владения и окончаващи на –слав във врабевската именна система от XV век са: Добро-слав, Добро-слава, Деси-слава, Рад-о-слав, Рад-о-слава, Мир-о-слав, Мир-о-слава, Стан-и-слав, Стан-и-слава и др.

Двусъставни имена, окончаващи на –мир: Влади-мир, Вито-мир, Добро-мир, Драг-о-мир, Крас-и-мир, Драг-о-мира, Добр-о-мира, Крас-и-мира, Стан-и-мир, Стан-и-мира.

Ето и други съставни имена: Рад-и-вой, Гост-о-вой, Добр-и-вой и др.

Именно тези имена се срещат в описите на селото, но не в онова богатство, известно на славянската антропонимия, и не така често, както би могло да се предполага. Напротив, те са сравнително редки, което говори за тяхното изживяване като актуални и предпочитани, и то доста отдавна.

Не е обаче така с първите части на двусъставните имена. Те не са се запазили, но са станали основа на многобройните варианти с по-голяма честота на употреба, която ги характеризира, като най-широко използваните през XV век.

Всред тези половинки от двусъставни имена господстващо място по брой на вариантите заемат пет основи: Рад-, Стан-, Драг-, Добр- и Брат-. На първо място стоят: Драг-, Рад-, Стан-, Добр- и на последно място Брат-. Никое друго двусъставно име, славянобългарско или от чужд езиков произход, не се доближава по продуктивност на варианти до тези пет основни имена. По продуктивност те стоят високо над всички останали. Тази особеност проличава и при женските имена. Ето и някои женски варианти: от Драг- Драг-а, Драг-а-на, Драг-на, Драг-у-ла, Драг-о-я; от Стан- Стан-и-слава, Стан-а, Стан-ка, Ста-й-ка;

от Рад- Рад-а, Рад-о-слава, Рад-и-на, Рад-и-ца, Ра-й-ка; от Добр- Добр-и-на, Добр-о-слава, Добр-и-ца.

Тук ни интересува тъкмо честотата на използване на въпросната група именни варианти сред регистрираната маса лица.

Първо, процентът е изненадващо голям и показва, че и през XV век в българската антропонимия господстват нашите пет именни основи независимо от обстоятелството, че целият репетоар съдържа над сто други имена, повечето от които с по 1-2 или 3-4 варианта. Това вече е една характеристика, говореща за вековна традиция на привързаност и предпочитание към точно определена и съвсем малка група славяно-български именни основи, които имат някаква близост до бита, светогледа и нравствения живот на народа и са изпълнени с особен социален и културен смисъл.

Второ, именните варианти не са разпространени в еднаква степен из всички ареали, а показват съществени процентни разлики. В случая е важен фактът, че извънредно силното застъпване на вариантите от петте именни основи по силата на статистическата репрезентация характеризира в антропологично отношение цялата народностна теория с едно своеобразно явление.

Родова традиция в използването на именните основи Рад-, Драг-, Стан-, Добр- и Брат-

Би било полезно да се изясни каква движеща сила е поддържала вековното предпочитание към вариантите от петте именни основи: дали потенциално всяко българско семейство е било крепител на тази традиция или тя е имала някаква по-очертана силова линия, по която протичат нейните импулси. Явление с подобен смисъл може би ще открием, ако се вгледаме в разпределението на вариантите от петте именни основи в отделните селища и ги свържем със семейните и родовите връзки.

Имената от основите Рад-, Драг- и т.н., и то в лицето на две поколения – бащи и синове, са разположени в преобладаващия брой от случаите. И тъй като това явление е масово, ясно е, че в ономастичните традиции на почти всяко семейство са стояли един или повечето варианти от петте именни основи, използвани от прадядо, дядо, баща, чичо и прескачащи обикновено, макар невинаги, през поколение било по внушението на родовата приемственост, било по съветите и избора на уважаван родственик или свещеник.

Последният е разбрал по-добре моралният смисъл на името, обяснявал го на младите родители и ги убеждавал да възприемат неговия именен избор. Това е широката основа на сравнително голямата популярност и честотата на нашите имена. А върху нея се очертава един гръбнак от групи лица, които използват вариантите от Рад-, Драг- и т.н. много по-интензивно. Това са глави на семейства, които сами носят такива имена и кръщават синовете (а и дъщерите) си пак с подобни. Тук вече се появява съвсем съзнателен подбор, вместен в тесния канал на петте именни основи и изразяващ предпочитание с особен смисъл и насоченост. Ето как изглежда картината на двойните имена. Този списък е примерен: Дражa Брайко

и Добромир Дражан (комбинация баща – син); Дабижив Радослав и Дражан Радослав (комбинация двама братя); Добре Рад и Станчо Добре (баща – син); Рад Райчо и Радул Райчо (двама братя). Такива примери има десетки.

Не по-малко показателно е, че подборът на нашите имена се отразява и множествено – двама, даже трима братя носят от тези имена. Очевидно е родовото предпочитание към тях. Тъй като тази тенденция е в четири, пет и повече семейства, ясно е, че съществуват по-последователни крепители на славяно-българската антропонимна традиция застъпена с петте именни основи.

Силата на традиционното предпочитание се изразява и тогава, когато родителите са дали имена на петте именни основи на двама и даже на трима синове.

В отделните случаи предпочитанието при наименуване се съсредоточава само върху една именна основа с два три варианта или дори върху един вариант, който се повтаря от баща към син, а понякога и при двама братя – баща Райко Радослав, син Радослав Райко, баща Райчо Радослав, син Радослав Райчо и т.н. Родовото или семейното съсредоточаване при наименуване на деца в една именна основа и даже върху един именен вариант е образно казано, върхът на живата антропонимна пирамида.

Но какво означава в социално-психологическо отношение този традиционализъм в личните имена? Преди всичко едно съзнателно отбиране на определена група славяно-български имена. Зад подбора би следвало да се крие някакво етно-психологическо основание. Но подборът е и едно съзнателно отбягване на църковните и други имена от чужд езиков произход. Повечето от тях са донесли християнизацията и последвалото влияние на византийската култура в житейското общуване с гръцкия народ.

Средновековният морален и магически смисъл на славяно-българските имена

Извън именните варианти на Рад-, Стан-, Драг-, Добр- и Брат- в подробните описи на селото се четат и други славяно-български имена, макара и в ограничен брой. Би трябвало и тях да разгледаме, за да се изясни значението им, като се съпоставят с горните имена и именни основи.

Именуването на едно дете е било и си остава винаги акт, който отразява подборно отношение на родителя към определен кръг имена или едно име, което да съдържа понятие или понятия за качества, пожелавани на именуваното дете като постоянни белези за през целия му живот. Така че с оглед на отношението на родителите към избраното име то никога не е случайно. Разбира се определянето му зависи от наличния семеен репертоар и от културната степен на родителя, от семейната, родовата, народностната обвързаност с известни морални предписания или норми.

Както казахме, освен вариантите на петте именни основи има още неголямо число славяно-български имена, които също би трябвало да се изяснят, за да се обобщи и тяхното значение и да се съчетае със значението на разгледаните. В последните има две морални и социални основи. Едната подчертава нравствените и обществените качества на човека – да е трудолюбив, също отзивчив и весел (Рад-), да е добър и социабилен (Добр-) и да е приятен, да има чар сред хората (Драг-). През средновековието се е държало извънредно много на магическата сила на името – името е човекът, с името се правят магии, с името се отблъскват магии, с името се утвърждават и изявяват човешки качества. Тъкмо магическата страна на името е допринесла най-вече да се задържи славяно-българската антропонимия толкова

векове. На много хора от миналото църковното име първоначално не е говорило нищо, не е означавало нищо и не изразявало нищо.

При нашия анализ трябва да се вземе предвид и един друг момент: именният репертоар постоянно вътрешно се обогатява, от една страна, а от друга - загубва част от състава си. Промените стават бавно, но непрекъснато. Те се дължат на своеобразния избор на име от страна на родителя, направен по вкус, който се абстрахира от създадените норми и традиции и търси нещо ново по-изразително, в друг случай родителят е подложен на въздействието на впечатляващи събития, обществени деятели, владетели, светии, макар, че материалните и обществени условия през дадена епоха определят основната линия и смисъл на наименуването.

Освен магическите имена за запазване на живота могат да се отделят и такива, които предават на човека някакви желани от родителите му качества. От тях със значителна честота се отделят имената от основите Вой- и Бой-. Войнствеността, неустрашимата храброст са изглежда желани проявления за мъжете и затова се срещат както твърди стари, така и по-нови форми като: Войн, Бойко, Бойо, Боян и др.

В славянския репетоар на имена от XV век има и такива, с чиито смисъл се цели по косвен път да се получи същият резултат, като се надхитрят и заблудят „злите сили, демони и духове" като се отклони вниманието им от детето. Много често са се използвали във Вирабива имената от съществителното „вълк". Негови варианти са: Вълк, Вълчо, Вълкан, Вълко, Вълю, Влък и др. Магическото му значение е двойно: от една страна, да се измамят злите духове и сили, че носителят на името не е човек, а по-скоро сам е зъл дух, приемащ различни образи съобразно древните славянски вярвания: от друга, вълкът е умно, силно, свирепо и самостоятелно животно с

извънредна издръжливост, нападателност и пъргавина при грабване и отвличане на жертвата си, които му качества го правят красноречив символ за човека, живеещ в бедния, жесток, пълен с опасности и грабителство свят на средновековието.

Останалите славяно-български имена, които са твърде малко на брой, се срещат рядко и не характеризират основните тежнения в развитието на именния репетоар. Става дума за една немногочислена група съставни имена, между които забележима роля играят Владимир и Мирослав, дали при разпространението си Влад, Владко, Мирчо и Слав. Към тях могат да се прибавят Велко, Велико, Велчо, Малчо и Мало.

Това са начините, по които са се образували славяно-българските имена.

Лични имена на нашите праотци през XVI век

Имената са взети от „Български именик" на проф. Йордан Заимов, Ориенталски отдел на Народната библиотека – София и се отнасят за годините 1515, 1541 и 1585 г. В именника са посочени целите имена, но тук ще разгледаме само личните имена, техния произход и в кой век са влезли в употреба.

СПРАВКА
за личните имена на врабевени през 1515, 1541 и 1585 г.

Име	Произход	От кой век са
Асен	Български цар	IX
Ангел	„вестител” (гр.)	IX
Апостол	„пратеник” (гр.)	XVI
Атанас	„безсмъртен” (гр.)	XV
Анастас	Анастасис (гр.)	XV
Анастасия	Анастасис (гр.)	XV
Берко	Умалително от Беро	XV
Богдан	„даден от Бога”	X
Банчо	Умалително от Бано	XIV
Бато	Умалително от „по-голям брат”	XV
Бречан	Умалително от Бричо	XVI
Бено	Съкратено от Лю-бен (хубав)	XVI
Бранко	От „бране”	XV
Бакота	От старинната дума „бако”	IX
Балота	От старинната дума „бало”	XIV
Балица	От старинната дума „бало”	XIV
Беляна	От думата „белян”	XIV
Балю	От Бала, Бальо	XV
Велко	От Вела	XIV
Владан	От Влад	XIV
Вельо	От Вело	XIV
Братой	От „брат”	XV
Брато	От „брат”	XV
Байо	От „по-голям брат, батко”	XV
Балабан	От „едър човек” (тур.)	XIV
Божко	От „Боже”	XIV
Вълкана	От „вълк”	XIII
Вълк	Да бъде здрав и силен като вълк	XV
Върло	Упорит, непримирим човек	XVI

Васил	Царствен, царски (гр.)	X
Владо	Съкратено от Владимир	XIII
Вълкан	От „вълк”	XIII
Върбина	От „върба”	XV
Вина	От „вино”	XVI
Венко	Умалително от Вено	XV
Гунчо	Умалително от Гуньо	XV
Гено	От Геро	XV
Гаго	От Гано	XV
Герги	От Герго	XV
Гергин	От Герги	XV
Гергина	От Герго	XV
Грозьо	От Гроздьо	XIV
Гено	От Герман	XV
Гольо	От „гол”	XIV
Дабижив	Пожелателно „да е жив”	XIII
Дражин	От Дражко	XV
Драгошин	От Драшко	XV
Драган	Старинно име от Драга	XI
Добри	От „добро”	XIII
Добрика	От „добра” и „велика”	XIV
Дадо	От „добро”	XV
Драгослав	Да стане славен с драгост	XI
Драгил	От Драго	XVI
Добривой	Да стане добър войник	XV
Добрин	От „добро”	XIV
Драгол	От Драго	XVII
Димитра	От Димитър	XVI
Драшко	Умалително от Драго	XVI
Дамян	От „победител” (еврейски)	XIII
Данаил	От „съдник” (еврейски)	XIV
Еленко	От „елен”	XV
Злато	От „злато”, „благо”	XV
Ильо	От Илия	XI

Игнат	От „огнен” (латин.)	XV
Йован	От Йоан	XV
Коста	От Косто	XV
Косе	От Косо	XIV
Люцкан	От „люцко” (изоставено и намерено дете)	XI
Манчо	Умалително от Мано	XIV
Марин	От св. Марина	X
Марко	(латин.)	XV
Минчо	От Мина, от Марин	XI
Михо	Съкратено от Михаил	XIII
Мирка	От Миро	XV
Малчо	От „малък”	XIV
Митро	Съкратено от Димитър	XV
Момчил	От „момко”	XIII
Малин	От „мало”	XV
Матена	От Мато	XVI
Матула	От Мата	XVI
Мелиза	От Мело	XV
Менка	Умалително от Мена	XV
Милка	Умалително от Мила	XV
Мика	Съкратено от „майка”	XV
Милчо	От Мила	XV
Неделко	От Неделя	XV
Ненчо	Умалително от Нено	XIV
Никола	Пълководец от цар Самуил	X
Недьо	От Неда	XV
Неше	От Нешо	XV
Найда	От Найдо	XVI
Нанка	Умалително от Нана	XVI
Ненка	Умалително от Нена	XVI
Новак	Новородено момче за подновяване на рода	XIV
Обретен	Намерено, подхвърлено дете	XV
Петре	Умалително от Петър	XV

Петко	Роден в петък	XV
Пройо	От про-йо	XV
Пейо	От Петко	XV
Постол	От Апостол	XV
Прокопи	От „прокър”	XV
Петрико	Умалително от Петър	XV
Рад	От „радостен”	XI
Радивой	Който иска да стане войник на драго сърце	XIV
Рада	От Рад, Радост	XVI
Радана	От Радан	XIV
Радула	От Радул	XIV
Стано	От Стан	XV
Средан	От Средо (среда)	XV
Стоян	От Стойо	XV
Симо	Умалитебно от Симеон	XVI
Слав	Умалително от Доброслав	XI
Сава	От Съба	XVI
Стойно	От Стойо	XVI
Станислава	От „стани” и „слав”	XV
Станимира	От „стани” и „мир”	XV
Ристо	От Христо	XVI
Райко	От Райо	XVI
Троян	От Тройо	XVI
Тодор	Божи дар, име на светец (гр.)	IX
Тодьо	От Тодо	XV
Тенчо	От Тено	XV
Сине	От „син”	XV
Церо	От „цар”	XV
Царена	От „цар”	XIV
Черногор	От Черна гора	XV
Янко	От Ян	XII
Яна	От Стояна	XVI
Яким	Йоаким	XVI

През 1515 г. от 79 мъжки лични имена 50 са различни, което прави 63 %. Само 25 години след това в 1541 г. от 95 мъже 44 са с различни имена или 46,3 %, а след още 40 години в 1585 г. от 179 мъже само 64 са с различни имена, т.е. 35,7 %. След първите 30 години уеднаквяването на имената се е увеличило с 16,7 %, а през следващите 40 години – с още 10,6 %. Или за 70 години уеднаквяването на имената се е повишило с 27,3 %. Това довежда до използването на по-малко имена и нараства честотността им, т.е. използват се многократно повече еднакви имена, което води до еднообразие в личните имена. В днешно време тази честотност е под 30 %.

Година	Общ брой лични имена	Брой различни имена	% на различните имена
1515 г.	79	50	63%
1541 г.	95	44	46%
1585 г.	179	64	36%

СПРАВКА за честотността на личните имена през 1515, 1541 и 1585 г.

1515 г.	бр.	1541 г.	бр.	1585 г.	бр.
Драган	7	Йован	9	Драган Петре	13
Станю	6	Драган	8	Станчо Йован Неделко	11
Додо Марко Йован Тодор Братой Неделко	3	Петро	7	Стойко Петко	8
		Неделко	6	Стоян Добри Димитри	7
		Стоян	5	Никола Васил	6
Добре Драгошин Михо Йовко Петро Исмаил	2	Петко	4	Георги	5
		Рад	3	Куцар Тодор	4
		Братой Манчо Митре	2	Манчо Недьо	3
Берко Ненко Серго Коста Рад Недьо Петре Мишо Троян Средан Герги Милчо Пейко Никола Драгослав Стоян Димитри Гуньо Дражан Драгой Пройо Белитко Пейо Добро Бойо Гено Вълк Драгил Тодьо Гаго Люцкан Вуйчо Хасан Мустафа Барак Джафер	1	Дражан Мирко Радивой Добривой Церо Малчо Коста Велко Ильо Добрин Никола Добрижив Марко Душман Добровой Кондзо Гергино Момчил Марин Драгол Симо Върло Игнат Постол Димитри Храно Недьо Балабан Дабижив Рада Стана Маргулица	1	Драгошин Маленко Прокоп Богдан Ильо Ваньо Герган Злато Малчо Царо	2
				Неше Минчо Пеше Деде Бою Грозьо Слав Момчил Райко Стойно Сава Брата Черногор Драгой Божко Велко Сине Марко Стайко Саво Малин Гено Банчо Ристо Бречан Братой Рад Пеко Обретин Драшко Владо Новак Еленко Бранко Гольо	1

Като разгледаме отделните години от османския период на Вирабива, за които имаме данни от Ориенталския отдел на Народната библиотека – София, и се запознаем с честотността на личните имена на нашите праотци, ще стигнем до извода, че още тогава младите семейства са кръщавали много от децата си на своите родители. Така се е запазвала именната приемственост на рода.

През 1515 г. във Вирабива е имало 79 домакинства българи, които са записани с 50 различни лични имена. Вижда се какво разнообразие на лични имена е имало. Честотността на имената е била много малка. 63 % от всичките глави на домакинства са били с лични имена, които не се повтарят. Характерно за именната система през този и периода до 1541 г. е, че не е имало фамилни имена, а са се назовавали: Рад, син на Дражан; Недьо, син на Драгошин, Драган, син на Петро и т.н.

За отбелязване е, че през 1515 г. във Вирабива се появяват и първите мохамедани. Всички те са членове на семейството на Костадим. Това няма обяснение. Насилственото приемане на исляма започва около 1550 г., а във Вирабива то става по-рано. Навярно родът на Костадим е приел исляма доброволно, за да плаща по-малко данъци.

През следващите два периода, 1541 и 1585 г., записването на българите в данъчните регистри на Османската империя става по малко по-усъвършенстван начин. Вече не се записват данъкоплатците като Дражин, син ан Рад или Неделко, син на Дражан, а до името на сина е добавяно името на бащата: Дражин Рад, Неделко Дражан, Петри Добро и т.н. Този начин на записване става след идването на власт на султан Сюлейман Капуни (1520-1566 г.). Той нарежда да се изпишат всички приходоносни обекти в империята и по всяка вероятност за по-голяма нагледност се приема след името на сина да се записва

името на бащата. Тогава все още не са имали фамилни имена. Това е довело до по-пълното събиране на приходите и до намаляване възможността за измами от неплащане на данъци.

Личните имена на врабевени през XX век

За 100 години врабевени са използвали 535 лични имена, от които за мъже 266 и за жени 269. Най-често срещаните мъжки имена са производните от имена на светии: Иван, Марин, Георги, Васил, Никола, Димитър, Стефан, Петър, Христо, Михаил, Борис и др. При жените това са: Мария, Стефана, Милка, Димитрина, Елена, Пенка, Иванка и др.

Разпределените по разнообразие на имената по букви изглеждат така:

буква	мъже	жени	общо	буква	мъже	жени	общо
С	26	33	59	**О**	-	1	1
М	26	29	55	**Ж**	2	1	3
Д	32	20	52	**Ф**	1	2	3
В	21	22	43	**Ю**	2	1	3
Б	17	15	32	**З**	3	2	5
Н	16	16	32	**Я**	4	3	7
П	15	16	31	**Х**	5	3	8
Общо:	**153**	**151**	**304**	**Общо:**	**17**	**13**	**30**

От справката става ясно, че от всичките 535 използвани лични женски и мъжки имена през XX век 304 започват само със седем букви от азбуката, което представлява 56,8 %. Най-много и различни по форма и съдържание са имената, започващи с буквата С – 59, а най-малко са тези с буквата О – 1 лично име.

Голямото разнообразие на имена и ниската честотност довеждат и до голямо разнообразие в образуването на личните имена както при мъжете, така и при жените.

Тази ниска честотност се засилва още повече след 1980 г., когато започват да навлизат нови, модерни имена, с ново звучене и западен акцент. В последно време се забелязва възраждане на позабравени български имена: Асен, Бисер, Бойко, Борислав, Валентин, Венцислав, Галин, Драгомир, Добромир, Доброслав, Златан, Ивайло, Камен, Валери, Калоян, Красен, Милен, Мартин, Любослав, Мирослав, Патрик, Светозар, Християн и т.н. При жените: Антоанета, Благовеста, Симеонка, Василена, Весела, Валя, Гергана, Даниела, Искра, Ирина, Йоана, Калина, Любомира, Латинка, Михаела, Милица, Мариета, Мирела, Миглена, Паулина, Петрана, Радостина, Радина, Теодора, Теменуга, Цветелина и много други.

СПИСЪК на имената на врабевени през XX век

А

Александър	Алексей	Анастасия	Анка
Антон	Анастас	Анета	Александра
Ангел	Асен	Ани	Анна
Андрей	Атанас	Атанаска	Аксиния
		Ангелина	Ана
		Антоанета	

Б

Беню	Богдан	Бояна	Богдана
Божко	Бою	Борислава	Божана
Банко	Божидар	Бойка	Бонка
Бисер	Бойко	Блага	Биляна
Боню	Боян	Бяна	Боряна

Бранимир	Борис	Бона	Благовеста
Благой	Богомил	Бориса	Бърна
Балю	Боримир		

В

Валентин	Вилиан	Вита	Виолета
Васко	Велко	Василка	Велика
Венко	Величко	Варвара	Весела
Венелин	Велизар	Валерия	Виктория
Вълчо	Валери	Веселина	Величка
Владко	Веско	Велислава	Вата
Василко	Васил	Вера	Ваня
Веселин	Владимир	Василена	Василия
Велчо	Венцислав	Винка	Веса
Варчо	Владо	Войка	Валя
Вълко		Василя	

Г

Георги	Гриша	Габриела	Галина
Гавраил	Ганко	Гена	Гуна
Гачо	Гечо	Гергана	Галя
Гадю	Галин	Гергина	Гана
Генко	Григор	Ганка	Геновева
Генади	Гено	Гина	
Ганчо	Генчо		
Герган	Гунчо		

Д

Добрин	Дончо	Даниела	Диана
Джуро	Димо	Десислава	Дарина
Добромир	Драган	Добрина	Дора
Донко	Драгой	Димка	Дена
Данаил	Данчо	Деница	Данка
Дешко	Доньо	Драгна	Димитра
Дамян	Дочко	Детелина	Дона

Дули	Добри	Деша	Дина
Дочо	Деян	Диянка	Димитрина
Драгню	Давид	Донка	
Данко	Денчо	Диляна	
Добромил	Доброслав		
Денчо	Драшко		
Дуди	Драгомир		
Димитър	Даниел		
Дичо	Дянко		

Е

Еню	Емил	Елена	Елисавета
Еленко	Евгени	Ева	Евгения
		Есма	Елка
		Ели	Елвира
		Емилия	Елеонора

Ж

Желязко	Живко	Живка	

З

Захари	Златан	Злата	Здравка
Здравко		Златка	

И

Ивайло	Иво	Илиана	Иванка
Иларион	Илия	Иваничка	Илияна
Иван	Игнат	Ирина	Ивелина
		Иваница	Искара
		Ирена	Ирма

Й

Йосиф	Йордан	Йовка	Йоана
Йовко	Йоаким	Йова	Йона
Йонко	Йовчо	Йорданка	

К

Кирил	Камен	Кръстина	Красимира
Красимир	Кънчо	Каля	Кера
Колю	Костадин	Калина	Куна
Койно	Кою	Катя	Костадина
Киро	Калчо	Къна	
Красен	Кино		
Къню	Кръстю		
Калоян	Константин		

Л

Лукан	Любен	Лала	Любка
Лалю	Любомир	Лазарина	Любомира
Лазар	Любослав	Латинка	Лили
		Лиляна	

М

Марин	Мичо	Маргарита	Мая
Марио	Младен	Маринела	Мими
Матей	Минко	Маринка	Марта
Матю	Митко	Милица	Мина
Макарий	Милен	Мила	Магдалена
Милю	Митю	Михаела	Мартина
Мариан	Михаил	Мариета	Милка
Милко	Марко	Милана	Мария
Мартин	Малчо	Марияна	Мирослава
Минчо	Маной	Минка	Миглена
Мирослав	Михо	Мона	Милкана
Макавей		Милена	Мара
		Марина	Малина
		Мирела	Мира

Н

Найден	Недко	Надежда	Невяна
Ненко	Тикифор	Нина	Надка

Недялко	Нено	Нанка	Неда
Никола	Нинуш	Надя	Неделя
Нанко	Николай	Ненка	Неша
Нистор	Наско	Найда	Недка
Нешо	Ночо	Нели	Николина
Начо	Нешко	Никол	Наташа

О

		Олга	

П

Павел	Панталей	Пена	Правда
Панчо	Петър	Преслава	Пепа
Пенчо	Павли	Параскева	Петя
Пламен	Петко	Пламена	Пенка
Пенко	Павлин	Петра	Пеша
Първан	Пъшо	Полина	Павлина
Патрик	Пею	Паулина	Петрана
Пено	Петьо	Поля	Пешка

Р

Росен	Радко	Рада	Радост
Рашко	Радой	Райна	Румяна
Райко	Раян	Радина	Радостина
Радион	Радослав	Росица	Руса
Радю	Рени	Ралица	Ружа
Ралчо	Румен	Русана	Радка
Райчо		Радослава	Райка
		Роза	

С

Светлозар	Стелиян	Сава	Сийка
Славчо	Сергей	Славка	Снежана
Станчо	Стойчо	Сирма	Соня
Станко	Славко	Стоянка	Стаменка

Стратю	Станю	Спаса	Сяра
Събчо	Сашо	Стефка	Светозара
Стефан	Стоян	Савета	Сия
Слави	Светозар	Сима	Спаска
Симеон	Станимир	София	Стойка
Стойко	Свилен	Стана	Слава
Стамен	Спас	Съба	Стайка
Стою	Стойно	Софрания	Стефана
		Стела	Събина
		Стояна	Симеонка
		Светла	Стелия
		Станка	Събка

Т

Тихомир	Теодосий	Татяна	Тодорина
Тинко	Тошо	Тоня	Таня
Тотю	Томи	Теменуга	Тина
Танчо	Теодор	Тотка	Тони
Тошко	Тодор	Тихомира	Тодора
Теофил	Тихан	Теодора	Трифонка
Трифон		Тота	

Х

Христо	Христомил	Христина	Хрисимира
Христофор	Харалан	Християна	
Християн			

Ф

Филип		Фтяна	Фани

Ц

Цанко	Цачо	Цана	Цанка
Цено	Цветомир	Цонка	Цвета
Цветан	Цочо	Цена	Цветана
Цонко	Цветлин	Цветослава	Ценка

Цвятко	Цветослав	Цветанка Цецка	Цвята Цветелина

Ю

Юри	Юлиян	Юлия	

Я

Яким Явор	Янко Ясен	Яна Янка	Яница

Честотността на имената на децата, родени за 100 години във Врабево, е много малка и това е добре, защото има голямо разнообразие от лични имена.

За 100 години над 535 лични имена е значително разнообразие на именния списък на селото. Всяка година се падат по 4,9 нови имена на деца. И тук най-много са имената, произхождащи от личните имена на светии: Никола, Георги, Петър, Атанас, Илия, Димитър, Мария, Васил и др.

Много нови двойни имена навлизат в именната система на Врабево: Стани-мир, Добро-мир, Добро-слав, Драго-мир, Светло-зар, Свето-слав и др. Доста имена има на царе и царици: Борис, Александър, Асен, Петър, Калоян, Ивайло, Крум, Мария, Десислава, Елеонора.

Във врабевският именен списък навлизат вече и двойки имена: Йоана-Преслава, Мария-Кристияна, Патрик-Мишел, Ана-Мария.

Не остават назад и имена на цветя: Теменуга, Маргарита, Латинка, Цветелина, Здравка, Детелина, Дилянка.

В нашия именик навлизат и чужди имена: Анастасия, Валентин, Валя, Виолета, Гриша, Олга, Татяна, Патрик, Наташа, Петя, Никол.

В последните 10 години в именика на Врабево се появяват много стари имена със съвременно звучене:

Бонислава, Василена, Гергина, Детелина, Деница, Ивелина, Искра, Йоана, Катя, Любомира, Лазарина, Михаела, Милица, Мила, Милкана, Мартина, Пламена, Паулина, Полина, Ралица, Русана, Радина, Светла, Яница и др.

Не малко са женските имена, произлизащи от мъжки лични имена: Атанас – Атанаска, Александър – Александра, Ангел – Ангелина, Васил – Василя, Добрин – Добрина, Драгню – Драгна, Диян – Дияна, Калин – Калина, Лазар – Лазарина, Михаил – Михаела, Марин – Марина, Симеон – Симеонка, Борис – Бориса, Мартин – Мартина, Петър – Петра, Стоян – Стояна, Светомир – Светомира и много други.

От казаното дотук може да се направи заключението, че врабевската именна система през XX век е нискочестотна, което позволява разнообразие както в мъжките, така и още повече в женските лични имена, а от тук разнообразието се пренася и във фамилните имена.

СПИСЪК на гласоподавателите за местни избори на 28.10.2007 г. в с. Врабево

мъже	бр.	жени	бр.
Иван	26	Мария	29
Петър	16	Иванка	17
Марин, Стефан	14	Стефана	9
Георги	13	Велика, Василя, Райна	8
Васил	11	Стояна	7
Николай	10	Надка, Маргарита	6
Христо	9	Йорданка, Павлина, Милка	5
Михаил, Борис	8		
Тодор, Красимир	7	Пенка, Рада, Румяна, Виолета	5
Цветан, Димитър, Петко	6	Татяна, Йона, Богдана, Диана, Станка, Елка, Красимира, Бона, Тота	4
Кирил, Минко, Данаил	5		
Радослав, Пламен	4	Гана, Гергина, Мара, Елка, Марийка, Анка, Десислава, Христина, Цона, Калина, Лиляна, Радка, Агата, Росица, Соня, Стефка, Събка,	3
Йордан, Никола, Павел, Любомир, Радион, Румен, Колю, Тихомир, Айдън	3		
Атанас, Бисер, Борислав, Владислав, Данчо, Иванчо, Игнат, Илия, Милен, Найден, Пейо, Слави, Емил, Станимир, Антон, Цветомир, Асен, Богдан, Александър, Ангел, Андрей, Бойко, Венелин, Генко, Венцислав, Веселин,	2	Бориса, Веса, Весела, Веселина, Галина, Даниела, Дарина, Евгения, Злата, Янка, Ивелина, Иваничка, Кръстина, Куна, Илиана, Йовка, Катя, Марияна, Миглена, Милена, Надка, Петя, Николина, Светла, Стефка, Теменуга	2

Генадий, Деян, Добрин, Доброслав, Дочко, Дочо, Дянко, Драгомир, Ергюн, Желько, Ивайло, Иво, Игор, Йонко, Калин			
Калоян, Красен, Кънчо, Марко, Марио, Мартин, Матей, Матю, Милко, Минчо, Моно, Мирослав, Митко, Мимюн, Наско, Недко, Ненко, Нистор, Павли, Нухредин, Пенко, Пенчо, Първан, Радко, Радю, Ралчо, Рамзи, Рени, Росен, Светозар, Светослав, Симеон, Славчо, Станимир, Станислав, Стойчо, Стоян, Спас, Трифон, Фейзола, Халил, Цанко, Цветослав, Цонко, Юрий, Явор	1	Ангелина, Анета, Антоанета, Бойка, Анастасия, Биляна, Благовеста, Вера, Бранимира, Вяна, Веселина, Генчай, Гена, Деша, Делияна, Димитрина, Дина, Диана, Добрина, Дона, Емине, Затие, Елонка, Лала, Малина, Митка, Марина, Марта, Мая, Мими,Минка, Молина, Нада, Надежда, Надя, Найда, Наталия, Поля, Нафизе, Пена, Петрана Преслава, Радина Ружа Ралица, Рамзия, Софка Русана, Совета, Севда, Салихе, Саша, София, Спаса, Стана, Светла, Симеонка, Стиляна, Теодора, Таня, Тотка, Фатиме, Фидана, Цветелина, Цветана, Цветомира, Ценка, Цецка, Юлия, Яна	1

От списъка на избирателите за местни избори на 28.10.2007 г. в с. Врабево са извадени само личните имена, за да може да се проследи честотността на личните имена. От него става ясно, че от 684 гласоподаватели 341 са мъже и 343 жени, 19 са мюсюлмани и 665 християни. Врабево е чисто българско село. В него няма нито една турска и циганска къща. Наличните мюсюлмани са от Разградско и Търговищко, дошли на работа в животновъдството на кооперация „Зора". Прави впечатление, че в списъка фигурират 262 имена, или честотността във Врабево е 38,3 %. Тази честотност не е голяма и това позволява разшилряване на именната система с позабравени славянски имена и обогатяването ú с европейски такива. Използват се все още умалителни имена: Наско, Милко, Дочко, Иванчо, Иво и др. при мъжете, и: Елонка, Надка, Надя, Гита, Петя, Янка, Саша, Поля, Митка, Мими, Марийка и др. при жените. Използват се и разширени имена като: Цветослав, Цветомир, Станимир, Станислав, Мирослав, Светозар, Доброслав, Венцислав. Използват се също и имена на цветя за образуване на женски имена като: Дилянка, Маргарита, Цветелина, Теменуга, Виолета, Ружа и др. Не е отпаднало от миналото и кръщаването на царе: Петър, Асен, Калоян, Ивайло, Симеон и т.н.

Врабевски прякори и парамони

(прякорите са изписани така, както се изговарят във Врабево, с типичното за врабевския диалект членуване с пълния член –ът, -ят)

А

Ангел Пожарникарят	Атанас Корокът
Атанас Вълчерят	Атю Бойкин

Б

Бочо Наряда	Борис Сиракът
Борис Бомбата	Борис Белият
Борис Толекът	Борис – Дядо Бойчо
Борис Заяка	Бориса Перса
Бою Вълин	

В

Васил Гарванът	Васил Янката
Васил Поповецът	Васил Тарапонтьо
Васил Телът	Васил Цяпът
Валю Гълъбарят	Васил Аджамата
Васил Цепелинът	Васко Попа
Васил Варчо	Васил Карото
Владо Градският	Верко Мурльо- Гарльо
Васил Пецкин	(Сандански)
Васил Шулцът	Васил Белишки

Г

Геню Бръснарят	Георги Дешин
Генчо Слона	Гошо Чукурката
Гошо Гацето	Галя Мукойца
Гечо Събин	Георги Бакърджият
Генко Гимишът	Георги Съчката
Георги Златин	Георги Патерицата

Д

Данка Симчето	Димитър Дудкин
Димитър Дочът	Дико Кутрата
Димитър Давидът	Димитър Гущерът
Дена Балювска	Димитър Враченинът
Димитър Борчето	Добри Пощаджият
Димитър Зонито	Дончо Дългият
Данчо Сланината	Димитър Врачката
Димитър Шойлека	Димитър Бързият
Дянко Пупата	Димитър Кюркчият
Добри Сладкарят	Димитър Калникът
Димитър Щаерът (Батката)	Димитър Борчето
Димитър Зингила	

Е

Елка Бензинжийката	Енчо Тумбин
Елка Гуцито	

И

Иван Бочкин	Иван Монтанът
Илия Селски	Иван Бровкин
Иван Спахият	Иван Пачника
Иван Шмагата	Иван Белишки
Иван Цанкинът	Иван Гачката
Иван Кошутът	Иван Хубавият
Ичко Попчето	Иван Бояджият
Иван Модерният	Иван Йошката
Иван Кортанят	Иван Калейчанинът
Иван Бръмбарът	Иван Близнакът
Илия Кратунчо	Иван Пощаджият
Игнат Гатю	Иван Лячо
Иван Кукушерят	Иван Бицин
Иван Карагьозът	Иван Околийският
Иван Шикерят	Иванка Модерната
Иван Пешакът	

Й

Йонко Тирката	Йонко Йочката

К

Колю Фурната	Колю Кюсето
Кънчо Войковски	Колю Гинека
Колю Шерито	Колю Свинарят
Къню Воденичерят	Кънчо Катъра
Къню Лудият	Колю Цонин
Колю Тобата	Колю Гемеджият
Колю Фичето	Купен Колю
Калина Канцът	Киро Бургията
Колю Инженера	Колю Нанкин
Колю Лалин	Колю Попа
Колю Калин	Кръстю Кътито
Колю Гуменият	Колю Главното

Л

Лукан Кунека	Лалю Даскала

М

Минчо Ганата	Марин Гинин
Марин Дузгата	Минко Докторчето
Минко Карата	Мара Микито
Мара Калайджийка	Марин Кошутът
Марин Даскала	Михо Малкият
Марин Герасът	Марин Горският
Марко Генин	Минчо Муко
Марко Тумбала	Мара Мътето
Мичо Меракът	Михаил Монката
Марин Левчето	Михал Дунчо
Марин Мутката	Михал Пандо
Марин Бояклият	Малкото Панче
Минко Войката	Марин Иванкин

Минко Паяка	Марин Яйчарят
Михо Горялото	Мария Жътварка
Марин Папурко	Милка Попчето
Марин Борджият	Марин Шишко
Марин Пончо	Матю Ненкин
Марин Капукът	Марин Фурю
Мичо Тайнекът	Минчо Зъболекаря
Мичо Калестира	Марин Гайдата
Мара Пачето	Милка Бомбовица
Минко Мъжът	Марин Америката
Минко Калейчанина	Милка Шилето
Минко Планинеца	Мара Цикламата
Михо Лалин	Марин Айдерсона

Н

Нанко Точката	Начо Зевзека
Ненчо Ряпата	Начо Юрдека
Никола Кочко	Найден Кларнето
Никола Жекът	Никола Софкин
Начо Лютака	

П

Петър Гарджето	Петър Зайчерят
Петко Дундата	Петко Баракът
Петър Куропаткин	Петър Мистрийката
Пенко Комунистът	Петко Бандето
Петко Шкембата	Петър Кайзерът
Петър Алваджият	Пенко Чевренакът
Петър Чомпала	Петър Мичката
Петър Бакърджият	Петко Ментата
Пенко Даскала	Петър Късият
Павел Павката	Петър Пунито
Петър Далаверката	Петър Пешака – Писко
Пенко Прангата	Петър Денчойчин
Павлина Пацката	Пламен Йогата

Петър Сърбинът	Петко Карото
Петър Пекито	Пена Пенски
Петко Караиванът	Петко Писарът

Р

Радион Цочката	Радю Кореека
Радион Фелдшерът	Радю Чорапа

С

Стоян Гаргата	Стефан Шеренски
Стоян Враченинът	Стойчо Боржукът
Светлозар Бата	Стоян Ганека
Стефан Чепът	Стоян Топузът
Стефко Попчето	Стоян Багарът
Стоян Палангурът	Стефан Парлапанко
Стана Понта	Стефан Танцето
Стайка Германска	Стефан Павлето
Стойко Пъдарят	Стефан Кайряка
Стоян Сапунджият	Стефан Дурът
Стефан Гуцата	Сашо Влахът
Стефана Попадиина	Стратю Ламбата
Станчо Мътето	Стефан Йочката
Стефан Зайчето	Стоян Политиката
Стефан Бакалът	Стефан Дечката
Стою Теглото	Спас Зупът

Т

Тинко Бояджият	Трифон Туньо
Тота Барбито	Тинко Немият
Тота Лудата	Тодор Бирникът

Х

Христо Мошин	Христо Серин
Христо Цачката	Христо Съчката
Христо Гечката	Христо Неделкин

Христо Драката	Христо Контабела
Христо Ганека – Гачо	Христо Гаргата
Христо Казанджият	Христо Въденски
Христо Мачът	Христо Влашки
Христо Хаджият	Христо Гатият

Ц

Цонко Робът	Цанко Пипката
Цани Вълев	Цветан Бендю
Цочо Късевски	Цанко Празът
Цвятко Доктора	Цонко Куката
Цанко Бикарят	Цанко Чауша
Цанко Каракуша	Цонко Тутекът

Я

Яким Горският	Яна Копадънска
Яна Пешачкойца	

Много са прякорите в селото. Да проследим кой ги е измислил, как са се появили, какви са техните особености.

Най-често прякорите, или по-точно част от тях, се подхвърлят от зевзеците на селото и се поемат от обществеността. Обикновено прякори се приписват на мъжете (от 285 прякора само 20 са на жени). Това показва, че женската част е привилегирована в това отношение. За отбелязване е, че прякорите са почти безобидни и са образувани по няколко принципа:

- Към личното име се прибавя родът с прилепено окончание като: Васил Аджамата, Васил Карото, Димитър Шойлека, Димитър Кюркчия, Марин Кошутът, Марин Герасът, Стойчо Боржукът, Стоян Палангурът, Марин Бояклият и др.
- Към личните имена на мъжете се прибавят имената на съпругите им: Атю Бойкин, Георги

Златин, Колю Нанкин, Колю Лалин, Колю Цонин и др.

- Към личните имена се прикрепват лични имена на членове на семействата им: Христо Серин, Марин Гинин, Михаил Монката и др.
- Съставят се от личното име и занаята, работата с която се препитава: Ангел Пожарникарят, Бочо Наряда, Геню Бръснарят, Добри Сладкарят, Елка Бензинджийката, Лалю Даскала, Къню Воденичерят, Радион Фелдшерът, Марин Горският, Марин Яйчарят и много други.
- Образуват се от лични имена и имена на животни: Васил Гарванът, Валю Гълъбарят, Димитър Гущерът, Генчо Слон, Минко Паяка и др.
- Към личните имена се прикрепват други съществителни или прилагателни имена: Васил Телът, Васил Цепелинът, Васил Шулцът, Васил Тарапонтьо, Гошо Чукурката, Георги Съчката, Георги Патерицата, Димитър Дудкин, Илия Селски, Марин Дузпата, Димитър Калникът и др.

Докато личните, бащини и фамилни имена могат да се повтарят, то прякорите са строго лични и засягат само определено лице. Прякорът представлява един вид етикет, който е лепнат на даден човек. Характерно за прякорите във Врабево е, че не са цинични и отвратителни, а техните собственици ги приемат с усмивка.

Честотност и проценти на четиридесетте най-разпространени мъжки лични имена към 1995 г. в България

№	Лично име	Честота	%	Произход
1.	Иван	248657	6,202	евр./гр.
2.	Георги	222075	5,539	гр.
3.	Димитър	175150	4,369	гр.
4.	Петър	110744	2,762	гр.
5.	Христо	96181	2,399	гр.
6.	Николай	81409	2,030	гр.
7.	Тодор	79913	1,993	гр.
8.	Йордан	76337	1,904	евр./гр.
9.	Стоян	76229	1,901	бълг.
10.	Васил	74036	1,876	гр.
	1 - 10	**1240731**	**30,949**	
11.	Стефан	71355	1,779	гр.
12.	Ангел	69961	1,745	гр.
13.	Никола	68931	1,719	гр.
14.	Атанас	66404	1,656	гр.
15.	Илия	55920	1,394	евр./гр.
16.	Асен	50994	1,272	бълг./тюрк.
17.	Кирил	45999	1,147	гр.
18.	Красимир	43363	1,081	бълг.
19.	Александър	43331	1,080	гр.
20.	Емил	42625	1,063	латин.
	11 - 20	**558885**	**13,941**	
	1 - 20	**1799616**	**44,891**	
21.	Марин	41811	1,040	латин.
22.	Петко	40138	1,001	бълг./гр.
23.	Борис	39984	0,997	бълг./тюрк.
24.	Пламен	34661	0,864	бълг.
25.	Румен	34604	0,863	бълг.
26.	Костадин	32182	0,802	латин./гр.

27.	Валентин	30329	0,756	латин.
28.	Михаил	30322	0,756	евр./гр.
29.	Митко	28448	0,709	бълг./гр.
30.	Цветан	27855	0,694	бълг.
	21 - 30	**340434**	**8,492**	
31.	Владимир	25141	0,627	бълг.
32.	Веселин	24735	0,617	бълг.
33.	Любомир	21647	0,539	бълг.
34.	Симеон	21469	0,535	евр./гр.
35.	Ивайло	21138	0,527	бълг./гр.
36.	Борислав	19797	0,493	бълг.
37.	Антон	18644	0,465	латин.
38.	Любен	16523	0,412	бълг.
39.	Младен	16426	0,409	бълг.
40.	Росен	16032	0,399	бълг.
	31 - 40	**201552**	**5,027**	
	21 - 40	**541986**	**13,519**	
	1 - 40	**2341597**	**58,410**	

Таблицата е извадена от „Честотно-етимологичен речник на личните имена”, стр. 594-595, Николай Ковачев.

Честотност и проценти на четиридесетте най-разпространени женски лични имена към 1995 г. в България

№	Лично име	Честота	%	Произход
1.	Мария	165234	4,015	евр./гр.
2.	Иванка	104568	2,541	гр.
3.	Елена	74676	1,916	гр.
4.	Марийка	59657	1,449	гр.
5.	Йорданка	58298	1,416	гр.
6.	Ана	58115	1,412	гр.
7.	Пенка	50254	1,221	гр.
8.	Надежда	42855	1,041	евр./гр.
9.	Радка	42202	1,025	бълг.
10.	Анка	41559	1,010	гр.
	1 - 10	**697418**	**16,980**	
11.	Стоянка	39795	0,967	гр.
12.	Станка	38705	0,940	гр.
13.	Василка	36748	0,893	гр.
14.	Емилия	34220	0,831	гр.
15.	Виолета	32721	0,795	евр./гр.
16.	Донка	32516	0,790	бълг./тюрк.
17.	Росица	31862	0,773	гр.
18.	Цветанка	31098	0,755	бълг.
19.	Маргарита	30703	0,746	гр.
20.	Тодорка	30604	0,743	латин.
	11 - 20	**338972**	**8,238**	
	1 - 20	**1036390**	**25,188**	
21.	Райна	29948	0,727	латин.
22.	Стефка	29427	0,715	бълг./гр.
23.	Лиляна	28596	0,695	бълг./тюрк.
24.	Христина	27717	0,673	бълг.
25.	Румяна	27573	0,670	бълг.
26.	Милка	27224	0,661	латин./гр.

27.	Златка	26631	0,647	латин.
28.	Силвия	25457	0,618	евр./гр.
29.	Янка	25363	0,616	бълг./гр.
30.	Еренка	25266	0,614	бълг.
	21 - 30	**273205**	**6,640**	
31.	Катя	24449	0,594	бълг.
32.	Николина	23963	0,582	бълг.
33.	Величка	23866	0,580	бълг.
34.	Даниела	23838	0,579	евр./гр.
35.	Галина	23260	0,565	бълг./гр.
36.	Светла	23092	0,561	бълг.
37.	Цветана	23106	0,560	латин.
38.	Милена	22387	0,544	бълг.
39.	Севда	21495	0,522	бълг.
40.	Минка	21326	0,518	бълг.
	31 - 40	**230782**	**5,608**	
	21 - 40	**503986**	**12,248**	
	1 - 40	**1540376**	**37,436**	

Таблицата е извадена от „Честотно-етимологичен речник на личните имена”, стр. 596-597, Николай Ковачев.

НЯКОИ ОБЩИ СВЕДЕНИЯ ЗА ВРАБЕВО ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО

Селото през 18 и 19 век било турско. Само в 5 - 6 къщи /семейства/, имало българи, наричани от турците ярлийци. В културно отношение турците били много назад. Училище не са имали и почти всички били неграмотни. Синовете на богатите турци ходили на училище в други големи села или градове, където покрай другото били подготвяни и за бъдещи управници и ходжи. Голяма част от къщите били малки - покрити със слама или плочи. Само тук-там из селото се виждали големи двуетажни къщи на богати турци и то повече в центъра на селото. А той - центърът на селото, се намирал там, където е и сега. На мястото, където сега се издига голямото здание на кметството и земеделската кооперация се намирала голяма джамия. Срещу джамията, в днешния църковен двор, се намирала двуетажна къща. Първият етаж на тази къща се използвал като хотел / по турски - одаи/, където пренощували закъснели пътници. Все в този етаж имало отделна стая, която служела за кафене, където турците се събирали на приказки /мезлиш/, на лафмоабет. Имало и отговорник на кафенето, който обслужвал одаите /хотела/ и правел кафе. Вторият етаж на къщата служел за седалище на кмета /мухтаря/ на селото. Малко по-нагоре бил построен хамбара, в който събирали храните, които постъпвали от данъка десятък. Тази сграда също била на два етажа - първият дълго време след Освобождението е служил за обор на селския бик, а вторият имал три стаи, които се използвали през турско за хамбар, а след Освобождението, в различни периоди - за общинското управление, за складове, за телеграфо-пощенска станция. В съседство с хамбара били построени малки дюкянчета, в които се продавали разни стоки - сол, газ и др. След Освобождението тези малки дюкянчета попаднали в

ръцете на Топузите, на Стою Топузов, който отворил кръчма. Скоро след Освобождението джамиите били съборени и от тях не останала следа. Едната джамия била сред селото, а другата - в горния му край, където била къщата на Рошковци. До нея било построено двуетажно здание, в което след Освобождението било открито българското училище.

А че наистина джамиите са били на тези места, разказват старите хора. В своите спомени от детинство Георги Михов Пицов ето какво разказва:

"През 1916 г. по време на Първата световна война баща ми не беше мобилизиран. Той беше оставен в село като майстор колар да поправя колите на селяните. Наложи ни се да си правим малка постройка. Трябваше да се вадят камъни. Баща ми взе кирка, лопата и маджарка и започна да копае. Като разкопа на дълбочина един метър на площада пред църквата, започна да вади добре одялани камъни. Тогава той ми разказа, че тук някога имало турска джамия, съборена след Освобождението."

Турското население във Врабево било многочислено, тъй като и самото село било едно от големите села. То се простирало от площад /мегдан/ "Камъка" на запад до турските гробища, на изток - също до турските гробища. А че наистина турците били много ни показва обстоятелството, че те имали на три места гробища. Първите били в източната част на селото, там, където е построена през 1927 г. бикарницата, вторите били на западната част на селото, там, където е построено училището, а третите малко по-далече на запад, на височината зад стопанския двор. Големи и малки побити камъни се издигали над турските гробове. Когато българите заселили селото, започнали да ги чупят и да ги използват при строежите на къщи и други постройки. Голяма част от тези камъни били начупени и с тях запълнена част от "Шаповското дере", там, където

минавало шосето за Троян. Високо се издигали в селото и двете джамии със своите минарета. Всеки петък ходжите излизали на минаретата, извършвали молитви и призовавали правоверните мюсюлмани на молитва. В селото имало двама ходжи. Единият от тях живеел в старата къща на Радю Боев, недалеч от джамията. Тази къща била използвана за живеене дълго време след Освобождението. Тя била с широк сайвант, а от двете страни на сайванта имала по 2-3 стаи в които живеели двете жени на ходжата. Такава голяма къща имал и богатият турчин Али Аминиолу - един от управниците на Врабево. Неговата къща при заминаването му за Турция била купена от Васил Агумски, дошъл от Колибито /Черни Осъм/. Тази къща също била използвана дълго време за жилище. В селото имало още няколко такива къщи, разделени на две отделения, във всяко от които живеела по една жена на турчина, тъй като богатите турци имали по две жени. През вечер тези турци отивали ту при едната, ту при другата си жена, която се грижела за децата си и за мъжа си, когато отивал при нея.

Турските кметове /мухтари/ били приближени на властта, която ги назначавала. Те се грижели за реда, за спазване на законите, издавали документи и т.н. Мухтарят заверявал документите за продажба на имоти, на добитък, за което се събирали определени такси и данъци - беглик, интизап, вами и др. Тези данъци, наследени от турците, се събирали чак до 9.IX.1944 г.

Особено тежък бил данъкът джизие, който се събирал от всички неверници /българи/ от 18 до 60 годишни. Друг данък бил десятъкът, плащан /събиран/ от турци и българи. Всяка година от Севлиево[6] идвала специална комисия, преди да започне жетвата и беритбата на царевицата, обхождала нивите, засети с разни

[6] Врабево през 17 век е било към кааза Хаталич, а по-късно към каза Селви /Севлиево/ чак до Освобождението.

земеделски култури и на всеки стопанин определяла десятъка, който трябвало да предаде в общината, която го прибирала и после го предавала на държавата. Непосредствено преди Освобождението кмет /мухтар/ на Врабево бил богатият турчин Али Аминиолу. Той се ползвал с голяма почит и уважение пред централната власт, често ходел чак в Цариград за уреждане на някои въпроси, свързани с управлението на каза Севлиево. Той организирал врабевските турци, които се присъединили към дебневския башибозук и взели участие при потушаване на Новоселското въстание през 1876 г. Ето защо, когато започнала Освободителната война и когато русите наближили Ловеч и Севлиево, той най-напред напуснал Врабево и заминал за Цариград. Докато бил още във Врабево, той взел за прислужник на жените си от Малки Врабево Тодор Рабаджийски, 10 - 12 годишно момче. Той носел вода на кадъните, сечало дърва, ходело за покупки, тъй като кадъните нямали право да излизат от двора навън, за да не ги види чужд мъж.

Същият Тодор Рабаджийски след Освобождението разправял следното:

"Бях 12-годишно момче, когато отидох във Врабево, чирак у богатия турчин Али Аминиолу. Като малко момче имах право да влизам при кадъните и им изпълнявах това, което ми нареждаха. Турчинът беше доволен от мен и затова ме оставяше всяка година. Когато обаче видя, че брадата и мустаките ми почнаха да растат, той ме повика, плати ми и каза, че ме освобождава и аз напуснах къщата му. Със спечелените пари си купих селище на "Камъка" и там си направих малка къща."

Улиците на селото били тесни и криви. Лятно време те били прашни, покрити с пепел, а зимно време - с кал. Пред главната джамия имало доста голям мегдан, където спирали пътници от други села. Друг мегдан бил този, който и сега съществува и носи името "Камъка". Този

мегдан /площад/ носи името си "Камъка", тъй като от незапомнени времена, може би още от българско, на средата му имало голям камък. Турците не променили името му, защото намерили нещо сходно между този камък с този в техния свещен град Мека /каабето/, който се тачи от турците като свещен. Кога и кой е донесъл този камък - грамаден и недодялан, на мегдана, не се знае, но турците го запазили непокътнат. Дълго време след Освобождението големият камък стоял на средата на мегдана като стожер, около който се играели вити хора.

В по-ново време, когато се правела настилката на площада, камъкът бил разбит. Не се минало много време и врабевени разбрали, че площадът без камъка не отговаря на името си и поставили отново такъв, макар и не толкова голям.

Турците почитали “Камъка”. Когато умирал турчин и го понасяли към гробищата, минавайки през мегдана, спирали пред камъка, слагали умрелия на него, ходжата изчитал молитва и тогава продължавали.

От двете страни на дола, който протича през източната част на селото имало малки турски къщички. Тук, в тази част на селото, се намирала единствената чешма, наречена "Ламбанка", от която се снабдявали с вода за пиене голяма част от турците. В долния край на селото също имало чешма, закопана в земята. От нея с вода се снабдявали турците от долния край. Водата на изворите на м. "Царевец" също била използвана. Общо взето водоснабдяването на Врабево през турско било много лошо. То се дължало на това, че турците не били взискателни към водата и задоволявали своите нужди от кладенци, герани, долове и т.н.

Главният поминък на населението било земеделие, скотовъдство и овощарство. Сеяли главно царевица, пшеница, овес, ечемик, просо и др. Обработката на земята ставала по много примитивен начин и затова добивите от

културата били много ниски. Хлебородни били земите северно от шосето Троян - Севлиево. На юг нивите били мочурливи и не давали хляб. Богат се смятал онзи турчин, който имал ниви по високите места, които не окисвали. Има такава приказка:

Когато турчин отивал да се жени, питали го:

- Имаш ли ниви по високите места?

Ако отговарял "Имам" - давали му момата, а ако отговарял "Нямам", казвали му:

- "За тебе нямаме мома".

Турците се славели като добри животновъди - отглеждали говеда, коне, биволи, овце и много кози. Пасища имало в изобилие и с малко труд, турците отглеждали много добитък. Любимо занятие на турците било овощарството. Те отглеждали главно ябълкови, крушови и сливови дървета. Плодовете сушили на примитивни сушилни - на пушека или на слънцето. От така изсушени плодове приготовлявали сладки ошави. Турците обичали да присаждат по полето и по мерите диви круши и киселици. Така може да се обясни защо по мерите имало много присадени плодни дървета - червенаци, тайменци, кратунеци, першевици. Много от тези сортове турците донесли от Мала Азия. Лозята били засаждани по стръмните склонове на баирите, където и сега личат границите на отделните лозя. За лозята отделяли съвсем малко грижи, а те давали богата реколта. Основен сорт бил памидът. Местата, дето били турските лозя, и досега носят името "Лозята", макар че там няма никакви лозя.

В заключение трябва да кажем, че Врабево повече от 200 години е било турско село, в което имало само 5-6 български къщи. Въпреки дългото робство турците не могли да заменят имената на местностите извън селото със свои, а останали да ги наричат с българските им имена, като например: Грамадето, Дъбравата, Елица, Лазарица, Шарпатица, Шурлът, Въртешница, Сръбци и много други.

През 1675 г. жителите на с. Драгана се оплакват от тормоз при събирането на допълнителни данъци. От Високата порта нареждат: „Раята да не се тормози без основание". Всички зверства са се вършили на местна основа, без знанията на управляващите в Истанбул.

Оплакване на населението на търновското село Драганово от беззакония при събиране на извънредните данъци и такси 5 – 15.II.1675 г.

Препис на *хюкм* в *шикяйет* регистър от 11-20 *зилкаде* [10]85 (5-15.II.1675 г.). Документът е изписан с черно мастило на *дивани*.

Факсимилно публ. в: Majer, H. G. Das Osmanische "Registerbuch der Beschwerden" (Sikayet Defteri) von Jahre 1675. Wien, 1984, p. 45^{b}, IV.

Превод: М. Калицин

Заповед до кадията на Търнови.

Населението на село Драгана, спадащо към споменатата *каза* [Търнови], е изпратило *арзухал* до височайшия ми двор. То съобщава, че плаща определените с моя свещена заповед извънредни налози на назначените за събирането им чиновници, без никой друг да се намесва и да упражнява незаконен тормоз върху тях. Сега обаче мютеселлимът на Силистра ги е измъчил много като не само им е надвзел противно на шериата и кануна двадесет и четири гроша, но е хвърлил в затвора двама души. Отправена е молба за моя свещена заповед лицето да бъде заставено да върне незаконно надвзетите суми и да му се попречи да ги притеснява. Записано е [сумата] да бъде върната и без законно основание [раята] да не се подлага на тормоз.

[Написано през] средната десетдневка на *зилкаде* [10]85 (5-15.II.1675 г.)

Злоупотребите и в турската администрация се наказват сурово. Ето една султанска заповед за злоупотреби, вършени от съдебен писар. За провинението му нареждат да бъде изпратен в затвора и за изпълнението да се докладва.

Злоупотреби на съдебен писар в град Търново 26.V.1571 – 13.V.1572 г.

Препис на *хюкм* в *мюхимме* регистър. Документът не е датиран, но съгласно съседните преписи може да бъде отнесен към 979 (26.V.1571 г. – 13.V.1572 г.). Изписан е с черно мастило на *дивани*.

Факсимилно публ. в: 12 Numarali Mühimme Defteri (978-979/1570-1572), Ankara, 1996, № 981.

Превод: М. Калицин

Връчи се на Махмуд паша.

Заповед до кадията на Търнови.

Моят везир Махмуд паша – нека всевишният Аллах продължи величието му! – изпрати следното писмо до честития ми трон. Някой си, известен под името Дурали, от двадесет години е писар в град Търнови. Изпълнявайки длъжността на съдебен писар той правел всичко да се хареса на събирачите на данъците върху овцете и на харадж като всячески тормозел и угнетявал раята; работел с регистри, които сам съставял и издавал фалшиви съдебни решения. Много от първенците на града – имами и хатиби – съобщават, че подвеждайки кадиите, той станал причина за пълното разстройство на съдебното дело и за оплаквания на раята по всевъзможни поводи.

Заповядах. Когато [моята заповед] пристигне, ти да призовеш в съда споменатия [Дурали] заедно с тези, които имат оплаквания срещу него и много внимателно да ревизираш спорните дела, които нямат петнадесетгодишна давност! Ако се потвърди изложеното и се докажат със сигурност извършените [от писаря] беззакония, да го заставиш да върне без остатък това, което законно се полага на ощетените! Ако се докаже, че той е вършел насилия и злоупотреби от всякакъв характер и е издавал фалшиви съдебни решения, да го изпратиш в затвора!

Доложи за положението!

През 1659 г., вследствие на прекомерното завишаване на данък „джазие", българите от Търновски санджак започнали да се разбягват и администрацията по места се оплаква, че не може да си събере данъците. Заповедта е да върнат всички по родните им места. През тези години турски управници по места започват да стават много нагли.

Раята от села на Търновска каза се разбягва поради прекомерно завишено джазие преди 18.IX.1659 – 5.IX.1660 г.

Арзухал без дата. Документът е изписан с черно мастило на *несих* с елементи на *дивани*, *инджe*, *дивани* и *сиякат*.

Сигнатура: НБКМ, Ор. отд., Ф. 179, а. е. 363

Превод: М. Калицин

Нека Негово величество, честитият и великодушен мой султан, бъде здрав!

Джизието на раята от милостиво определения ми зеамет е завишено. По тази причина тя се разбяга и разпръсна, заселвайки се в Янболу и селата в казите Янболу, Загра-и джедид, Загра-и атик, Йенидже-и Къзълагач и прочие. Молбата ми е една част от нейните джизие ханета да бъде намалена, а друга част – прехвърлена върху селата, намиращи се в изброените кази.

На султанско разполореждане!

Раб Мустафа, секретар в канцеларията за новите данъчни кочани.

[Допълнителни вписвания]:

1. Да се види на съответното място!
2. Съгласно *джизие* регистъра за джизието на неверниците от района на Търнови, валиден за 1070 (18.IX.1659 – 5.IX.1660) г.: село Пиресой – 120 ханета; село Истрадж – 82 ханета; село Посабина – 62 ханета. Общо – 264 ханета.

Както е обяснено, в регистъра са записани двеста шестдесет и четири ханета. Заповедта по този повод принадлежи на султана!

Написано на 12 *зилхидже* 1070 (19.VIII.1660) г.

[Подпис: нечетлив].

3. Заповядано е разбягалата се рая да бъде върната по старите ú места. Заради преселването ú са намалени шестдесет и четири ханета.

Поради чумната епидемия през 1659 г., която много силно засяга и Врабево, трета поредна година се намалява данъкът, като на всеки десет ханета се намалява с по едно. От високата порта са проявили малко разбиране да облекчат раята от непосилните данъци.

Намаляване на данъкоплатците християни от каза Търново поради чумна епидемия и насилия преди 20.VII.1659 г.

Фрагмент от *арз,* датиран по аналогия с датата на частично оцелял текст в полето – 29 *шеввал* 1069 (20.VII.1659) г. Документът е изписан с черно мастило на *талик и инджe дивани*.

Сигнатура: НБКМ, Ор. отд., Ф. 179, а. е. 207

Превод: М. Калицин

Донесението на нищожния молитствувател за могъщата държава е следното.

При мен молитствувателя, дойде немюсюлманската *рая* от *каза* Търнови и предяви следните искания. „По време на регистрацията ни бяха записани три хиляди шестстотин четиридесет и две джизие ханета, обаче някои от нас погинаха при появилата се по волята на Всевишния чума, а други се разбягаха и напуснаха района поради насилия и терор. Тъй като не бяхме в състояние да съберем и изплатим данъчните дялове, които ни бяха определени, ние още по-рано съставихме изложение пред държавата и получихме височайша заповед. Съгласно нея, заради избягалите, които не носят приходи, на всеки десет джизие ханета едно се намалява. Тази [практика] продължи шест-седем години, но в пристигналия височайши берат за събиране на джизието за настоящата 1069 (29.IX.1658 – 17.IX.1659) г. Това намаление не е отбелязано и ние следва да плащаме всичките три хиляди шестстотин четиридесет и две регистрирани ханета, заедно с новооткритите. Ако събирането на данъка става съгласно тази [последната] заповед, сигурно е, че поради невъзможност да плащаме, всички ще се разбягаме и разпръснем. Излагайки положението си, молим към нас да бъде проявена милост и джизието ни да бъде събирано както през миналите години като на всеки десет ханета се намали едно...”

Европейските владения на Османската империя през XVIII век могат да се видят нагледно на следващата карта. В периода на най-голямото могъщество на империята при управлението на султан Сюлейман I тя е включвала освен Балканския полуостров и части от Австро-Унгария, цяла Северна Африка – от Алжир до Египет, както и целия Арабски свят (Сирия, Йордания, Ирак, Саудитска Арабия, Йемен). Ясно се вижда, че границата между Османската империя и Русия е вървяла по течението на р. Днестър. Освен васалното Молдовско воеводство, Османската империя е владеела, макар и за кратко, части от днешна Западна Украйна.

В този си вид Османската империя започва да се разпада след 1835 г., когато тя води Кримската война с Русия, за да се стигне до 1877-1878 г., когато тя се разпада окончателно.

ВАРШАВА
СИЛЕЗИЯ
ГАЛИЦИЯ
Днепър
УКРАЙНА
Днестър
ЗАПОРОЖЕ
Сирет
МОЛДАВИЯ
БЕСАРАБИЯ
Прут
УНГАРИЯ
КРИМСКО ХАНСТВО
АЗОВСКО МОРЕ
ЧЕРКЕЗИ
БАНАТ
ВЛАХИЯ
Букурещ
Севастопол
ОСМАНСКА
ИМПЕРИЯ
ЧЕРНО МОРЕ
Варна
Шумен
Русе
Видин
Плевен
Пловдив
Одрин
Цариград
Анкара
ЕГЕЙСКО МОРЕ
о. Корфу
о. Родос
35
Държавна граница от 1789 г.
Държавна граница от 1648 г.

ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ВРАБЕВО
/Руси идват в селото/

След потушаването на Априлското въстание /1876 г./ все по-често започнало да се говори за война между Русия и Турция, за освобождение на България. Българите от околните села и махали станали по-смели, а турците взели да се ослушват и да се страхуват, особено тези, които по време на въстанието вършели убийства и други зулуми над българското население. Една година след Априлското въстание, след като Русия употребила всички средства да накара Турция да даде права на българския народ и след като се уверила, че това няма да стане по мирен начин, обявила война за освобождение на България. На 15 юни 1877 г. руските войски минават Дунава при Свищов и освобождението започнало. Челният отряд от руски войски, в които влизали и българските опълченци под командването на генерал Гурко, скоро стига до древната българска столица Търново. Там те били посрещнати с неописуема радост от българското население и заминали за Шипка, а оттам - за Стара Загора. Друга войскова част под командването на полковник Архип Антонов се отправя към Севлиево, за да запази града. Руското командване било уведомено от българите, че турците в Севлиево под водачеството на хаджи Тюриди се готвели да запалят града и да избият всички българи.

Към Севлиево заминал по заповед на великия Николай Николаевич - главнокомандващ руските войски, отседнали в Търново, и поручик Верещагин със своите казаци. Архип Антонов и Верещагин пристигнали в Севлиево и след упорити боеве с организираните от Хаджи Тюриди башибозуци превзели и освободили града. От войските на полковник Антонов и Верещагин били изпратени конни разезди на запад към Врабево, Дебнево и

други села, за да парализират тамошните турци, някои от които взели участие в боевете при Севлиево[7].

Група от руската войска, която освободила Севлиево, за да запази левия фланг на войската, тръгнала да освобождава Ловеч.

В издателство "Наука" - Москва, 1964 г., т. 2, е напечатано едно писмо, написано от четирима българенци. Писмото носи дата 3 август 1877 г. В него те молят руското командване да изпрати по-скоро войска, защото разярените турци могат да погубят двете единствени български села - Българене и Враца /сега Стефаново/.

За пристигането на руски войски в Дебнево и Врабево сведенията са почти идентични. В Дебнево дядо Пенчо Кучът, който по това време бил чирак у кмета /мухтаря/ на селото, разказва, че руски казаци на коне пристигнали откъм м. "Копито" и спрели северно от селото на м. "Гламя". Казаците били 7 - 8 души. Турците били вече напуснали селото и заминали за Добродан. Това било през месец август 1877 г.

Същите сведения за пристигането на руски войници във Врабево дава и баба Велика, дъщеря на дядо Иван Караиванов - един от местните жители на Врабево.

"Аз бях момиче на около 14 - 15 години, разказва баба Велика. - Баща ми имаше доста овце и кози и аз ходех да ги паса по баира. Когато вечер се връщах, баща ми разказваше, че лошо ще ни сполети, защото откак започнала войната между Русия и Турция, турците се заканвали да избият всички българи в селото. Турците станаха много неспокойни през лятото на 1877 г., когато разбраха, че московецът е навлязъл в Турция и наближава Балкана. През Врабево минаваха турци, възседнали на коне, идещи от Борима и Добродан и заминаваха за

[7] Ал. В. Верещагин - Освобождението на Севлиево от турско робство - брошура на в. "Севлиевска трибуна", към бр. 23 и 24/1967 г.

Дамяново, а оттам - за Севлиево. /Това били башибозуци, които отивали на помощ на севлиевските турци./ Наближаваше Света Богородица - 28 август. По едно време видяхме, че турците взеха да се стягат за път. Товареха коли с багаж /покъщнина/, стягаха се да заминават. Една вечер татю ни каза, че турците ще бягат, защото русите били вече близо. Минаха няколко дена. Една нощ чухме голяма гюрултия - викове, псувни, плач. Разбрахме, че турците бягат към Добродан. Говеда мучаха, овце блееха, кучета лаеха - беше много страшно. Ние, българите, бяхме събрани, стояхме будни, нащрек - готови да бягаме към баира. На сутринта разбрахме, че всички турци заминали за Добродан. Селото остана почти пусто. Тук-там се виждаше някое говедо, изостанало от някое стадо. Чуваха се кучета, да вият из празните дворове. Останали бяха само някои най-бедни турци, които нямаха възможност да избягат. Аз пак изкарах добитъка на паша и често се взирах на изток, откъдето, както казваше татю, щели да дойдат руснаците. По едно време видях, че откъм "Копитото" се зададоха войници на коне. Те бързо препускаха към селото. Когато стигнаха селото и влязоха в него, бяха посрещнати от българите, а така също и от останалите мирни турци. Русите спряха на "Камъка", там, където после беше къщата на Минко Ганешки, и се запознаха с дошлите при тях българи. Те разговаряха и с моя баща, когото повикаха и го задължиха да им бъде пазач през нощта, докато те спят."

Силно впечатление направило на българите това, че началникът на русите извадил някакъв чувал, надул го, той се изпълнил с въздух и началникът легнал на него да спи. /Навярно това било гумен чувал/.

Дядо Иван Караиванов стоял на пост през нощта и бдял за спокойния сън на братята руси. На сутринта българите донесли храна за хората и конете и разказали за бягството на турците и за техните зверства. Русите

закусили, възседнали конете си и казали, че ще отидат да догонят турците. Някъде към Добродан бягащите турци били настигнати. Русите върнали много добитък - овце, говеда и др. в село Врабево и ги раздали на българите. За награда на дядо Иван Караиванов, дето ги пазил, докато спели през нощта, му дали един чифт волове.

Русите не стояли много дни в селото, а се върнали обратно към Севлиево. Преди да си тръгнат, те посъветвали българите да напуснат селото и да отидат в чистото българско село Бериево, докато свърши войната, защото турците може да се върнат временно и да си отмъстят.

И тук баба Велика продължава:

"Татю натовари най-необходимата ни покъщнина на колата, впрегна воловете и цялото семейство заминахме за Бериево. Там отседнахме в къщата на баба Банчовица. Това беше през м. август. Това помня много добре, защото заедно със семейството на баба Банчовица заговяхме за богородични пости. След Освобождението баба Банчовица ни идваше всяка година на гости по един - два пъти и се тачехме като роднини."

Предвижданията на руския началник излезли прави. Някои турци наистина се върнали и почнали да грабят и да изнасилват останалите българи. В тези си действия те били подпомагани от българина Димитър Сапунджията, който също бил ярлиец /местен човек/, но държал за турците и не вярвал, че ще дойде Освобождението. Това положение траяло, докато се водела войната и не бил сключен мирния договор. Но войната свършила, мирът бил сключен и България станала свободна държава /3 март 1878 г./. Турците разбрали, че за тях тук вече място няма и заминали за Турция, оставяйки имот, къщи, добитък.

От околните махали и села, от Ново село, Зла река, Скандало, Бранево, Гумощник, Патрешко, Орешак, Белиш, Враца и др. заслизали българи, които заграбвали или

закупували имоти от турците на безценица и се заселвали във Врабево. "Завземането на земите на избягалите турци ставало по революционен начин."[8] Това добило законна форма, когато бил сключен Берлинският договор /1879 г./, когато турците получили право да се завърнат по местата си, да продават имота си и да се изселят или да останат в България. Голямата част от турците във Врабево продали имотите си и заминали за Турция. Във Врабево останали малко турци, ненавиждани от българите.

Трябва да отбележим, че щом като завземането на земите, оставени от турците, ставало по стихиен начин, имало и много несправедливости. Наред с бедните и средните селяни, които дошли във Врабево и закупили по 20 - 30 дка земя, пристигнали и богати чорбаджии, които по разни начини се снабдили с документи от избягалите турци и станали собственици на много земя в землището на Врабево. Ето някои от тях: Спас и Стойко Керкенезови, дошли от Троян и успели със завръшчилък да закупят много имот. Само Спас Керкенезов закупил повече от 47 емляка, равни на 850 дюлюма /декара/ и то на безценица. Този имот Спас Керкенезов управлявал от Троян. Той го раздавал на бедни селяни, които го обработвали на изполица. Същият богаташ направил в селото две къщи, за да има къде да живее през лятото, когато се прибирала реколтата. Селяните, които работили имота му, били задължени да прекарват снопето, царевицата, да му помагат при вършитба и при други селскостопански работи. Лятно време Спас Керкенезов, възседнал добре охранен кон, обикалял нивите си и следял как изполичарите обработват посетите култури.

Брат му Стойко Керкенезов, който бил секретар в околийското управление, също закупил доста имот във

[8] Йоно Митев - "Аграрният преврат у нас след Освободителната война през 1877 - 1878 г.",
сп. "Исторически преглед", год. IX, кн. 6, с. 645

врабевското землище. Направил голяма къща, изградена с тухли, която е служила за обществени нужди - ту за училище, ту за ТП Станция и т.н.

От Севлиево дошли във Врабево Ватю Маринов и Никифор Бобев, които също закупили доста имот. Ватю Маринов се преселил в село и вземал живо участие в обществения му живот. По-късно синът му Костадин станал секретар - бирник в общината, на която служба останал до 1927 г. Дъщеря му /на В. Маринов/ се оженила за поп Стефан Хр. Калоферски, която била единствената жена с прогимназиално образование към 1890 г.

Другият севлиевец - Бобев, закупил имот във Врабево, обаче останал да живее в Севлиево. В селото идвал всяка неделя и донасял разни дребни стоки и ги продавал на врабевени. Той бил доста богат човек, но живял доста разгулен живот. Често отивал в с. Дебнево при някаква жена, която му вземала всичките пари. Този му живот постепенно го разсипал, той продал имота си във Врабево и се прибрал да живее в Севлиево.

СВЕДЕНИЯ ЗА ВРАБЕВЕНИ, ВЗЕЛИ УЧАСТИЕ В БОРБИТЕ ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ ОТ ТУРСКО РОБСТВО

За малкото останали българи в село Врабево до Освобождението ни от турско робство няма данни да са се включвали в революционните борби, с изключение на родове, изселени по принуда и прокудени от селото заради неприемане на мохамеданството и проявена дързост към поробителя, за които ние много малко знаем сега.

По предание, около гр. Тетевен, мах. Врабците е била заселена от бежанци – българи, избягали от с. Врабево. За да заблудят турските власти на Тетевен и за да не им потърсят сметка откъде са избягали и защо са дошли там, най-напред се представяли, че са българи от Бесарабия и се наричали бесарабци, по-после рабци и накрая врабци. По това название се е оформило и името на махалата – Врабците.

Колко заселници са се заселили там от с. Врабево, няма данни.

Конкретни писменни данни има и се знае само за двамата братя – Хаджи Иван и Хаджи Станчо Врабевски, заселили се в гр. Тетевен към края на XVIII век. и преселили се от някогашното севлиевско село Врабево. Въртели са голяма част от търговията на гр. Тетевен с дървен строителен материал, зърнени храни и добитък и са носели прозвището “бесарабите”.

От тях Хаджи Иван Иванов Врабевски е имал осем деца и е бил убит през 1862 г. от турците в с. Чириково, днешно Садовец, с цел обир, когато е отишъл по търговия.

Много граждани от Тетевен знаят, че Станю Хаджистанчев Врабевски е бил председател на Тетевенския революционен комитет "Кардан", основан през 1870 г. от Апостола на свободата Васил Левски.

Станю Хаджистанчев Врабевски е син на родители - преселници, дошли в Тетевен от с. Врабево. Станю Хаджистанчев Врабевски е интересна личност с големи заслуги в борбите за освобождението от турско робство. И понеже коренът му е от Врабево, заслужава да му се отреди подобаващо място в историята на селото ни. Той е роден през 1822 г. в гр. Тетевен, където получава първото си килийно образование. След това заминава за Факшани /Румъния/, за да продължи образованието си. Освен там, той учи в Пловдив и в Унгария. Добива солидно образование и усвоява добре румънски, унгарски, гръцки и др. езици.

Преди всичко той е бил умен и с широки интереси, търговец с неизмерими богатства и с основание Стоян Заимов го нарекъл „Тетевенския Родшилд". Икономическото му състояние е дало възможност да се ползва с голямо влияние пред турските власти. В резултат на това привилегировано положение той по два-три пъти през годината е преминавал река Дунав във Влашко с благословията и знанието на турските власти.

Там се е срещал с българските емигранти. Имал е лично познанство с Раковски, което се потвърждава от факта, че собственоръчно, с автограф Раковски е подарил на тетевенския чорбаджия - Станю Хаджистанчев Врабевски, своята поема "Горски пътник", която след смъртта си той оставя на своя син.

За разлика от други чорбаджии, той не само, че не е бил чужд на революционното ни освободително движение, но е взел активно участие в него. Когато Левски е посещавал Тетевен, винаги е отсядал в хана на Станю Хаджистанчев Врабевски, който е бил доверено лице на Апостола на свободата Васил Левски.

Месец след обира на "Арабаконак" от Димитър Общий, настъпва провал във вътрешната революционна организация. Според някои автори на 24, според други на

26 октомври 1872 г. братята Станчо и Станю Хаджистанчеви биват арестувани лично по указания на току-що пристигналия в Тетевен софийски мютесарафин Мазхар паша. След арестуването им почти всичкият им имот е бил разграбен от башибозуци и др.

Отправени за София, те са осъдени по на 3 - 4 години до прекарат каторга в "Диарбекир". След 40-дневно пътуване пристигат през месец април 1873 г. в "Диарбекир", където търпят големи лишения, несгоди и побоища, в резултат на което по-големият брат Станчо умира на 11 април 1875 г.

Станю тежко изживява загубата на брат си Станчо, тъй като мечтаели по-скоро да бъдат пуснати на свобода, поради изтичане на тригодишния срок на наказанието им.

Станю Хаджистанчев Врабевски е пуснат на свобода в самото начало на м. юли 1875 г., но той не се завръща в Тетевен, а се установява в чужбина, вероятно в Русия и Румъния. Едва в първите дни след Освобождението пристига здрав и читав в родния Тетевен, посрещнат радушно от тетевенци, на които разказва при какви обстоятелства е умрял брат му Станчо.

Сподвижникът на Левски от гр. Тетевен, Станю Хаджистанчев Врабевски, на когото коренът му е от Врабево, умира на 14 октомври 1904 г. в Тетевен, а жена му - Йона, на 19 юни 1945 г.

Братята Станчо и Станю Хаджистанчеви, заедно с майка си Милка, честно и всеотдайно служат на освободителното дело във вътрешната революционна организация, създадена от Апостола на свободата Васил Левски, като негови най-предани последователи и сподвижници.

Всички тези данни, в съкратен вид, за Станю Хаджистанчев Врабевски са от книгата "Сподвижници на Апостола" от Любомир Дойчев, Издателство "Отечество",

1981 г. и от една кореспонденция, отпечатана във вестник "Заря на комунизма" от 23 март 1982 г. от Иван Симеонов.

Друг врабевенин, взел активно участие в Руско - турската освободителна война като опълченец, е бил Иван Михайлович Молдован, за когото има документи в музея на град Шипка, че е бил от село Врабево. Сражавал се е в боевете на връх "Шипка", където в бой с турците загива като герой.

Ние предполагаме, че родителите на този Иван Михайлович са се изселили /избягали/ от турските безчинства от Врабево около 1830 - 1850 г. и са се заселили в Молдавия, откъдето идва и името Иван Молдован.

Друг опълченец – Иван Недялков, от с. Зла река, е участвал във войната против Турция от 1.IX.1877 г. в I-ва рота от 8-ма дружина на сборната бригада опълченци, сформирана в България. /”Българско опълчение” – Сборник от документи и материали, т. II, стр. 161, Държавно военно издателство, София, 1959 г./

След Освобождението дядо Иван се заселва във Врабево.

СПРАВКА
за годините, през които могат да се намерят материали за с. Врабево в НБКМ – София

1430 г.

с. Вирабива: ОАК 265/8, л. 10в

1480/1481 г.

с. Вирабива: домакинства мюсюлмани – 1, домакинства неверници – 64, неженени – 6. Приход – 6370 акчета.

1515/1516 г.

с. Вирабива: мюсюлмани – 3, неженени – 2; неверници – 52, неженени – 27. Приход – 6544 акчета.

1541/1542 г.

с. Вирабива: мюсюлмани – 3, неженени – 2; неверници – 42, неженени – 50, вдовици - 3. Приход – 11011 акчета.

1585/1586 г.

с. Вирабива: мюсюлмани – 5, мохамедини – 8, неверници – 104, неженени – 75. Приход – 13000 акчета.

1618 г.

с. Рабива: ОАК 89/57, л. 2а

1638 г.

с. Вирабюва: 1048 – Джазие, л. 2а

1643/1644 г.

с. Рабива: Допълнително облагане с джазие – 7 ханета.

1730/1740 г.

с. Рабива: Допълнителна държавна доставка ечемик – 202 килека от 7 домакинства.

Общинският печат на с. Врабево от края на 1878 г. – първият символ на държавността след Освобождението на България

Н А С Е Л Е Н И Е

Легенди, преразказвани от поколение на поколение разказват за населението в района на сегашното село Врабево.

Такава е легендата за “Ледево”, което е наброявало 30–40 семейства. И сега тази местност на северозапад от с. Врабево носи името “Ледево”. Други легенди са свързани с местностите “Царевец”, “Петров дол”, “Каля черква” и “Царската чешма” са свързани с въстанието на братята Асеновци за освобождение на България от Византийско робство през 1190 г. и може до голяма степен да се дойде до извода, че първите заселници на селото са хора, участвали в тогавашните боеве – “бивши роби”. Баирът, северно от селото и сега носи името “Робово бърдо”. Едно от предположенията за произхода на името на с. Врабево е трансформация на наименованието Робово село - Рабево – Врабево.

През XV век Врабево остава чисто българско село. През XVI век, след потушаването на Първото търновско въстание през 1593 г. голяма част от жителите на Врабево се изселили към Балкана. Предполага се, че те са заселили Ново село и Острец.

Със сигурност се знае, че село Малко Врабево на юг от с. Врабево, в предпланините на Балкана, е заселено с избягали от турците врабевени, които са запазили името на родното си село.

Във всички турски документи от 1430 г. до 1644 г. не се съобщава за наличието на турски семейства в тогавашното с. Врабево. Оттук следва, че до тогава селото е било чисто българско. В края на XVII и началото на XVIII век турците започнали прехвърляне на мюсюлманско население от Мала Азия. Колко турци са се заселили тогава в селото няма данни. По разказите на очевидци – българи, като баба Дянковица Пуповска, дядо

Йордан Ночев, дядо Христо Ночевски и много други родени и живели дълги години преди по време на робството и дълги години след Освобождението, със своите спомени и разкази за миналото били живата история на с. Врабево за 40 – 50 г. преди Освобождението и още толкова след него. От тях става видно, че преди Освобождението в селото е имало около 280 турски къщи, а българските били само 8, две от които са били на м. Барковец, а именно – на дядо Йордан Ночев и на брат му Недялко Ночев. Шест български къщи са били в самото село.Те били на дядо Никола Пуповски, дядо Цачо Цачевски, Иван Василев /Караиван/, Цвятко Кънев Добревски /Делицвятко/, Добри Кънев Добревски и Марин Добрев Добревски. Последните двама Добревски, носели прякора "ярлии" – стари местни жители.

Започнала Руско–турската война, в резултат на която много от турците започнали да се изселват. Ето какво разказвал бащата на Спас Пенов Стоянов, който по това време бил 14-годишен чирак при един турчин в съседното село Дамяново /записано от Спас Пенов/:

"Турчинът се изгуби с коня си и два дни го нямаше вкъщи. Дойде си вечерта много изплашен и в тревожно състояние каза на кадъната си:

- Приготви за ядене, защото тази вечер няма да си лягаме да спим, с нас е свършено, тази нощ ще бягаме в Турция. Русите са влезли в Севлиево. Ние ходихме да се бием с тях. Бяхме няколко хиляди и тъкмо се канехме да слизаме в града и да ги пъдим оттам срещу нас като изскочиха 30 – 40 московци на катани /големи коне/, ние гърмим по тях, а те с ръце хващат нашите куршуми и ги хвърлят по нас. Ние се изплашихме и започнахме да бягаме. Те като ни нагазиха със шашките /сабите/ си, сякоха ни като краставици.

Още същата вечер, след вечеря започнаха да товарят на колата най-необходимата си покъщина и през нощта потеглиха за Турция."

Съгласно Берлинския договор на Великите сили, избягалите турци придобили право на имотите си и те започнали да се завръщат в България да живеят и да разполагат с имотите си.

В предавателните актове за преотстъпена недвижима собственост от турци на българи се срещат следните турски имена:

1. Узун Ахмед оглу Хасан
2. Мехмед оглу Хамза
3. Юсеин Мелазин
4. Дервиш оглу Али
5. Агуб Баше оглу
6. Ибрахим Бендерли оглу
7. Дахло оглу Мехмед
8. Баше оглу Мехмед
9. Дараме оглу Ахмед
10. Хюсеин Ходжа
11. Аглико оглу Адраман
12. Мурад Ходжа
13. Кара Молла оглу Али
14. Хюсеин Онбаши
15. Грашно оглу Исмаил и др.

В тези актове се срещат и следните български имена /като купувачи и общински писари/:

1. Иван Василев Караиванов
2. Пенчо Лалев Марешки
3. Марин Добрев
4. Архим. Макари Иванов
5. Стоян Найденов

6. Найден Генков
7. Тотю Цонков
8. Димитър Койнов
9. Иван Добрев
10. Илия П. Илиев и др.

През следващите години турците напълно напуснали Врабево. Учителят Стоян Минковски през 1890 г. съобщава на училищната инспекция, че по това време във Врабево има 200 български къщи, 3 цигански и нито една турска къща.

Първото преброяване във Врабево станало през 1881 г., а резултатите са : българи – 967, турци – 290 и цигани - 16, всичко – 1273 човека.

Местностите, в които са се намирали имотите на по-богатите турци и днес носят техните имена: Чантовото, Узунбозалък, Асанкьовото, Курдовото, Урманчовите качки, Исиньолу, Дилишовото, Иньовското и много други места. А семействата – Карахасани, Карамоловци и други, носят прякора на турците, от които са закупили имотите си.

Родове и фамилии във Врабево от 1878 г. до 2000 г.

А

Аджамовци	Агумите	Амповци	

Б

Бакалите	Барковци	Балевци	Бандарлиите
Босевци	Бояджиите	Балювци	*Божковци*
Боржуците	Банковци	Баръмите	Боевци
Бояклиите	*Бериевци*	Борджиите	

В

Ванковци	Вълевци	Въляците	Влашките
Вачковци	Вълчовци	Вътковци	Войковци
Велчовци	*Вателеви*	Василевци	Въденски

Г

Гадевци	Гатевци	Гетовци	Ганеците
Гимиджии	Габровски	Гачковци	Ганчовци
Грънчарите	Глушковци	Георгиевци	*Годовци*
Ганковци	Генковци	Герганси	
Гърбовци	*Герасовци*	Гаджалски	

Д

Дичевци	Давидови	*Джуровци*	*Делипенковци*
Добревци	Данчеви	Драгановци	Дочеви
Дянковци	Данковци	Деликъневци	Доковци
Деликъневци	*Дингилите*	*Дечковци*	Дамяновци
Делийци	Джамбазите	Димови	Добревци
Диневи	Даляците	Дудевци	Драшковци
Джаралийци	Драгневци	Длъжковци	
Доневи	*Джабраилите*	*Дулевци*	

Е

Енчевци	Емиловци		

З

Заяците	Зъзровци	Зюмбюлите	Златевци

И

Иванжийски *Илчовци*	Игнатовски	Ивановци	Илиевци

Й

Йоевци Йовчеви	Йонковци Йоловци	Йоакимовци Йотовци	Йочевци

К

Казанджиите Кайряците *Керкенезите* *Кюркчиите* Калчевци Кировци Кривошиевци *Карабоеви* Карагьозите	Ковочевци Кръстевци Куняците Коевци Каракушите Касалиите Карахасаните Койнаковци *Кутровци*	Кокушерите Кацарите Колеви Калестровци *Кеневци* Коркините Късевци *Къндевци* Калоферски	Койновци Кънчевци Къневци *Карадянковци* Костовци Капуците *Катранджиите* *Кичуците*

Л

Лютовци	*Ламбовци*	Лалевци	

М

Маноеви Маринови Моравски Малчовци *Миховци*	Марковци Миковски Миленски Минковци *Мошаците*	*Мачковци* Матеевци Матевци Мишевски	Магдалините Милювци Мичовци *Маряците*

Н

Найденовци	Начовци	Неновци	*Нешковци*
Нановци	Недевци	Нанковци	*Недковци*
Никовци	Недялковци	Николовци	Никифоровци
Ненковци			

П

Павлеци	Пранговци	*Пънковци*	Пеневци
Пейковци	Пушкарите	*Пицовци*	Петровци
Поневци	Папурковци	Поповци	Пенковци
Папазите	Пандурски	Палангурски	Пенчевци
Павловци	Петковци	*Павковци*	*Пеевци*
Перевци	Поняците	Пачници	

Р

Райковци	*Радевци*	Рошковци	Робите
Ребровци	Ралчевски	Радоевци	Раяновци
Радковци	*Ръдковци*	*Рабаджиите*	Радионовци

С

Сапунджиите	Славковци	Спахиите	Славчевци
Станчевци	Стоевци	Съчковци	Стайковци
Семковци	Спасовци	Стойновци	Стефановци
Станевци	Съевци	Сяровци	Симеоновци

Т

Тайнеци	Тодорови	*Томевци*	Танчовци
Топали	Теофилови	Табаците	Тотевци
Тиханови	Терзиеви	*Топузите*	*Тиревци*
Тошковци	*Толяците*	Тутеците	Тобовци

У

Урумите			

Х

Хаджиите	*Халваджиите*	Христовци	Хрътковци

Ц

Цановци Цвятковци	Цочеви Цачевци	Цановци Цонковци	Цветановци Цанковци

Ч

Чакъри Черкези	Чолаци Чуковци	Чауши	Чомпалите

Ш

Шарковци	Шейтани	*Шойляци*	

Я

Ярлиите	Янковци	Якимовци	

Заб.: Подчертаните с наклонен курсив имена са на изчезнали вече родове от Врабево.

Врабево от чисто българско село през XV и XVI век през 1640-1643 г. е обезлюдено и в него остават да живеят само 7 домакинства. Превръща се в типично турско село. След Освобождението започва бързото заселване на родове от балканските селища. Най-вероятно това са завърналите се пра-пра-внуци на изселилите се българи. От 1878 г. до 2000 г. във Врабево се заселват 216 родове и фамилии. От тях родовете са 135, изчезнали са 73, към момента в селото има 62 рода. Наименованията на фамилиите и родовете са се образували, като за основа са използвани лични имена и са добавяни различни окончания.

С П Р А В К А
за заселилите се родове в с. Врабево 1879 г. – 1915 г.

I. с. Враца /с. Стефаново/

Божковци
Борджиите
Гърбовци
Бояклиите
Въляците
Джуровци
Карабоеви
Казанджиите
Капуците
Койнаците
Кеневци
Къндевци
Ламбовци
Маряците
Минковци
Малчовци
Недковци
Никовци
Папазите
Папурковци
Поневци
Райковци
Раян Николов
Рожковци
Сапунджиите
Халваджиите
Чомпалите
Шарковци
Цочовци

II. с. Ново село и Острец /гр. Априлци/

Бакалите/Щърбаните
Бандарлиите
Гинеците
Гадювци
Джаралиите
Доню Венков Донев
Зъзровци
Илчовци
Йочевци
Касалиите
Карадянковци
Ковачите/Дядо Матю
Костовци
Кокошерите
Кръстю Мичев
Матеевци
Павковци
Пицовци
Пачниците
Пековци
Пънковци
Петко Матев
Радювци/Делипенковци
Ребровци
Ръдковци/Генковци
Толяците
Тутеците
Цановци

III. с. Видима /гр. Априлци/

Калестровци
Лютовци
Тайнеци

IV. с. Зла река

Бериевци
Васил Миленски
Вълковци
Георги Стоев
Гетовци
Кошутите
Кюркчиите
Магдалинците
Робите
Тобовци
Цачовци
Цочо Сяровски

V. с. Патрешко

Аджамовци
Даляците
Дингилите
Кичуците
Нановци/Христо, Колю
Топузите
Тошко Ст. Ковачев
Христо Пенков

VI. гр. Троян

Карагьозите
Керкенезите
Радювци/Калчо и Иван

VII. гр. Калофер

Пенко Марков Калоферски

VIII. гр. Севлиево

Ватеви

IX. с. Колибито /с. Черни осъм/

Гачковци
Дулевци/Томи Минков
Нешковци
Мошаците/Агумите
Семковци
Томевци/Томи Иванов

X. с. Гумошник

Джабраилите
Деликъневци
Куняците
Мачковци
поп Хр. Калоферски

XI. Дебневски колиби и с. Велчево

Кръстювци
Ночевци/м. Каменно бърдо/
Шолеците
Цочо Йонков/м. Каменно бърдо/

XII. с. Млечево

Тодор и Илия Недялкови
Пею Даскалов
Беню и Васил Йонкови

XIII. гр. Панагюрище

Георги Панагюрски

XIV. с. Белиш

Балювци
Ганеците
Глушковци
Годовци
Драшковци
Кутровци
Ковачите/Илиевци
Колю Влашки
Катранджиите
Миховци
Пеювци
Рабаджиите
Спахиите
Тиревци/Босевци

XV. с. Скандало

Герасовци
Дечковци
Лафчиите
Мареците
Нановци
Поневци
Ванковци
Войковци
Заяците
Коркините
Пею Недялков
Петър Кънчев
Топалите/Беню и Стою
Топузите/Карахасаните
Данко Матев
Хаджиите

О Б О Б Щ Е Н А С П Р А В К А

на заселените родове в с. Врабево
1879 г. – 1915 г.

№	Населени места	Брой родове
1	с. Враца /с. Стефаново/	29
2	с. Ново село и Острец /гр. Априлци/	28
3	с. Видима /гр. Априлци/	3
4	с. Зла река /гр. Априлци/	14
5	с. Патрешко	8
6	гр. Троян	3
7	гр. Калофер	1
8	гр. Севлиево	1
9	с. Колибито /с. Черни осъм/	6
10	с. Гумошник	5
11	Дебневски махали и с. Велчево	4
12	с. Млечево	3
13	гр. Панагюрище	1
14	с. Белиш	14
15	с. Скандало	16
От 15 населени места се заселват всичко:		136 рода

От горната справка е видно, че след Освобождението от турско робство за 35 години във Врабево се заселват 136 рода. Най-много от тях са от гр. Априлци – 45 рода, от с. Стефаново – 29 рода, с. Скандало – 16 рода и с. Белиш – 14 рода. Близко е до истината, че тези родове, завърнали се във Врабево, са внуци и правнуци на прогонените от родните им места през 17 и 18 век техни дядовци и прадядовци.

С П Р А В К А
за преселените в с. Врабево
1955 г. – 1960 г.

№	Година	Глава на домакинството	Членове	Идва от:
1	1955	Марин Ралчев Станевски	4	м. Маргатина
2	1958	Стойчо Ралчев Станевски	3	м. Маргатина
3	1958	Иван Ралчев Станевски	3	м. Маргатина
4	1958	Иван Христов Влашки	5	м. Маргатина
5	1958	Цанко Георгиев Игнатов	4	м. Маргатина
6	1959	Иван Петков Влашки	1	м. Маргатина
7	1958	Велика Стойчева Станевска	1	м. Маргатина
8	1958	Георги и Ралчо Станевски	2	м. Маргатина
9	1958	Иванка Ралчева Станевска	1	м. Маргатина
Всичко:		9 домакинства	24 члена	
10	1957	Минко Колев Тобов	6	м. Тобовска
11	1957	Йонко Петков Тобов	7	м. Тобовска
12	1958	Колю Кънчев Тобов	4	м. Тобовска
13	1958	Марин Кънчев Тобов	4	м. Тобовска
14	1958	Марин Пенков Ников	6	м. Тобовска
15	1958	Марин Минков Тобов	5	м. Тобовска
16	1958	Петко Минков Тобов	5	м. Тобовска
17	1958	Тодор Иванов Кънев	4	м. Тобовска
18	1958	Никола Петков Николов	4	м. Тобовска
19	1958	Стойно Колев Тобов	6	м. Тобовска
20	1958	Петко Колев Тобов	7	м. Тобовска
Всичко:		11 домакинства	58 члена	
21	1956	Найден Йосифов Якимов	7	с. Загражден
22	1956	Георги Харалампиев Ампов	7	с. Загражден
23	1956	Янко Христов Янков	3	с. Загражден
24	1956	Петър Игнатов Георгиев	1	с. Загражден
25	1956	Димитър Василев	1	с. Загражден
Всичко:		5 домакинства	19 члена	
Общо:		25 домакинства	101 члена	

Причините за изселването от мах. Маргатина и мах. Тобовска в Зла река са намалените възможности за препитание на семействата си и закриването на училищата по места. Семействата от Загражден, Плевенско напускат поради наводненията, които причинява р. Дунав.

Врабево по това време се развива интензивно. ТКЗС предлага работни места. Има училище и детска градина. На изгодни цени се продават къщи и селища.

Заселниците от трите места са изключително работни хора. Стават членове на ТКЗС и са активни кооператори. Закупуват стари къщи, ремонтират ги, строят нови. Спечелват уважението на врабевени.

С П Р А В К А - И З В Л Е Ч Е Н И Е

за родените, умрелите, заселените и изселените в с. Врабево, община Троян, за периода 1900 – 2000 г.

година	родени	умрели	заселени	изселени	+ прираст	-
1900	103	78			+ 25	
1901	88	80			+ 8	
1902	75	57			+ 18	
1903	92	54			+ 38	
1904	84	28			+ 56	
1905	106	31			+ 75	
1906	81	26			+ 55	
1907	75	39			+ 36	
1908	98	38			+ 60	
1909	79	53			+ 26	
1910	101	31			+ 70	
1911	61	28			+ 33	
1912	92	29			+ 53	
1913	35	54				- 19
1914	88	25			+ 63	

1915	70	38			+ 32	
1916	28	61				- 33
1917	16	56				- 40
1918	34	49				- 15
1919	50	29			+ 21	
1920	64	25			+ 39	
1921	67	31			+ 36	
1922	54	30			+ 24	
1923	68	67			+ 1	
1924	61	32			+ 29	
1925	61	53			+ 8	
1926	53	35			+ 18	
1927	45	50				- 5
1928	43	40			+ 3	
1929	46	24	1	12	+ 11	
1930	49	29	4	6	+ 18	
1931	64	28		4	+ 32	
1932	50	31		2	+ 25	
1933	49	31	5	8	+ 15	
1934	58	26	1	9	+ 24	
1935	50	34	3		+ 19	
1936	47	35		3	+ 9	
1937	51	30	5	6	+ 20	
1938	58	32	4	17	+ 13	
1939	50	32	4	15	+ 7	
1940	56	27	16	37	+ 8	
1941	32	29	21	23	+ 1	
1942	32	34	26	22	+ 2	
1943	27	36	7	39		- 41
1944	48	31	6	16	+ 7	
1945	30	24	32	21	+ 17	
1946	39	32	27	47		- 13
1947	20	36	20	25		- 21
1948	38	37	20	35		- 14
1949	44	32	15	25	+ 2	
1950	39	16	8	21	+ 10	
1951	14	23	15	42		- 37
1952	35	36	2	21		- 20
1953	21	27	21	38		- 23

1954	30	13	24	31	+ 10	
1955	23	29	14	49		- 41
1956	30	28	29	94		- 63
1957	22	34	59	42	+ 5	
1958	37	22	9	43		- 19
1959	35	21	108	34	+ 88	
1960	33	35	28	56		- 30
1961	20	24	5	30		- 19
1962	30	34	17	43		- 30
1963	29	32	10	40		- 33
1964	25	22	6	37		- 28
1965	23	25	6	40		- 36
1966	18	19	7	20		- 14
1967	12	30	21	37		- 34
1968	18	24	17	33		- 32
1969	14	35	15	39		- 45
1970	21	24	10	43		- 36
1971	28	32	7	29		- 26
1972	21	42	19	40		- 42
1973	23	39	21	33		- 28
1974	17	26	8	25		- 26
1975	19	32	13	33		- 33
1976	14	37				- 23
1977	10	42				- 32
1978	12	27				- 15
1979	3	32				- 29
1980	9	33				- 24
1981	9	32				- 23
1982	7	25				- 18
1983	9	35				- 26
1984	5	36				- 31
1985	4	39				- 35
1986	7	20				- 13
1987	8	41				- 33
1988	5	39				- 34
1989	5	46				- 41
1990	7	39				- 32
1991	4	35				- 31
1992	7	42				- 35

1993	4	38				- 34
1994	7	35				- 28
1995	10	35				- 25
1996	4	43				- 39
1997	8	28				- 20
1998	6	30				- 24
1999	6	30				- 24
2000	4	36				- 32
20 век:	**3632**	**3416**	**718**	**1354**	**+ 1170**	**- 1590**

20 век:	Отрицат. прираст - 420
Най-много родени:	1905 г. - 106 деца
Най-много починали:	1901 г. - 80 човека
Най-много заселени:	1959 г. - 108 човека
Най-много изселени:	1956 г. - 94 човека
Най-голям положителен прираст:	1959 г. + 88
Най-голям отрицателен прираст:	1972 г. – 42
Най-малко родени:	1979 г. – 3 деца
Най-малко умрели:	1950 г. – 16 човека
Най-малък положителен прираст:	1941 г. + 1
Най-малък отрицателен прираст:	1927 г. – 16

От горната справка е видно, че за периода 1900 – 1930 и 1975 – 2000 г. няма данни за заселени и изселени понеже липсват в регистрите, а се знае, че най-много заселени във Врабево е имало от 1880 г. до 1915 г. Населението на Врабево през първите 50 години на 20 век се развивало добре с положителен прираст, а след 1940 – 1950 г. започва срив в прираста на населението. Това се дължи на факта, че много млади семейства се изселват в градовете да търсят препитание. От справката ясно се вижда, че с. Врабево застарява с бързи темпове. В последните 40 години се отчита всяка година отрицателен прираст, такава е тенденцията в цяла България.

СПРАВКА ЗА СТОЛЕТНИЦИТЕ
на с. Врабево, открити в архивите на кметството и църквата към 30 юни 2001 г.

1. Тодор Маринов (1808 – 1918)	110 години
2. Петко Дудев (1807- 06.02.1914)	107 години
3. Васил Христов Заяков (1837- 14.04.1943)	106 години
4. Къню Стоянов (1813-07.03.1918)	105 години
5. Стоян Г. Халваджийски (1848-27.09.1953)	105 години
6. Кера Радоева Георгиева (1808-18.05.1911)	103 години
7. Стана Кънчова (1824-15.11.1924)	100 години
8. Димитър Радоев (1802-03.12.1901)	99 години
9. Ана Михайлова Стойкова (1849-19.11.1948)	99 години
10. Никола Дочев Поневски (1860-07.03.1959)	99 години
11. Радой Боюклийски (1837-07.04.1935)	98 години
12. Рада Печова (1822-11.11.1920)	98 години
13. Йонко Цачев (1834-08.06.1932)	98 години
14. Герган Гадев Дренски (1864-07.08.1962)	98 години
15. Костадин Николов Сяров (03.06.1886-26.01.1987)	100 години
16. Рада Коева Карагьозова (03.10.1901-09.02.2001)	99 години

Живи врабевени над 90-годишна възраст към 30.VI.2001 г.

1. Иван Минков Пъдевски /Калейчанина/ - 24.07.1905 г.
2. Драгна Тодорова Колева - 11.09.1909 г.
3. Елена Димитрова Пенова - 21.10.1909 г.
4. Елена Тодорова Чепкенлиева - 22.05.1910 г.
5. Стана Стойчева Войковска - 17.09.1910 г.
6. Радой Маринов Боюклийски - 27.10.1910 г.
7. Цочо Иванов Йочевски - 18.10.1911 г.
8. Димитра Нинушева Карагьозова - 28.10.1911 г.

С П Р А В К А

за средната възраст на починалите жители на с. Врабево, Община Троян за периода 1950 г. - 1999 г.

Период	Общо	Деца под 10 години	Средна възраст на починалите (без децата)
1950 - 1959	228	6	66,4
1960 - 1969	275	2	73,4
1970 - 1979	330	-	73,6
1980 - 1989	350	-	76,0
1990 - 1999	355	-	77,5
1950 - 1999	1538	8	73,2

ИЗВАДКА
от преброяването през 1975 г. на с. Врабево

N	Наименование	мяр.	Врабево	Маргатина	Общо
1	Население общо:	бр.	1858	27	1885
	в т.ч. мъже	бр.	851	14	865
	в т.ч. жени	бр.	1007	13	1020
2	По възраст:				
	до 15 год. мъже	бр.	162	1	163
	жени	бр.	192	-	192
	от 15 до 54 год. мъже	бр.	330	3	333
	жени	бр.	409	2	411
	от 55 до 59 год. мъже	бр.	39	-	39
	жени	бр.	43	1	44
	над 60 год. мъже	бр.	291	10	301
	жени	бр.	352	10	362
3	По образование:				
	висше и полувисше	бр.	53	-	53
	средно общо и специално	бр.	161	-	161
	ПТУ, основно и начално	бр.	1475	26	1501
	деца до 7 год.	бр.	142	1	143

4	Жилища	бр.	566	25	591
5	Жилищна площ	$м^2$	25340	805	26145
6	Стаи и холове	бр.	1558	39	1597
7	Жил. площ на 1 лице (т.5 / т.1)	$м^2$	14	30	14

Н А С Е Л Е Н И Е

на с. Врабево, община Троян през различните преброявания

Година	Жители
1881	1 273
1895	1 061
1910	1 960
1926	2 162
1934	2 229
1946	2 376
1956	2 221
1975	1 837
1985	1 639
1992	1 321
2001	1 028

И З В А Д К А

от отчета на партийния секретар на с. Врабево Константин Карагьозов на 25.08.1980 г.

1. Население	1900 жители
- в т.ч. мъже	875 жители
- в т.ч. жени	1025 жители
- до 15-годишна възраст	374 жители
- в т.ч. мъже	176 жители
- в т.ч. жени	198 жители
- от 16 до 54-годишна възраст	770 жители
- в т.ч. мъже	350 жители
- в т.ч. жени	420 жители
- от 55 до 59-годишна възраст	84 жители
- в т.ч. мъже	39 жители
- в т.ч. жени	45 жители
- над 60-годишна възраст	672 жители
- в т.ч. мъже	310 жители
- в т.ч. жени	362 жители

- По големина в окръга от селата Врабево се нарежда на 11-то място, включително Дерманци и Александрово като центрове на селищни системи.
- В Троянската селищна система се нарежда на второ място след с. Орешак.

2. Домакинствата в с. Врабево 670 бр.

3. По образование населението се разпределя, както следва:

- висше и полувисше	72
- средни и средно спец.	198
- основно	1467
- деца до 7 год. възраст	163
4. Активно население	809
- в промишлеността	275

- селско стопанство 248
- обслужв. сфера и управление 159
- ученици между 16 и 18 г. 127

5. Социална политика

Успешно се решават и редица проблеми на социалната политика.

- В Средно оздравително училище "Минко Станев Карата" се учат 315 ученици с прием от Северна България.

Училището няколко пъти е реконструирано и разширявано и в момента е обзаведено със съвременни кабинети. Към него има две общежития за 180 ученици с по четири легла в стая. Училището и общежитията се отоплява с парно. Същото е комплектовано с добри специалисти учители и възпитатели.

- Селската здравна служба разполага с лекар, зъболекар, фелдшер, акушерка, медицинска сестра. Към Средното оздравително училище има отделно фелдшер и рехабилитатор.
- В детските заведения - ясла и детска градина са настанени от една до шест-годишна възраст 105 деца, за които се грижат две медицински сестри и две учителки. В момента сме започнали строителство на нова детска градина.
- В селото ни има над 450 частни телефона, над 150 леки коли, над 400 телевизора и много други придобивки.
- Влоговете на населението нараснаха от 924 хил. лв. през 1970 г. на 2600 хил. лв. през 1980 г. - с повече от 2,8 пъти. На домакинство се падат по 4330 лв.

В момента усилията на трудовите колективи са насочени към изпълнение на плана за 1980 г. и седмата петилетка.

Т О П О Н И М И Я Т А
на с. Врабево като извор на живот

Топонимията е паметта на земята. Тя съдържа данни за неписаната и забравена история на селищата; за присъствието на различни етноси и етническите контакти на отдавнашни исторически събития; за географските и климатични промени; за миналата стопанска дейност; за растенията, животните и биологичните видове, които може вече и да не съществуват. Ако имената на местностите и селищата оставаха неизменни, днес щяхме почти без проблеми да датираме възникването на селищата и да възстановяваме картината на живота в тях отпреди столетия и хилядолетия. Но имената имат различна продължителност на живот. Те са дело на тези, които живеят в селищата, т.е. те са преди всичко обществено явление и се изменят заедно с променящото се човешко общество. Така, както се променя и езикът, който говорим – бавно, постепенно, почти незабележимо за хората, но в същото време толкова сигурно и закономерно, колкото сигурна и закономерна е смяната на поколенията.

Всяко поколение е внесло нещо ново както в езика въобще, така и в собствените имена. От наследеното богатство заемаме и предаваме по живата верига на следващите поколения само това, което ни е потребно. По тази причина се запазват непроменени или частично променени имената, отнасящи се до големи или значими в стопанско отношение или като георграфски ориентири обекти, както и имената на селищата, на големите реки, върхове и пътища (доц. Мария Ангелова Атанасова, из „Топонимията на с. Павел като извор на историята", с. 1).

В 1585 г. с. Вирабива наброявало 104 български домакинства и 10-15 турски семейства (типично българско село). При започналото потурчване местните жители

отказвали да сменят своята вяра и да служат на турците и масово напускали родните си места и се заселвали в Балкана. Само за 60 години, в 1643 г. с. Рабива (Врабево) има едва 7 български семейства и 10-15 турски (типично турско селище през XVII век). Българите от останалите в селото български семейства, наричани впоследствие ярлийци (т.е. местни хора), безпрекословно обслужвали турците в селото и като миролюбиви българи живеели сравнително добре.

При изселването на българи от Севлиевската котловина и Ловешките предпланини към Балкана се създават първите махали. Само на 10 км от Врабево, в предпланините на Балкана, се създава махала Малко Врабево. По-късно тези махали се превръщат в български селища.

Нахлуването на турци от Мала Азия по нашите земи засилва миграцията към Балкана. Малкото останали българи в Рабива, и не само те, успяват да съхранят имената на част от местностите, обаче за два и половина века турско присъствие по нашите земи на много местности са наложени турски имена (обикновено на своите притежатели). Но имената на местности, които се смятали за светини още преди падането на България под турско робство българите са успели да запазят чрез предаване от поколение на поколение.

Такъв е примерът с чешмата в махала „Ламбанка", построена вероятно в началото на VII век от славянина Ламбо. По същото време първото село по нашите места, наречено „Грамадето", напуска влажната и водниста местност, където е изградено, и се премества 500 м на север около чешмата. Вече столетия махалата, където се намира чешмата, се нарича „Ламбанка". При настаняването на турците във Вирабива първият ходжа си направил къща точно до тази чешма. От 4-5 години

чешмата вече не съществува, но името ú ще се помни докато го има и Врабево.

Друго наименование от топонимията на Врабево, надживяло турското робство, е местността „Грамадето". Там е било първото селище, което по-късно е изместено по-нагоре, където по-рано изгрява слънцето, по-рано се топи снегът и възвишенията от север спират студените ветрове. Това наименование се е запазило и сега като име на местност.

До него се намира друга местност – „Сръбци". Това е типична славянска дума. „Сръбци" е първата местност, обработвана от новодошлите славяни по тези места, когато създали първото селище – „Грамадето". Новодошлите са били няколко близки рода, образували една общинария и построили тук своите домове – землянки. „Сръбци" е равно поле и се намира до техните къщи. И в книгата на Николай Ковачев „Топонимиятя на Троянско" тази местност съществува, както съществува и чешмата в махалата „Ламбанка".

Съществуват много местности и наименования, запазили своите имена и по време на турското владичество: „Царската чешма", „Мирови расти", „Червещица", „Петров дол", „Марин дол", „Гърми дол", „Ледево", „Царевец", „Вртешница", „Калоянова черква", „Хармането", „Пладнището", „Варденото", „Раздоле", „Ливадето", „Лазарица" и др.

Но съществуват и много местности, които са загубили своите български наименования. След идването на турците те са променени и до днес носят турски имена. При тази асимилация и наличието на ограничен брой българи в селото запазването на някои имена е геройство за местните жители. Преживели 500 години турско робство, местностите с български наименования още пазят своите имена, защото повечето от тях са свързани с

историята на с. Врабево, и по-точно с войната на Византния срещу България, водена от цар Асен и цар Петър по нашите земи.

Такава местност е „Кърваво поле”. По време на войната това поле е потънало в кръвта на българи и ромеи. По време на робството то придобива името „Кара поле”, но и до днес се знае като „Кърваво поле”. Поради лютите ръкопашни боеве между българи и византийци дерето „Червещица” е наречено така, защото вместо вода в него потекла кръвта на убитите войници.

„Петров дол” е десният приток на „Червещица”, който по всяка вероятност е охраняван от войските на цар Петър. „Царската чешма” се намира на височината над „Кърваво поле”, откъдето цар Асен е ръководил военните действия. Оттам цялото бойно поле се виждало като на длан. Местността „Робово бърдо” е най-високата част от врабевското землище. Предполага се, че заловените пленници са докарвани да се поклонят пред цар Асен и са държани в плен на тази височина. Махала „Царевец” се намира в най-ниската част на селото и в легендата се говори, че по време на войната тук са лагерували приближени на царя или други царски особи.

Други наименования от топонимията на Врабево, преживели турското иго, са местностите „Ледево”, „Калоянова черква” и „Марин дол” (и за трите има легенди, разказани в началото на тази книга). Част от легендите, както и тази за „Гяур баир”, малко се различават от научните разработки за богомилите по нашите места, но народната памет ги е съхранила, както и топонимията на местностите, преживели бурите на две робства и запазени от малкото останали врабевени.

Не се знае със сигурност дали всички запазени легенди са съхранени единствено от неизселилите се 7 семейства от Врабево. Възможно е българите, напуснали

селото, да са разказвали тези легенди на своите деца, внуци и правнуци и така да са стигнали до наши дни. Пример за това е песента за „Млад Стоян и мома Диляна", възпяла легендата за „Гяур баир", поместена в началото на книгата и изпълнявана и предадена от баба Генка Лазарова от с. Скандало и записана от учителя Недялко Маринов.

Легендата за местността „Каля черква", свързана с името на цар Калоян, също е жива до днес и местността се тачи като свято място. Аз още си спомням, че преди 40-50 години на това място имаше кръст и свещеници идвършваха там богослужение с курбан и осветяване на вода на Спасов ден. Интересен е фактът, че само около Търново и Врабево има такива царски наименования. По всяка вероятност близостта на селото до тогавашната столица Търново е оказало своето положително въздействие върху местното население.

Така топонимията на с. Враево представя живата история на селото. Макар и помрачена малко от прахта на забравата, народната памет е жива и тя уважава своята история.

Десетки пъти по-малко са местностите с турски имена и това е нормално. При два века турско робство във Врабево, без наличието на достатъчно българи, обяснимо е местностите да имат турски имена. Вярно е и това, че етносът, който стопанисва тези земи, диктува и техните имена. След Освобождението през 1878 г. при масовото закупуване на земи от заминаващите си турци, някои от наименованията както на местностите, така и на българските родове, които са закупили земите им, са придобили и техните имена: „Караибрямка", закупена от турчина Кара Ибрям; „Карахасански огради, закупени от Карахасан, българите закупили имота се наричат Карахасаните; от „Керкенезкото", „Керкенезката гора"

(Соколова гора) – закупилият ги род се нарича Керкенезите.

Съществуват още много местности с турски наименования: „Курдева могила”, „Пекиличаир”, „Асанкевото”, „Чантовото”, „Сорутът”, „Сачан дол”, „Таушан гюне”, „Узун бозалък”, „Понека”, „Каракушево”, „Инюското”, „Калпаклач” и др.

Освен начина на образуване на наименованията на местонстите във Врабево ще представим и наименованията на всички местности, съществували през 1960 г., описани в книгата на Николай Ковачев „Топонимията на Троянско”. Това представлява подробен списък на всички местности, дерета, пътища, чешми, кладенци и други наименования, тяхното правилно изписване и изговор, както и наименованието им на врабевски диалект от началото на XX век.

Топонимна система

Топонимичната система на Врабево не прави изключение от тази на останалите селища от Троянско и Севлиевско.

От семантична гледна точка съставът на тази система може да се класифицира в три основни групи: водни названия (хидроними), местностни названия (ороними) и селищни названия (ойконими), като всяка група от своя страна се диференцира в подгрупи.

I. Класификация на водните названия (ВН)

Повечето от водните обекти са долове, вирове, кладенци, извори и дерета: Гърми дол, Петров дол и т.н. Има и местности, които носят имена на долове: Минчов дол, Сачан дол, Раздоле.

А. Физико-географски водни названия

Това са наименования на водни обекти и местности, тясно свързани с физико-географските особености на дадения обект, с неговата форма, с пространствени и други качества, със специфичността на почвата, на околната местност, на животинския и растителния свят. Те могат да притежават анатомични названия или да означават брой на водните обекти. Възоснова на семантичните им особености те могат да бъдат поделени на отделни подгрупи:

– Водни названия, които означават географски обекти: Ганешкият вир, Ливадската долчина и др.

– Водни названия според пространствени белези и свойства на водата: Раздоле, Зли дол, Въртешница.

– Водни названия по особености на почвата, на местността и околната природа: Червещица.

Б. Водни названия от други топоними: Врабевската чешма, Начовата чешма, Иванчината чешма.

В. Културно-исторически водни названия: Орманчови качки

– По поверия за лековитост: Миризливата вода.

– Във връзка с предания и легенди: Хайдушкото кладенче.

Г. Посесивни водни названия: Петров дол, Ганешки скок, Барковски дол.

Д. Водни названия от лични имена: Марин дол, Петров дол.

II. Класификация на местностните названия (МН)

А. Физико-географски местностни названия: Валогът, Понекът, Пряслапът, Трапът и др.

– Местностни названия, означаващи вида или изгледа на местности: Задънката, Клинът, Остра могила, Суругът, Шарпатица.

– Местностни названия във връзка с пространствени белези на обекта: Големият сурут, Гяур баир и др.

– Местностни названия, свързани с вида и свойствата на почвата и др.: Гнилникът, Кайряшкото, Белите камъни, Кара поле.

– Местностни названия във връзка с растителност и представи за нея: Бозалъкът, Габрикът, Папратлъкът, Сазът, Шумната могила, Върбакът, Липакът, Ливадето, Китката.

Б. Местностни названия от други топоними: Пладнището, Шамакът.

В. Местностни названия във връзка със земеделието и негови клонове: Хармането.

Г. Културно-исторически местностни названия във връзка с овощарство, лозарство, градинарство: Бахчалъка, Разсадница, Лозята, Бахчата.

– Местностни названия във връзка с животновъдството: Ливадето, Мерата, Узунбозалъка, Сечинака, Бозалъците.

– Местностни названия във връзка с религиозни представи, култови сгради, гробища, легенди: Каля черква, Хайдушкото, Черковските орехи, Българските гробища, Турските гробища, Двата гроба, Гяур баир, Елица и др.

Г. Посесивни местностни названия

– Местностни названия с топонимичен суфикс (наставка): Барковец, Лазарица, Казийка.

– Местностни названия от прилагателни имена: Дядовото Вълково, Дядовото Георгево, Дядовото Матево, Ковачевското, Чантовото, Вакувското, Врабевското, Ганешкото, Казанджийското, Калугерското, Папазкото, Пушкарското, Топузкото, Спахийското, Пицовското, Калестровското, Ганковското, Пънковското, Райковското, Раяновото, Рошковското, Деликъневското и др.

НАИМЕНОВАНИЯ
на местностите в с. Врабево през 1960 г. (от „Топонимията на Троянско” на Николай Ковачев) и изговорът им на врабевски диалект

Ачовете – Ачуити
Бабастанското – Бъбъстанскуту
Баира – Бъиръ
Барковец – Баркуиц
Барковски дол – Баркуски дол
Баш бунар – Баш бунар
Бахчалъка – Бъхчълъкъ
Белите камъни – Белити камъни
Бозалъците – Бузълъцити
Борджушкото – Буржушкуту
Босевската воденица – Босюскътъ удиницъ
Босевското – Босюскуту
Бостането – Бустаниту
Бостаните – Бустанити
Бузева качка – Бузюъ качкъ
Бузевото – Бузюуту
Букакът – Букакът
Българските гробища – Българскити гробищъ
Българските лозя – Българскити лузя
Варденият сурут – Вардьънийът сурут
Варденото – Вардинуту
Велчова ограда – Велчуъ уградъ
Воденичарският път – Вуденичарскийът път
Врабевската чешма – Врабюскътъ чишмъ
Врачанският път – Врачанскийът път
Въртешница – Врътешницъ
В дола – В дулъ
Габрикът – Гъбрикът
Ганешката воденица – Ганишкътъ удениць

Ганешки скок – Ганъъшкиът скок
Ганешкото – Ганъъшкуту
Герме кая – Гирме къйиъ
Горният валог – Горнийът валуг
Гобово бърдо – Гобуу бърду
Голерът – Гулерът
Големият сурут – Гулемийът сурут
Горен Парезлик – горъън Паризлик
Горна дъбрава – Горнъ дъбравъ
Гробищата – Гробищътъ
Гъзерът – Гъзъърът
Гърми дол – Гърми дол
Гюрлюкът – Гирлюкът
Гяур баир – Гъур бъир
Данковата стока – Данкувътъ стокъ
Джамбазката ливада – Жъмбаскътъ ливадъ
Джаралийското – жърълискуту
Добревската воденица – Добрюскътъ вудиницъ
Долен Парезлик – Дольън паръзлик
Долната дъбрава – Долнътъ дъбраъ
Долът – дулът
Дядовата Матева воденица – Дядуътъ Матюъ удиницъ
Дядовата Пънкова качка – Дядуътъ Пънкуъ качкъ
Дядовата Боева воденица – Дядуътъ Боюъ удиницъ
Дъскотевец – Дъскотюиц
Дядовото вълково кладенче – Дядууту Вълкуу кладъънчи
Дядовото Матево – Дядууту Матюу
Егуменското – Ъгумскуту
Елица – Илицъ
Ергенския вир – Иргенскийъ вир
Ерлийските даями – Йърлийскити дъйми
Зли дол – Зли дол
Ивчовото - Ивчууту
Иванчината чешма – Иванчинтъ чушмъ

Изворът – Извурът
Иневското – Инюскуту
Кадиевото – Къдийууту
Казанджийското – Къзънджискуту
Казийка – Къзийкъ
Калугерското – Кълугърскуту
Каля черква – Кальъ черкуъ
Камъка – Камъкъ (площад)
Капаклач – Къпъклач
Карайбрянка – Кърайбрянкъ
Капъклъка – Къпъклъкъ (в м. Понека)
Каракушево – Къръкушуу
Кара поле – Къръ пуле
Карахасански огради – Къръасански уграи
Карталовото – Кърталууту
Касалийските лъки – Късълийскити лъки
Касалийските воденици – Късълискити удиници
Касалийското – Късълискуту
Керимка – Киримкъ
Керкенезка гора – Киркинескъ гуръ
Керкенезки габарци – Киркинески гъбарци
Керкенезкото – Киркинускуту
Кеси кору – Киси куру
Киречка – Киречкъ
Китката – Киткътъ (връх)
Кованлъка – Кувънлъкъ
Ковашкото – Кувашкуту
Козевото – Козюуту
Койнашкото – Куйнашкуту
Копадън махала – Купъдън мъйлъ
Копакът – Купакът
Копито – Купиту
Коркинска ограда – Куркинскъ уграъ
Костовската чешма – Костускътъ чюшмъ

Край селището – Кръй селищиту
Край селото – Кръй селуту
Кунешката воденица – Куньъшкътъ удиницъ
Курдева могила – Курдьуъ мугилъ
Курдевото - Курдюуту
Калъ тепе – Кълъ типе
Къндевски даями – Къндюски дъйми
Лазарица – Лазърицъ
Ламбанка – Лъмбанкъ
Ледево – Ледюу
Лехата – Лихътъ
Ливадето – Ливадиту
Ливадската долчина – Ливацкътъ дулчинъ
Ливадският път – Ливацкият път
Липакът – липакът
Ловчанският път – Лофчънскийът път
Лъките – Лъкити
Малка Лазарица – Малкъ Лазърцъ
Малко Врабево – Малку Врабюу (махала)
Марашите – Мърашити
Маргатина – Маргътинъ (махала във Врабево)
Марешка чешма – Марьъщ.шкъ чушмъ
Марешко гюне – Марьъшку гине
Матеевска ограда – Матеюускъ уградъ
Матеевският вир – Мътеюскиът вир
Матеевското – Мътеюскуту
Миленското – Мильънскуту
Минчов дол – Минчуф дол
Мунева локва – Мунюъ локвъ
Мъртъвта – Мъртъфтъ
Над Ливадския път – Нът Ливатскийъ път
Над Ловчанския път – Нът Лофчънскийъ път
Над Севлиевския път – Нът Сивлиюскийъ път
Над село – Нът селу

Над турските гробища – Нът турскити тробищъ
Начова чешма – Начуъ чюшмъ
Оградето – Уграиту
Орлова глава – Урловъ глъвъ
Орман дере – Урман дире
Орманчови качки – Урманчуи качки
Остра могила – Остръ мугилъ
Папазкото – Папаскуту
Папратлък – Папръткък
Папуркова локва – Пъпуркуъ локвъ
Папурковото – Пъпуркууту
Парежникът – Парижникът
Пейовското – Пейускуту
Пекиличаир - Пикиличиир
Петковото – Петкууту
Петров дол – петруф дол
Пицовското – Пицускуту
Пладнището – Плъднищиту
Плескуда – Плискудъ
Под гюнето – Пуд гинету
Под Гяур баир – Пуд Гъур бъир
Под Копитото – Пут Купитуту
Под Ловчанския път – Пут Лофчънскийъ път
Под Севлиевския път – Пут Сивлиюскийъ път
Под село – Пут селу
Под Таушан тепе – пут Тъушан типе
Полето – Пулету
При моста – При мостъ
При воденицата – При удиницътъ
При саята – При съйътъ
При сламата – При сламътъ
Пряслапът – Пряслъпът
Пънковска качка – Пънкускъ качкъ
Раздоле – Ръздоли

Разсадница – Ръсадницъ
Раяновото – Ръянувуту
Робово бърдо – Робуву бърду
Сазът – Сазът
Саковското – Съкофскуту
Смирча – Смирчъ
Суватът – Суатът
Сой баир – Сой Бъир
Стоевата воденица – Стойувътъ удиницъ
Стоката – Стокътъ
Сурутът – Сурутът
Съчан дол – Съчан дол
Тайнешкото – Тайнишкуту
Таушан гюне – Тъушан гине
Топал меше – тупал мише
Топузката воденица – Тупускътъ удиницъ
Топузкото – Тупускуту
Тотевското – Тотюскуту
Турските гробища – Турскити гробищъ
Тутешки огради – Тутъъшки угради
Узун бозалък – Узун бузълък
Узун чаир – Узун чъир
Урум конак – урум конак
Хаджийска бахча – Хаджийскътъ бъхчъ
Хармането – Ърманиту
Хасанкевото – Ъсанкюуту
Хюсеиноолу – Исинюулу
Цановската чешма – Цанюскътъ чюшмъ
Цановското – Цанускуту
Царевец – Царевиц
Царската чешма – Царскътъ чюшмъ
Червената могила – Чървенътъ мугилъ
Червещица – Чървищицъ
Чипилски връх – Чипилиски връх

Чантовото – Чантууту
Чомпалското – Чумпалскуту
Шарпатица – Шърпатицъ
Шарковското – Шаркускуту
Шейтанска качка – Шъйтанскъ качкъ
Шолешкото – Шольъшкуту
Шумната могила – Шумнатъ мугилъ
Шурлът – Шурлът
Ялъ бунар – Ялъ бунар

РЕЧНИК
на турските термини

- **Ага** - господар
- **Акче** – стара османска сребърна монета, равна на около 1/50 от гроша; до XVII век единствената сребърна монетна единица в Османската империя
- **Афирим** - браво
- **Бей** – титла с широк спектър от значения
- **Бенак** – единица за облагане с поземлен данък
- **Бимбашия** - дружинен командир
- **Боаз** - тясно място за преминаване
- **Бурма** - гайка
- **Вилает** – област, провинция
- **Войнук** – немюсюлманин, изпълняващ специални задължения, предимно гледане на султанските коне; при война участва в походите във войнушкия корпус
- **Гавазин** - телохранител
- **Гозба** – ястие
- **Гюне** – височина

- **Дефтер** – регистър
- **Джендем** - опасно място
- **Дувар** - зидария от камък
- **Емин** – доверено лице - чиновник, който събира приходите
- **Испенче** – поземлено облагане, плащано от немюсюлманското зависимо население на феодалните владетели; възлиза на 25 акчета
- **Каза** – административно-териториална единица, околия
- **Каймаканин** - околийски началник
- **Кауш** - затвор
- **Киле** – мярка за вместимост, използвана най-вече заизмерване на зърнени храни
- **Крина** - дървен съд за зърно
- **Кураж** - смелост
- **Макту** – глобално определена сума срещу известно събиране или група събирания – форми на феодалната рента, присвоявана от ленниците или държавата
- **Месал** - трапезна кърпа
- **Мурабе** - война
- **Мязам** - приличам
- **Нахия** – административна единица по-малка от околия
- **Паша** – титла, давана на висши османски чиновници, служещи във военната йерархия и администрация
- **Пешкир** - кърпа
- **Поганец** - враг, душманин
- **Процеп** - част от кола
- **Рая** – подчинено, зависимо население, използва се предимно за българското
- **Сайбия** - стопанин, собственик

- **Санджак** – военно-административна единица
- **Свредел** - уред за пробиване на дърво
- **Сган** – тълпа
- **Спахия** – дребен военен феодал, задължен да служи в конното феодално опълчение и да екипира със свои средства определен брой въоръжени конници
- **Тимар** – феодално владение с годишен доход до 19999 акчета, давано срещу изпълнение на военно-административно задължение към централната власт
- **Ферман** – заповед, указ
- **Хане** – къща, домакинство, данъчен дял, данъчна облагателна единица възоснова на която се извършвало разпределението и събирането на различни данъци
- **Харач** – друго наименование на поголовния данък „джазие"; със същия термин се назовава и поземления данък
- **Чешит** - шмекер човек
- **Челяд** - деца в семейството
- **Шишине** - вид пушка
- **Ярем** – хомот, робство

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Турски извори на българската история от XIII-XVIII век, изд. на БАН, 1966 г.
2. Подбрани османски документи за Търново и Търновска каза, Мария Калицин и Красимира Мутавчиева, 2003 г.
3. Изкуството по българските земи през Османската епоха, проф. С. Димитров и проф. Вера Мутафчиева
4. Българска народност през XV век, Демографски изследвания, проф. Христо Гандев, 1972 г.
5. Опис на Никополския санджак от 80-те години на XV век, ст.н.с. д-р Румен Ковачев
6. Опис на регистри от Истанбулския османски архив към генералната дирекция на държавните архиви на Република Турция, Евгений Радушев и Румен Ковачев, 1996 г.
7. Известия на НБКМ за 1959 г. – За наименованието на българските селища в турските документи на Ориенталския отдел на НБКМ от XV, XVI и XVII век, том VII, 1961 г.
8. Топонимията на Троянско, Николай Ковачев, 1969 г.
9. Долината на р. Осъм, А. Иширков, кн. 2, 1897 г.
10. Геоложки изследвания на север от Балкана между Искър и Янтра, кн. 19-20, 1886 г.
11. Предисторически селищни находки в България, кн. 7, В. Миков
12. Могили и паметници в Българско, Х. И К. Шкорпил, 1898 г.
13. Археологическо проучване на Севлиевско и Троянско, ГСУ, ФИФ, т. 50, кн. 1, 1956 г.
14. Тракийски накити и предмети от V-IV век пр.н.е, В. Миков, кн. 17, ИАП, 1950 г.

15. Стари римски пътища и селища в днешните български граници, Иван Велков, Българска историческа библиотека, год. II, 1929 г.
16. История и цивилизация, Христо Матанов, 2005 г.
17. В прародината на българите, Максим Караджов, Цветан Томчев, 2007 г.
18. Български именик, проф. Йордан Заимов
19. Речник на личните и фамилни имена на българите, Стефан Илчев, София, 1969 г.
20. Честотно-етимологичен речник на съвременните български лични имена, Николай Ковачев, Велико Търново, 1995 г.
21. Публикации – статии от доц. Мария Ангелова Атанасова, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий”
22. Врабево – събития, традиции, легенди, Марин Колев и Томи Томев, 2001 г.

Марин Георгиев Колев
ВРАБЕВО ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Първо издание

Коректор: Райна Касалийска
Предпечатна подготовка: В. Петкова

Всички права запазени!
Препечатването е разрешено само с изрично посочване
на първоизточника – тази книга.